

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN KURULUŞU

XVII. yüzyılın ilk yıllarında dinsel ve siyasal baskılardan ötürü İngiltere'den Amerika kıtasına göç edenler kuvvetle muhtemeldir ki dünya siyasetinde ve uluslararası ilişkilerde bu düzeyde etkisi büyük bir devlet kurabileceklerini düşünmemişlerdir. Bir başka açıdan bakıldığında ise Amerikan Devrimi'ni gerçekleştirenler yeni bir tarih inşa ettiklerinden ve siyasal eylemlerinin bir devrim olduğundan da yeterince haberdar değillerdi. Genel hatlarıyla bakıldığında Amerika Kıtası'ndaki koloniler Avrupa'dan aldıkları düşünsel, siyasal ve askeri miraslarla klasik koloni ve sömürge yapılarından farklılıklar göstermişlerdir. İngiliz kolonilerinin İngiltere'ye karşı yürüttükleri siyasal mücadele bu açıdan dönemin ruhuna hâkim olan köle-efendi, sömüren-sömürülen ilişkisine aykırı bir şekilde bağımsızlıkla sonuçlanmıştır. Bu ünite de ilkin Amerika Kıtası'nın keşfi ana hatlarıyla aktarılmış akabinde Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın nedenleri ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Son olarak ise "Çokluktan Birliğe" ve Birleş veya Öl" sloganlarıyla kurulan ABD'nin uluslararası sistemde oluşturduğu etkiye dair tespitlere yer verilmiştir.

AMERİKA KITASI'NIN KEŞFİ

Coğrafi Keşifler

Avrupa devletlerinin kendi aralarında yaşadıkları güç mücadelelerini bilinen dünyanın çok daha ötesine taşımış olduğu gibi karar alıcıların dış politikalarında sömürgecilik zihniyeti önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Amerika Kıtası örneğine bakıldığında; Kristof Kolomb'un ve arkadaşlarının "Yeni Dünya"yı keşfini 1492 yılında gerçekleştirdikleri görülmektedir. Ancak Kolomb, yeni bir kıta değil Asya Kıtası'na kestirme bir su yolu bulduğuna inanarak hayatını kaybetmiştir. Bir başka İtalyan denizci Amerigo Vespucci ise 1504 yılında kaleme aldığı Mundus Novus (Yeni Dünya) adlı çalışmasında, bu coğrafyanın yeni bir kıta olduğunu ifade etmiştir. Bu yazılı bilgiden hareketle, Alman haritacı Martin Waldseemüller, Universalis Cosmographia (1507) haritasında kıtaya "America" ismini vermiştir. Vasco Nunez de Balboa, Ferdinand Magellan gibi isimler coğrafi keşifler bağlamında önemli adımlar atmaya devam etmiştir. Bu gibi coğrafi keşifleri ve kıta içi yayılmacılığı hızlandıran bir diğer gelişme ise İspanya ve Portekiz arasında 1494'te imzalanmış olan Tordesillas Antlaşması'dır. Bu antlaşmada belirlenen sözde çizgiye göre Portekiz; Asya, Doğu Hint Adaları ve Brezilya'yı alırken İspanya ise Filipinler ve Amerika Kıtası'nın büyük bir kısmını egemenliğine katmıştır. İspanyollar yeni kıtayı rahatsızlık veren bir engelden çok, potansiyel bakımdan bereketli bir zenginlik ve güç kaynağı olarak görmeye başlamışlardır. İspanyol fatihlerinden Hernando Cortez, 1519-1521 yılları arasında Meksika'ya askeri bir sefer düzenleyerek Aztek İmparatorluğu'na son vermiştir. 1531'de Peru'ya giden Francisco Pizarro ise iki yıl içinde İnka İmparatorluğu'nu yıkmayı başarmıştır. İspanyollardan sonra Fransızlar, Ruslar ve İngilizler de kıtaya giriş yaparak buradaki faaliyetleri için ilk adımlarını atmışlardır.

AMERİKAN BAĞIMSIZLIK SAVAŞI

Sosyal olaylar tek bir neden üzerinden açıklanamaz prensibinden hareketle ABD'nin kuruluş hikâyesini bir başka ifadeyle Bağımsızlık Savaşı'nı çok faktörlü olarak incelemek gerekmektedir. İlkin Avrupa'da başlayıp Amerika Kıtası'na sıçrayan savaşların etkisinden bahsetmek gerekmektedir. Şöyle ki, Avrupa'da dini anlaşmazlıklar üzerinden başlayan Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) nedeniyle İngiltere'den (metropol) kolonilere yönelik göçler sınırlandığı gibi Londra, yeni kurulan İngiliz kolonileriyle daha az ilgilenmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Massachusetts Körfezi, Plymouth, Connecticut ve New Haven kolonileri İngiltere'nin kısmen ihmal ettiği savunma önlemlerini sağlamak amacıyla 1643'te New England Konfederasyonu'nu kurmayı başarmışlardır. Bu adım, Avrupalı kolonicilerin bölgesel birlik sağlamaya yönelik ilk girişimleri olarak görülmektedir. Dokuz Yıl Savaşı (1688-1697), İspanya Veraset Savaşları (1701-1714), Avusturya Veraset Savaşları (1740-1748), Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) gibi bir dizi savaşların yaşanması Onüç Koloni halkında Amerikalılık bilinci oluşmasına zemin hazırlamıştır. Yedi Yıl Savaşları'nda İngiltere ve müttefiklerinin elde ettikleri başarı neticesinde 1763'te Paris Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Fransa, Mississippi Nehri'nin doğusundaki Amerika topraklarını ve Kanada'yı İngiltere'ye devrederek Kuzey Amerika'daki topraklarının tümünü terk etmek zorunda kalmıştır. Yedi Yıl Savaşları'nda koloniler halkı, İngiliz subaylarının yönetiminde Fransızlara karşı savaşmıştı. Bu, kolonilerin ilk büyük ve organize bir savaşı olduğundan savaş tecrübesi kazanmıştır. Yedi Yıl Savaşları'ndan sonra imzalanan barış antlaşmasıyla da koloniler büyük ölçüde güvenliğe kavuşmuştur. İkinci olarak; İngiltere-Onüç Koloni örneğinde klasik metropol-koloni ilişkisi bulunmamaktadır. Şöyle ki, XVIII. yüzyıldaki sömürgeciliğin en belirgin özelliği,

anavatandaki (metropol) yönetim şeklinin, sömürgelerde de aynen uygulanması ve geçerli olmasıydı. İspanya, Portekiz, Fransa ve Hollanda sömürgelerinde durum böyleydi. Bu ülkelerde egemen olan otoriter rejim, aynen sömürgelerde de mevcuttu. Diğer taraftan, bu ülkeler sömürgeciliğinin bir başka özelliği de, sömürgelerde anavatan halkının yerleşmemiş olması veya çok az bulunmasıydı. Bu sömürgelerde, ancak belirli sayıda asker bulunurdu ki, onların da görevi, sömürgeci devlet aleyhine herhangi bir direnmenin veya ayaklanmanın çıkmasını önlemektir. Kuzey Amerika'daki İngiliz kolonileri, bu iki noktadan farklı bir nitelik göstermekteydiler. İngiltere'deki bir takım demokratik ilkeler ve uygulamalar, bu kolonilere de yansımıştır. Örneğin, İngiltere'deki Kral'a, Lordlar ve Avam Kamarası'na, kolonilerde sırasıyla Vali, Konsey ve Temsilciler Meclisi tekabül etmekteydi. İkinci olarak, bu koloniler, İngiltere'den Amerika'ya vuku bulan göçler ve bu insanların buralara yerleşmesiyle meydana gelmiştir. Bu özelliğe diğer Avrupa ülkelerinin sömürgelerinde rastlanmamaktadır. İngiltere, Yedi Yıl Savaşları'nı kazandığı hâlde, uzun süren savaşın yanı sıra, sınırları genişleyen imparatorluğunun ihtiyaçlarını karşılayabilmede iktisadi açıdan birtakım sorunlar yaşamaya başlamıştır. İngiliz Kralı III. George'un yönlendirmesiyle Parlamento, Şeker Vergisi Yasası'nı (1764); Pul Vergisi Yasası'nı (1765) ve Askeri Konaklama Yasası'nı (1765) yürürlüğe koymuştur. Resmî açıklamaya göre bu gelirler, kolonilerin "savunulması, korunması ve güvenliğinin sağlanması" için kullanılacaktı. İngiliz kolonileri ise "Temsil olmadan vergilendirme olmaz." sloganıyla adı geçen yasaları kabul edemeyeceklerini beyan etmişlerdir. Çünkü kolonilerin görüşüne göre, İngiliz Avam Kamarası'na temsilci seçmedikleri sürece, kendilerinin Parlamento'da temsil edildiklerini düşünmek olanak dışıydı. Bu itirazlar karşısında zaman zaman krallık yumuşama eğilimi göstermiş olsa da benzer yasalar İngiliz Parlamentosu tarafından yürürlüğe konularak imparatorluğun mali sıkıntılarına koloniler üzerinden çözüm bulma arayışı devam etmiştir. Şöyle ki 1767 yılında, İngiltere Maliye Bakanı Charles Townshend'in adını taşıyan ve birçok ürüne ek vergi yükü getiren Townshend Yasası kabul edilmiştir. Akabinde Boston'da 1770 yılında Boston Katliamı, 1773 yılında ise Boston Çay Partisi gibi koloniler ile İngiltere arasındaki ilişkileri çıkmaza sürükleyen bir dizi önemli olay yaşanmıştır. Bunun üzerine İngiltere, Boston'luları cezalandırmak amacıyla, 1774 Mart'ında, bir başka zorlama yasa olan "Boston Limanı Yasası'nı" yayınlamakla adı geçen limanı ticarete kapatmıştır. Ayrıca İngiltere, Quebec Yasasıyla (1774), eyaletin sınırlarını genişleterek orada oturan Fransız yerleşimcilerin dinsel özgürlükten yararlanmalarını ve kendi yasal geleneklerini sürdürmelerini güvence altına almıştır. Koloniciler, Katoliklerin egemen olduğu bir eyalet tarafından Kuzey'de ve Kuzeybatı'da kuşatılma tehdidiyle karşı karşıya geldiklerini iddia ederek hoşnutsuzluklarını göstermişlerdir. Koloniler halkı, yukarıda bahsedilmiş olan radikal kararlar üzerine "Birinci Kıtasal Kongre" adını verdikleri siyasi organizasyonu 1774 Eylül'ünde Philadelphia'da toplama gereği duymuşlardır. George Washington, Benjamin Franklin ve John Adams gibi Amerika tarihine damga vuracak kişiler de Kongre'de delege olarak bulunmuşlardır. Kongre, İngiltere ile ihracatı ve ithalatı bir yıl süreyle durdurma kararı alarak Boston Limanı Kanunu'na yönelik tepkisini ortaya koymuştur. 10 Mayıs 1775'te Philadelphia'da "İkinci Kıtasal Kongre" toplanmıştır ve Amerikan Kıta Ordusu adıyla ordu kurulmasına ve başına da George Washington'un getirilmesine karar verilmiştir. İşte bu sıralardadır ki, Kongre içinde de bağımsızlık fikirleri güç kazanmaya başlamıştır. Bağımsızlık ilkesini kabul eden Kongre, Thomas Jefferson'un başkanlığında bir heyet seçerek Bağımsızlık Beyanamesi hazırlatmıştır. Kongre tarafından kabul edilen Bağımsızlık Beyanamesi, 4 Temmuz 1776'da yayınlanmıştır ve tek taraflı olsa da ABD, İngiltere'den bağımsızlığını ilan ettiğini duyurmuştur. Bu antlaşmayla birlikte İngiltere, ABD'nin bağımsızlığını resmen tanımak zorunda kalmıştır. Günümüzde Amerikalılar, 4 Temmuz gününü bağımsızlık günü olarak kutlamaya devam etmektedirler. Bu aşamadan sonra taraflar arasında geniş çaplı bir savaşın başlaması kaçınılmaz hâlde gelmiştir. Özellikle, Amerikan Devrimi'nin başarıya ulaşmasında iki önemli muharebenin son derece büyük etkisi olmuştur. Bu muharebelerden ilki Saratoga Muharebesidir. Amerikan Ordusu, 17 Ekim 1777'de, New York'un Saratoga mevkiinde yaptığı muharebede İngiliz ordusunu büyük bir yenilgiye uğratmıştır. İngiltere'nin Saratoga'da yenilmesinden sonra Fransa, daha somut adımlar atmaktan geri durmamıştır. Örneğin, 6 Şubat 1778'de taraflar Dostluk ve Ticaret Antlaşması imzaladıklarından ABD'yi tanıyan ilk devlet Fransa olmuştur. Amerikan Devrimi'ni direkt olmasa da dolaylı yoldan etkileyen ülkelerden biri de Hollanda'dır. Fransa, İngiltere ile resmen savaşa girince Londra, Hollanda'dan, Fransa ile ticaretini kesmesini istemiştir ancak olumsuz cevap alınca 1781 yılında Hollanda'ya savaş ilan etmiştir. Hollanda bu duruma tepki göstererek ABD ile 1782'de bir ticaret antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşma ile Hollanda, ABD'yi tanıyan 2. devlet olmuştur. İspanya ise ABD ile İngiltere arasında arabuluculuk yapıp Yedi Yıl Savaşları'nda İngiltere'ye kaptırdığı Cebelitarık ve Minorca'yı geri almayı amaçlamaktaydı. İngiltere, İspanya'nın arabuluculuk teklifini reddedince, İspanya da, Amerikalılarla ittifak yapmamakla beraber, 21 Haziran 1779'da İngiltere'ye savaş ilan etme gereği duymuştur. İngiltere, kendisine karşı gün geçtikçe genişleyen savaşa rağmen Amerikalılara güneyden darbe indirmek isteyerek savaşı Virginia ve Kuzey Carolina'ya nakletmiştir. Bu cephede yapılan muharebelerde, 1781 yılı sonlarına kadar Amerikalılar yenilmişlerdir. Lakin İngilizler, Amerikalıların direnişini kıramadıkları gibi yorgun düşen birliklerinin de etkisiyle, 19 Ekim

1781'de, Yorktown Muharebesi'nde (Virginia'da) teslim olmak zorunda kalmışlardır. İngiltere'nin yenilgisi üzerine bütün savaşan taraflar bir araya gelerek 3 Eylül 1783'te Paris Antlaşması'nı imzalamışlardır. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın sonuçlarına bakıldığında, dünya tarihinde ilk modern anayasanın kısa süre içerisinde ABD'de hazırlanmış olduğu göze çarpmaktadır. İkinci olarak; Atlantik Okyanusu'nun ötesinde nüfusunun büyük çoğunluğunu Avrupa ülkelerinden gidenlerin oluşturduğu yeni bir cumhuriyet/ulus doğacaktır. Üçüncü olarak; ABD'nin kurulması Fransa'yı hem iktisadi hem de siyasi açıdan etkileyeceğinden Fransız Devrimi'nin başlaması kaçınılmaz hâle gelecektir. Son olarak ise Avrupalı büyük güçleri yakından tanıyan ABD, daha ilk günlerden itibaren izolasyonist dış politikayı ilkesel bazda kabul ederek kıta içerisinde kendi dışında yayılmacılığa geçit vermemeye çalışacaktır. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilerici emperyalizm ve deniz hakimiyeti anlayışı üzerinden kıta içinde genişleyen ABD büyük bir güç olduğunu muhataplarına hissettirmeye başlayacaktır.

FRANSIZ DEVRİMİ

Fransız Devrimi, tarihin kaydettiği en büyük toplumsal devrimlerden biri olup o dönemde yaşanan diğer olaylara göre daha kökten ve daha derin sonuçlara zemin hazırlamış siyasi bir harekettir. Fransız monarşisinin yıkılmasına sebep olan Bastille Hapishanesi Baskını (14 Temmuz 1789), ana kaynaklarda Fransız Devrimi'nin bir başka ifadeyle Yakınçağ Tarihi'nin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Devrim kavramı üzerine daha ayrıntılı bakıldığında mevcut gelişmenin üç safhada gerçekleştiği göze çarpmaktadır. Birinci safha, devrim fikrinin geliştiği, düşünürlerin devrimin temelini attığı safhadır. İkinci safha, ihtilali ifade eden devrimin eylem safhasıdır. Bu safha başarıya ulaşırsa ihtilâl meşruiyet kazanır. Üçüncü ve son safha ise yıkılan düzenin yerine yenisinin kurulduğu aşamadır. Yeni düzen kurulduğunda devrim başarıya ulaşmış demektir. Fransız Devrimi'ne ilişkin önemli kavramlardan biri de Eski Rejim (Ancien Régime)'dir. Bu kavram, devrim öncesi Fransa'daki toplumsal ve ekonomik düzeni ifade etmektedir.

FRANSIZ DEVRİMİ'NİN İÇSEL NEDENLERİ

Fransız Devrimi'nin içsel sebeplerini kendi içinde sosyal, siyasal, düşünsel ve ekonomik olarak dörde ayırmak mümkündür.

Fransız Devrimi'nin Sosyal Nedenleri

Toplumsal Yapıdaki Sorunlar

Devrim öncesinde Fransız toplum yapısına ana hatlarıyla bakıldığında; ciddi sınıfsal farklılıklar olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Şöyle ki, halk kendi içinde kabaca üç sınıfa ayrılmıştır:

- 1-Asiller/Aristokratlar Sınıfı,
- 2-Ruhban/Din Adamları/Rahipler Sınıfı,
- 3-Halk Sınıfı (Tiers Etats).

Bu üç sınıfın üstünde ise ülkeyi otoriter bir şekilde yöneten ve Bourbons hanedanına mensup Kral XVI. Louis ve ailesi bulunmaktaydı. Bu toplumsal sınıfları birbirinden ayıran sınırlar, her sınırın sahip olduğu imtiyazlardan, yani ayrıcalıklardan ibarettir.

Fransız Devrimi'nin Siyasal Nedenleri

Fransız Devrimi'nin hemen öncesinde iktidarın ana kaynağına bakıldığında; Bourbon hanedanına mensup Kral'ın (XVI. Louis) ve ailesinin ülkeyi otoriter bir şekilde yönettiği gerçeği göze çarpmaktadır. Öte yandan Fransa'daki koyu mutlakiyetçi yapının temellerini daha önceki dönemlerde de görebilmek mümkündür. Fransız Devrimi'nin Düşünsel Nedenleri Aydınlanma, Avrupa'da İngiliz Şanlı Devrimiyle (1688) başlayıp Fransız Devrimiyle (1789) en üst noktasına erişen bir düşünce hareketidir. Avrupa insanının bireysel ve toplumsal yaşamını yeni bir anlayışla oluşturma çabası olarak niteleyebileceğimiz bu dönem, batı uygarlığının tarihsel gelişiminin ve değişiminin düşünsel ve kültürel bir sonucudur. Akıllı başat alması ve tüm toplumsal ilişkileri ve kurumları akılcı esaslar üzerine oturtmayı hedeflemesi nedeniyle Aydınlanma Çağı'nın bir diğer adı da Akıl Çağı olarak isimlendirilmektedir. Fransız Devrimi'nin bu safhasını oluşturan ancak yaşanacak büyük değişimi görmeye ömürleri yetmeyecek önde gelen aydınlar arasında Baron de Montesquieu (1689-1755), Jean Jacques Rousseau (1712-1778), Denis Diderot (1713-1784) ve François-Marie Arouet Voltaire (1694-1778) yer almaktadır.

Fransız Devrimi'nin Ekonomik Nedenleri

Fransa'da fiyatlar XVIII. yüzyıl boyunca süregiden, aşağı yukarı 1733 yılından 1817 yılına kadarki süreçte devam eden bir artma eğilimi göstermiştir. Öte yandan 1788 yılında düşük ürün alınması, yoksul halk arasında açlık baş göstermesine ve halk kitlelerinin burjuva kesiminin hizmetine girmelerine yol açmıştır. Fiyat artışını tetikleyip ekonomik çöküşü hızlandıran diğer faktörleri ise başlıklar üzerinden aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz: “Nüfusun fazlalığı, salgın hastalıklar, uzun süren savaşlar, yüksek vergiler, istihdam yetersizliği, kuraklık, gelir düzeyi farklılığı.

FRANSIZ DEVRİMİ'NİN DIŞSAL NEDENLERİ

Fransız Devrimi'nin dışsal sebepleri Amerikan Devrimi temellidir. Amerikan Devrimi'nin etkileri, ekonomik ve düşünsel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

FRANSIZ DEVRİMİ'NİN GELİŞİMİ

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Fransa'da halk bir yandan yoksulluk çekerken, öte yandan kral da, bütçe açığını kapatmak için yeni vergiler koymayı planladığı görülmektedir. Kral, mali bunalıma çözüm

bulabilmek amacıyla 1614 yılından beri toplanmayan Genel Meclisi toplantıya çağırma kararı almıştır. 5 Mayıs 1789 günü itibariyle vekiller Versailles Sarayı'nda toplanabilme imkânı bulabilmiştir. Lakin toplantının başlamasıyla birlikte vekiller arasında ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Vekiller arasında yapılan görüşmeler neticesinde, 17 Haziran 1789'da Genel Meclisin adı "Milli Meclis" olarak değiştirilmiştir. Milli Meclis, kralın kapatma girişimine boyun eğmeyerek ihtilâlcı tavrını sürdürüp 9 Temmuz 1789 günü adını Kurucu Meclis şeklinde değiştirmiştir. Paris halkı, reformlardan yana biri olan Necker'in Başbakanlıktan (12 Temmuz 1789) uzaklaştırıldığını duyunca Kral ve çevresine daha fazla tepki göstermeye başlamıştır. Buna ilaveten, Camille Desmoulin adlı genç bir gazetecinin halkı ateşleyen bir konuşma yapması kraliyet yanlısı askerler ile halk arasında gerginliği daha da tırmandırmıştır. İhtilalciler, siyasal mahkûmların hapsedildiği Bastille Hapishanesi'ne ise 14 Temmuz 1789 günü saldırarak oradaki tüm mahkûmları serbest bırakmışlardır. Bastille Hapishanesi, despotik bir rejimin simgesi olduğundan buranın ele geçirilmesi mutlak monarşinin yıkılması şeklinde değerlendirilmiştir. Günümüzde Fransızlar, 14 Temmuz gününü millî bayram günü olarak kutlamaya devam etmektedirler. Kurucu Meclis'in Çalışmaları Kurucu Meclis, 4-5 Ağustos 1789 gecesi, asillerin bütün ayrıcalıklarını ve feodalite sistemini ilga ederek büyük bir değişimin başlayacağını işaretini vermiştir. Kurucu Meclis'in yapmış olduğu ikinci önemli çalışma ise, 26 Ağustos 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'dir. Fransa'nın ilk anayasa deneyimine bakıldığında Kurucu Meclis'in yaklaşık iki yıl sürdürdüğü çalışmalardan sonra Fransa'nın ilk anayasasını hazırladığı ve Fransa Kralı XVI. Louis'in bu anayasayı 14 Eylül 1791'de onaylamak zorunda kaldığı görülmektedir. Bu adım Fransa'nın Monarşi'den Meşrutî Monarşi sistemine geçtiğini göstermektedir. Yasama Meclisi Dönemi (1 Ekim 1791-20 Eylül 1792) 1791 Anayasasını hazırlayarak görevini tamamlayan Kurucu Meclis yerine Yasama Meclisi 1 Ekim 1791'den itibaren göreve başlamıştır. Dünya tarihinde önemli bir yeri olan Fransız Devrimi, Fransa'da siyasal karışıklıklara neden olduğu için ilk başta Avrupalı devletler tarafından olumlu bir şekilde değerlendirilmiştir. Fakat İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin yarattığı etki ve hürriyet istekleri, Avrupa devletlerini, Devrim Fransa'sına karşı birleşmeye yönlendirmiştir. Bu duruma ilaveten, Avrupa devletleri, Fransız Devrimi'nin savunduğu değerleri hem kendi iktidarlarına yönelik bir tehdit hem de Fransa'nın Avrupa'ya yayılma çabası olarak algılamışlardır. Şöyle ki, Avusturya İmparatoru II. Leopold, Prusya Kralı II. Friedrich Wilhelm ile Fransa meselesini görüşmeye karar vermiştir. Bu görüşme neticesinde taraflar, Fransa'daki yeni oluşuma karşı Fransız Kralı'nın haklarını koruyacaklarına dair ifadeler içeren Pillnitz Bildirisi'ni ilan etme gereği duymuşlardır. Mareşal Brunswick komutasında harekete geçen Prusya da Avusturya'nın yanında savaşta yer alarak Fransız topraklarını işgal etmeye başlamıştır. Brunswick, 28 Temmuz 1792 günü yayınladığı bir bildiriye, Fransız Kralının otoritesini yeniden sağlayabilmek amacıyla Fransız topraklarını işgal ettiklerini, kraliyet ailesine herhangi bir zarar geldiği takdirde, Fransızları sert bir şekilde cezalandıracaklarını bildirmiştir. Brunswick Bildirisi, Pillnitz Bildirisi'ne göre daha sert içerik taşıdığından Fransa'da ters etki oluşturup hem Fransız milliyetçiliğinin güçlenmesi hem de kraliyetin Fransız siyaset sahnesinden silinebilmesi için zemin oluşturmuştur. Fransız orduları ise 20 Eylül 1792'de Valmy Savunması ile Brunswick'in ilerleyişini durdurmayı başarmıştır. Valmy zaferinin kazanıldığı 20 Eylül 1792 günü Yasama Meclisi yerini Konvansiyon Meclisine bırakarak yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Konvansiyon Meclisi (20 Eylül 1792-26 Ekim 1795)

Güçler birliği ilkesiyle hareket eden bu meclis, 21 Eylül 1792 günlü oturumda krallık makamını kaldırma kararı almıştır. Bu suretle Fransa'da meşrutî monarşi dönemi sona ererek I. Cumhuriyet dönemi başlamıştır. Konvansiyon'un diğer önemli kararlarına bakıldığında Fransız ordusuna devrimin ilkelerini tüm Avrupa'da tanıtmaya, yayma ve uygulama görevini verdiği görülmektedir. Meclis'in kralı ve eşini ayrı ayrı yargılayıp haklarında idam cezası vermesi ise bir diğer önemli karardır. Öte yandan Fransa, askeri faaliyetlerine devam ederek topraklarını genişletmeye devam etmiştir. Fransa'ya karşı oluşturulan ittifaka ise Birinci Koalisyon adı verilmiştir. Cepheye yük arttıkça Fransız ordusu ele geçirdiği bazı mevkiilerden çekilmek zorunda kalmıştır. Dışarıda durum böyle iken Fransa içinde de kronik sorunlar varlığını yeniden kuvvetli şekilde hissettirmiştir. Örneğin, hem mali koşulların kötü oluşu hem de zorunlu askerlik sistemi, birçok şehirde ayaklanmalar çıkmasına yol açmıştır. Bunun üzerine 1793 yılının Nisan başlarında Konvansiyon Meclisi, Kamu Selâmet Komitesi'ni kurmuştur. Meclis bir yandan da ordulara yolladığı temsilcilerin yetkilerini artırarak askerî birliklerde siyasî komiserlikler kurmaya karar vermiştir. "Şüpheliler Kanunu" çerçevesinde, kendisinden en küçük ölçüde şüphe edilenler bile İhtilal Mahkemeleri'ne sevk edilerek ağır cezalara ve çoğunlukla ölüm cezasına mahkûm edilmişlerdir. Meclisi diktatörlük suçlamalarından kurtarmak ve halka güven vermek amacıyla 24 Haziran 1793'te Fransa Cumhuriyeti'nin ilk anayasası ilan edilmiş olsa da uygulamaya konulamamıştır. Dolayısıyla birçok kişinin giyotine gönderilmesi gibi sert kararlarının alındığı 1793-1794 yılları arasındaki döneme terör dönemi adı verilmektedir. Terör dönemini başlatan Robespierre ve arkadaşlarının Konvansiyon Meclisi'nin kararıyla 28 Temmuz 1794'te idam edilmeleriyle birlikte ancak terör rejimi sona erebilmiştir.

Direktüvar Dönemi (27 Ekim 1795-9/10 Kasım 1799)

1795 Anayasası, 27 Ekim 1795 günü yürürlüğe girer girmez Fransa'da Direktuar dönemi başlamıştır. Seçilen beş direktör ise Barras, Reubell, La Revellière, Le Tourneur ve Carnot'tur. Bu yeni rejimin özelliği, yürütme kuvvetinin bir tek kişi yerine, beş kişilik bir kurula verilmesiydi. Zira terör dönemi, yürütme yetkisinin tek bir kişiye verilmesinin sakıncalarını göstermiştir. Yasama organına gelince, burada da çift meclisli bir parlamenter sistemin kabulüyle bir değişikliğe gidilmiştir. Bu meclislerden biri, 250 kişilik bir "İhtiyarlar Meclisi" ve diğeri de 500 üyeli olduğu için "Beşyüzler Meclisi" idi.

Konsüllük Dönemi (9/10 Kasım 1799-18 Mayıs 1804)

Fransa, hem içte hem dışta ciddi sorunlarla uğraşırken Napolyon Bonaparte'ın Fransa'ya geri dönüşü birçok kişi tarafından hoş karşılanmıştır. Çünkü Napolyon'a içte ve dışta huzuru ve düzeni sağlayabilecek tek adam olarak bakılıyordu. Nitekim Napoleon, hükümet karşıtlarıyla birleşip 9/10 Kasım 1799'da (18/19 Brumaire) mecliste darbe yaparak Fransa'da iktidarı ele geçirmiştir. 10 Kasım 1799 günü Üç Geçici Konsül (E. J. Sieyès, P.R.Ducas, Napoléon) yönetimi oluşturulduğundan Konsüllük dönemi başlamıştır. Napoleon, bu dönemde iktidarını sağlamlaştırabilmek için İkinci Koalisyon Savaşlarını sona erdirmek istemiş ve bu konuda başarı sağlamıştır. Birçok reforma imza atmış olan Napolyon, tekrar eskiye dönüşü çağrıştıran bir adımla 2 Aralık 1804'te kendini imparator olarak ilan etmiştir. Bu suretle Fransa'da 1792'de kurulmuş olan Birinci Cumhuriyet sona ermiştir. 1805-1815 yılları arasında gerçekleşen koalisyon savaşları (Üçüncü-Dördüncü-Beşinci-Altıncı-Yedinci Koalisyon) Napolyon idaresinin sonunu hazırlamıştır.

Yüzyıllar boyunca medeniyetlerin gelişiminde öncü rol oynayan tarım, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiltere’de başlayan sanayileşmeyle bu özelliğini yitirmiştir. Sanayileşmenin en önemli çıktısı olan değişim sadece ekonomik alanla sınırlı kalmayıp siyasal ve sosyal açıdan geri dönülmez değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. XIX. yüzyıl içerisinde Avrupa’dan diğer tüm kıtalara yayılan sanayileşme, insanlık üzerinde güçlü bir etki yarattığından devrim kelimesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu durum Sanayi Devrimi’ni insanlık tarihi için en önemli olaylardan biri hâline getirmiştir. 1.Sanayi Devrimi Avrupa kıtasında XVIII. yüzyılda başlayan nüfus artışı, XIX. yüzyılın başında ivme kazanmıştır. XIX. yüzyılın başında tahminen 187 milyon olan nüfus, 1850 yılında %50’ye yakın bir oranda artarak tahminen 266 milyona çıkmıştır. Aşılama, temizlik, kanalizasyon, suların arıtılması, Avrupa’da nispi barış ortamı nüfusun artış sebeplerinden olmuştur. Tarımsal üretim, nüfus artışının sürmesini sağlamış, tarımsal üretim sonucunda biriken sermaye, ticari çiftçiliğe ve imalat sektörüne büyük katkı sağlamıştır. Devrime sanayi önekinin verilmesinin temel sebebi üretimde makinelerin kullanılmasıyla yakından ilgilidir. Yeni buluşların üretime uygulanması ve buhar gücüyle çalışan makine, makineleşmiş endüstrinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle kömürün buhar makinelerinde kullanılmasıyla birlikte hayvan ve su gücüne göre çok daha fazla enerji elde edilmiş ve bu değişim devrimin mihenk taşı oluşturmıştır. Dönemin bilim insanları, kondansatörü bularak makinelerden elde edilen verimi artırıp üretimi çabuklaştırmışlar bu durum domino etkisi oluşturarak seri üretimi tetiklemiştir. Bu seri üretim, üretim alanlarının genişlemesini bir başka ifadeyle fabrikalaşmayı sağlamıştır. Fabrikalaşma, iş gücü talebini artırdığından kırsal kesimden kente göç gün geçtikçe hızlanmıştır. Bu durum, sermayenin sahibi burjuvanın yanında emeğin sahibi işçi sınıfının da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yukarıda genel ifadelerle anlattığımız üzere Sanayi Devrimi, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiltere’de ve Kuzeybatı Avrupa’da başlamıştır. James Watt’ın 1765’te buhar makinesini bulması ve bunun enerji kaynağı olarak kullanılması ekonomik alanda bir devrim yaratmıştır. Sanayi Devrimi’nin İngiltere’de başlamasının birçok temel nedeni bulunmakla birlikte en önemli neden İngiltere’nin feodal toplumdaki ticari topluma geçişte başarılı olmasıdır. Bu başarıda aydınlanmanın İngiltere’deki etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Diğer Avrupa ülkelerine nazaran aydınlanma, İngiltere’de burjuvazinin, üretimi bilimsel metotlarla yapma isteğini kamçulamıştır. Toprağa dayalı “eski kuvvet” ile paraya dayalı “yeni kuvvet” arasındaki sert mücadeleye rağmen İngiltere’de yönetimin piyasadan gelen taleplere uyması devrimi kolaylaştırıcı etken olmuştur. Keza 1215 Magna Carta’dan 1639 Haklar Bildirisi’ne kadar olan dönemde İngiltere’de Parlatmentonun serbest ticareti teşvik ettiği görülmektedir. Bu teşvikte parlatmentonun reformist yapısı büyük rol oynamıştır. Diğer bir önemli neden ise İngiltere’nin donanma gücünün büyüklüğü sayesinde Fransa, İspanya ve Hollanda’yı geride bırakarak geniş bir sömürge imparatorluğu kurması, kaynak ve pazar ihtiyaçlarını bu sömürgelerden karşılamasıdır. Sömürge ve deniz ticaretinin getirdiği zenginlik ve sermaye, bankacılık ve finans sektörünün gelişmesinin de önünü açmıştır. Devrimin İngiltere’de şekillenmesinin önemli nedenlerden biri de enerji için gerekli olan zengin kömür kaynaklarına sahip olmasıdır. Keza XVII. yüzyılın sonlarında Menkul Kıymetler Borsası demir ve kömür üzerinden hisse senedi satışlarına bile başlamıştır. İngiltere’nin Rönesans’tan beri dokumacılık alanında, Avrupa’daki diğer ülkelere göre daha ileri düzeyde olmasının yanında İrlanda’da meydana gelen kıtlık nedeniyle İngiltere’ye göç eden kırsal nüfusun ucuz emek gücünü oluşturması devrimin İngiltere’de başlamasının bir diğer sebebi olmuştur. 2. Sanayi Devrimi 1870’li yıllarla birlikte Sanayi Devrimi nitelik değiştirip ikinci aşamaya geçmiştir. Endüstri devriminin ikinci aşaması halkın yaşamını değiştirmede daha etkili ve sonuçları bakımından daha çarpıcı olmuştur. İlk süreçteki gibi buluşların üretime uygulanmasında bireylerin değil devlet desteğinin ön plana çıkması 2. Sanayi Devrimi’nin temel ayırıcı özelliklerinden biridir. İngiltere’de yaşanan gelişmelerin Fransa, Almanya, ABD, Çarlık Rusya ve Japonya gibi devletlere yayılması “İkinci Sanayi Devrimi” esnasında gerçekleşmiştir. 2. Sanayi Devrimi’nde birincisinden daha farklı temel ham madde ve enerji kaynakları kullanılmıştır. Bu dönemde, 1. Sanayi Devrimi’nde kullanılan kömür ve demirin yanında, çelik, elektrik, petrol ve kimyasal maddeler, üretimde kullanılmaya başlamıştır. İçten yanmalı motor, telefon, mikrofon, gramafon, telsiz, lamba, araba lastiği, bisiklet, daktilo, ucuz gazete kâğıdı, dikiş makinası, buzdolabı, fan, elektrikli süpürgeler, fotoğraf makinası gibi yenilikler bu dönemde bulunmuş ve kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, matematikçiler ve fizikçiler evren hakkında temel varsayımları sorgulamaya yeni teoriler geliştirmeye başlamışlardır. Çelik ve XIX. yüzyılın son yirmi yılında kullanılmaya başlanan elektrik, 2. Sanayi

Devrimi'nin en önemli iki itici gücü olmuşlardır. Demire kıyasla sağlamlığı, dayanıklılığı ve esnekliği çok daha fazla olan çelik, makinelerin boyutu, kalitesi, standardizasyonu ve hassaslığı açısından önemli faydalar sağlamıştır. Çeliğin, demir yollarına büyük yararı olmuş, demir yolları, 1870 sonrası insan yaşamının her alanını etkilemiş, devletlerin siyasal ve ekonomik olarak güçlü merkezî devletler hâline gelmesine büyük katkı sağlamıştır. Çeliğin üretilmesinden üç yıl sonra çelikten yapılmış öncekilere göre daha sağlam, hızlı ve dayanıklı olan ilk İngiliz gemisi denize indirilmiştir.

VİYANA KONGRESİ

Napolyon Savaşları sonrası Avrupa'nın dağılan eski düzenini Avusturya Başbakanı Clemens Von Metternich ve İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Robert Stewart Castlereagh yeniden tesis etmeye çalışmışlardır. Napolyon Savaşları'ndan sonra kurulan bu düzen Viyana Düzeni ya da Metternich Sistemi; 1815-1848 yılları arası da "Metternich Dönemi" olarak adlandırılmıştır. Fransız Devrimi, siyasal iktidarların egemenlik kaynağının tanrısal değil ulusal olduğu düşüncesini Avrupa kamuoyuna yayarken, Napolyon, kıta Avrupa'sında ve deniz aşırı topraklarda yeniden fetih hareketlerine girişmiştir. Napolyon'un bu fetihleri, Fransa'ya karşı ortak çıkarlar üzerinde birleşen bir müttefik cephesi oluşturmuştur. Örneğin; Altıncı Koalisyon'da yer alan müttefik devletler Napolyon'a, Fransa'nın, 1795 sınırlarına çekilmesi şartıyla barış teklif etmişlerdi. Napolyon bu teklifi reddettiğinden Müttefikler (Rusya, Avusturya, İngiltere ve Prusya), 1 Mart 1814 günü Chaumont'ta (kuzey-doğu Fransa'da) kendi aralarında yeni bir ittifak daha imzalayarak, Fransa 1792 sınırlarına çekilinceye kadar mücadele edeceklerini ilan etmişlerdir. Chaumont Antlaşması'na göre; imzacı devletler, düzenlemeleri 20 yıllığına korumayı taahhüt etmişlerdir. Böylece "Avrupa Uyum" (Concert of Europe) kurulmuştur. Avrupa Uyum'na göre; Avrupa'da barışı tesis etmek için imzacı devletler kongrelerde toplanıp konferans sistemi üzerinden uluslararası uyumazlıkların etkin ve barışçıl şekilde sonuçlanmasını planlamaktaydı. Müttefikler kendi aralarında anlaşıp Fransa'yı dört koldan işgal etmeye başlamışlardır. Nitekim, 31 Mart 1814'te Paris Şehri Müttefiklere teslim olmak zorunda kalmıştır. Fransa Dışişleri Bakanı Talleyrand, aynı gün senatoyu toplayarak Napolyon'un imparatorluktan düşürülmesi kararını almıştır. 30 Mayıs 1814 günü Paris'te, bir yandan Fransa ile dört müttefik devlet arasında bir yandan da Fransa ile müttefiklerin her biri arasında barış antlaşmaları imzalanmıştır. Bu antlaşmalarla birlikte Fransa 1792 sınırlarına çekilmek zorunda kalmıştır. Fransa'nın yenilgisi sonrası Avrupa'da düzenin yeniden sağlanması konusunda İngiltere, Çarlık Rusya, Prusya ve Avusturya'nın başını çektiği devletler birbirleriyle uzlaşmaz ve birbirlerine aykırı çıkarları, beklentileri ve amaçları olmasına rağmen olası savaş riskini en aza indirmek amacıyla Viyana'da toplanacak bir kongrenin elzem olduğu noktasında birleşmişlerdir. 1814 yılı sonlarına doğru toplanan kongreye; İngiltere, Avusturya, Rusya, Prusya, Fransa gibi büyük devletlerle birlikte İspanya, Portekiz, İsveç ve diğer dukalıklar ve prenslikler temsilciler göndermişlerdir. Böylece hemen hemen bütün Avrupa devletleri Kongre'ye katılmışlardır. Sadece Osmanlı Devleti ile Papalık Viyana'da gözlemci bulundurmamakla yetinmişlerdir. Kongre'nin en önemli iki şahsiyeti, Avusturya Başbakanı Metternich ile Fransa Dışişleri Bakanı Talleyrand olmuştur. Bu kişiler, Avrupa diplomasisinin iki tecrübeli diplomatı olarak kabul edilmektedir. Özellikle Metternich, XVIII. yüzyılın ilk yarısındaki tüm devrim girişimlerini korkunç bir toplumsal facia olarak gördüğünden uluslararası politikada en aktif aktörlerin başında gelmekteydi. Ona göre; çok uluslu yapılardan oluşan monarşiler koruma altında tutulmalıydı. Talleyrand ise yenilmiş bir devleti temsil ettiğinden kongredeki durumu güç olup Fransa'yı kongreden mümkün olduğu kadar az zararla çıkarmak istemekteydi. Bunun için Talleyrand, kongre esnasında "Meşruiyet İlkesi" denen bir ilke ortaya atmıştır. Bu ilkeye göre; Napolyon Savaşları'ndan önceki meşru hükümdarlar, tahtlarına ve topraklarına iade edilmeliydi. Talleyrand'ın bu ilkesi siyaseten iyi bir hamle olup Avrupa'nın eski küçük krallıkları ve devletleri Talleyrand'ın etrafında toplanmayı uygun görmüşlerdir. Bu durum ise Talleyrand'a büyük bir prestij kazandırmıştır.

Restorasyon Dönemi (1818-1830)

Yeniden kurmak anlamına gelen Restorasyon, eski statükonun yeniden tesisi veya bir devrim ya da darbe sonucunda devrilmemiş bir monarkın/krallık/hanedanlığın yeniden iktidara gelişini ifade etmektedir. Fransa, koalisyon güçlerine, 20 Kasım 1815 tarihinde imzalanan İkinci Paris Antlaşması ile vermeyi taahhüt ettiği 700 milyon Frank'ın 500 milyonluk kısmını ödemiş, 1818 yılında ise barış antlaşmasının öngördüğü üç yıllık işgal süresi dolmuştu. Dolayısıyla koalisyon güçleri Fransa'yı daha fazla işgal altında tutmanın Fransız halkının tepkisini çekeceğini düşünerek işgali sonlandırma kararı almışlardır. Bunun için Almanya-Belçika sınırında Aachen kentinde 20 Eylül 1818'de bir kongre toplanmış olup Fransa'daki işgal kuvvetlerinin geri çekilmesi kararlaştırılmıştır. VII. Fernando'nun amcası I. Ferdinand'ın kral olduğu Napoli (İki Sicilya) Krallığı'nda da yaşanmış olup müttefiklerce tahtına yeniden oturtulmuş I. Ferdinand'a karşı subaylar ve tüccarlar ayaklanmışlardır. İspanya'daki ayaklanmayı örnek alan İtalyanlar, daha önce Napolyon ordularıyla savaşmak için kurulmuş Carbonari Cemiyeti'nin öncülüğünde ayaklanmışlar ve kralı, İspanya'dakinin benzeri liberal bir anayasa ilan etmesi için zorlamışlardır. Ayaklanmanın Avusturya'nın denetimindeki kuzey İtalya'ya yayılma tehlikesi Avusturya Başbakanı Metternich'i oldukça tedirgin etmiştir. Metternich ve Rus Çarı I.

Aleksandr, Prusya'nın da desteğiyle Dörtlü İttifakı harekete geçmeye çağırmışlardır. Fransa Kralı XVIII. Louis de güvenilir bir müttefik olduğunu ispat etmek için bu çağrıya memnuniyetle yaklaşmıştır. Fakat İngiltere, bu duruma, ittifakın amacının diğer ülkelerin içişlerine askerî müdahale olmadığı, böyle bir müdahalenin İngiltere'nin İber Yarımadası'ndaki ticari çıkarlarına zarar verebileceği ve yarımadada Fransız nüfuzunu güçlendireceği gerekçeleriyle karşı çıkmıştır. Avusturya'nın ısrarıyla 20 Ekim 1820'de Troppau'da (Silezya) kongre toplanmıştır. İngiltere'nin muhalefeti sebebiyle anlaşma mümkün olmamış fakat İngiltere'nin protestolarına rağmen Avusturya, Çarlık Rusya ve Prusya arasında bir protokol imzalanmıştır. Bu protokole göre; Avrupa devletlerinden birinde çıkabilecek bir durumun diğer ülkeleri de ilgilendireceği belirtilmiş böylece herhangi bir ülkede çıkabilecek devrimci bir ayaklanmaya karşı askerî müdahale hakkı gündeme getirilmiştir. Troppau Protokolü uyarınca 1821 yılında Lublana (Leibach) Kongresi toplanmış, burada İngiltere'nin itirazlarına rağmen Napoli'ye müdahale kararı alınmış ve Avusturya'nın müdahalesiyle I. Ferdinand eski yetkileriyle tekrar tahta çıkarılmıştır. Bu dönemde toplanan üçüncü kongre İspanya sorunu çözmek için Verona'da toplanmıştır. Kongrede, İngiltere'nin itirazlarına rağmen İspanya Kralı VII. Fernando'nun yardım çağrıları dikkate alınarak bu ülkeye müdahale etme kararı alınmıştır. Kongrede alınan karar doğrultusunda, Fransa ordusu İspanya'ya girmiş, liberal anayasa yürürlükten kaldırılmış ve VII. Fernando otoritesini tekrar tesis etmiştir. Restorasyon döneminde Viyana Kongresi kararlarından taviz verilmemesi ilkesi üzerinden hareket edilmesine rağmen Dörtlü İttifak üyeleri Osmanlı Devleti'ne karşı çıkan Yunan İsyanı sırasında bu durumu dikkate almamışlardır. Aksine 1827 yılında İngiliz, Rus ve Fransız donanmaları Navarin'de Osmanlı donanmasını yaktıklarının yanı sıra Rusya, 1828 yılında Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Bu iki hamlenin de etkisiyle Yunanistan bağımsızlığını kazanması kolaylaşmıştır. 1830 Devrimleri Avrupa tarihinde 1815'ten 1870'lere kadar olan dönem, üç büyük fikir akımının, toplumları etkilediği ve toplumlarda çalkantı ve dalgalanmalara sebep olduğu bir dönem şeklinde bilinmektedir. Bu üç fikir akımı Liberalizm, Nasyonalizm ve Sosyalizm başlıkları altında kategorize etmek mümkündür. Bu açıdan, 1830 Devrimleri'nin egemen faktörü liberalizm olmuş iken, 1848 Devrimleri'nin en etkin faktörü milliyetçilik akımı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. 1815 Viyana Kongresi'nden sonra monarşilerin ve özellikle onların temsilcisi konumundaki Metternich'in uyguladığı siyaset anlayışı geniş halk kitlelerinin mevcut otoritelere karşı tepki göstermelerine zemin hazırlamıştır. Bunun yanında Avrupa'daki liberal ayaklanmalara müdahaleler konusunda Viyana Düzeni'ni sağlayan 5 üye arasındaki çıkar farklılıkları da 1830 Devrimleri'nin oluşmasında etken olmuştur.

1830 Devrimleri;

Fransa, Belçika, Polonya, İngiltere, Alman Coğrafyası, İtalyan Coğrafyası ve Osmanlı Devleti gibi Avrupa'nın birçok noktasını etkilemiştir. Avrupa'da sanayi ve milli gelir artmasına rağmen işçi sınıfı bu artıştan pay alamamıştır. Burjuvazi ve işçi sınıfından oluşan tehdit karşısında siyasi otorite, burjuvazinin desteğini almak istemiştir. Bu nedenle sonraki 50 yılın hâkim sınıfı bankerler, sanayiciler ve üst düzey memurlardan oluşan "büyük burjuvazi" olmuştur. 1830 Devrimleri, 1789 Fransız Devrimi'nden sonra kitlelerin bir kez daha siyasi yaşama girmesine olanak sağlamıştır. Bunun yanında kapitalizmin ilerlemesiyle halk ve çalışan yoksul kesim, giderek endüstri proleteriyasıyla özdeşleşmiş ve proleter-sosyalist devrimci hareketi ortaya çıkarmıştır. Böylelikle 1815-1830 yılları arasında Viyana Düzeni'nin tam olarak işlemediği görülmüştür. Prusya ve diğer Alman prensliklerinde liberal nitelikli ayaklanmalar bastırılmış olsa da Alman Birliği için önemli adımlar atılmıştır. İspanya ve Portekiz'de de liberal nitelikli anayasalar kabul edilmiştir. Avrupa'da liberalizm güç kazanmıştır. Batı Avrupa'da (İngiltere, Fransa) liberal, Doğu Avrupa'da (Çarlık Rusya, Avusturya, Prusya) otokratik rejimlerin görüldüğü iki yapı bir Avrupa oluşmuştur. Liberal hareketlere karşı Prusya, Avusturya ve Çarlık Rus 1833'te Münchengraetz Antlaşması ile "Kutsal İttifak" kurmuşlardır. Bunun karşısında İngiltere ve Fransa ise liberal hareketlere karşı müdahale etmeme (non-intervention) siyasetini benimseme kararı almışlardır. İngiltere'ye ve Fransa'ya 1834'te İspanya ve Portekiz'in katılması ile "Dörtlü İttifak" kurulmuştur, böylelikle Viyana Kongresi ile oluşturulmuş olan "Beşli İttifak" parçalanmıştır. 1830 Devrimleri'yle oluşan liberal yapının yanında milliyetçilik ve sosyalizm akımlarının güçlenmesi ekonomik sorunlarla birleşince Avrupa halklarının sosyal ve siyasal hak talepleri artmış ve 1830 Devrimleri'yle kazanılan haklar yetersiz hâle gelmiştir. 1848 Devrimleri Liberalizm bir başka ifadeyle hürriyetçilik akımı, 1830'dan sonrada kuvvetlenmeye devam etmiştir. 1830 Devrimleri'nde liberalizm tam bir zafer elde edememişse de, bazı ülkelerde kazanmış olduğu zaferin etkileri çok geniş olmuştur. Avrupa hükümdarlarının ve özellikle Doğu Bloku'nun, 1830 ihtilallerinde liberalizmi bazı ülkelerde başarısızlığa uğratmış olmaları, liberal ve hürriyetçi akımı önleyememiş, aksine, bir tepki olarak daha da kuvvetlenmesine sebep olmuştur. 1848'den önceki yıllarda liberalizmi ifade eden fikirler ve kavramlar, esas itibarıyla, anayasalı siyasal rejim, seçim hak ve hürriyeti ve basın hürriyeti gibi ilkelereydi. XIX. yüzyılın ilk yarısında Avrupa toplumlarının geçirmiş olduğu önemli bir gelişmede, ekonomik alanda ortaya çıkmıştır. Sanayi, bu dönemde Avrupa'da büyük gelişmeler kaydetmiştir. Örneğin; ulaştırma araçlarının gelişmesi, toplumları birbirine yakınlaştırmış ve bu da fikir akımlarının yayılmasını kolaylaştırmıştır. İşçi sınıfının büyümesi, ücretlerin düşüklüğü ve şehir nüfusunun

genişlemesi sonucu, özellikle sanayi şehirlerinde fakirlik sorunu büyümüştür. Bu durumda sosyalist fikir akımına hız vermiştir. 1845 ve 1846 yıllarında Avrupa’da görülen “patates hastalığı” ve düşük tahıl hasadı bu süreci daha da zor hâle getirmiştir. Bu dönemde başta Fransa olmak üzere tüm Avrupa’da ortaya çıkan ekonomik krizler işsizliği artırmıştır. Bunların yanında “Yeni Rejim”ler içindeki sosyal gruplar arasındaki güç mücadeleleri de artmıştır. Bu nedenle 1848 yılının belirleyici faktörü; sosyal ve ekonomik kriz ile birlikte siyasal zorlukların bir arada yaşanmasıdır. Bu sebeplerden dolayı 1848 Devrimleri (Uluslar Baharı) Fransa, Avusturya, Alman ve İtalyan coğrafyası, İngiltere, İsviçre ve Osmanlı Devleti başta olmak üzere Avrupa’daki birçok yeri etkilemiştir. Devrimin yayılması devrimci herhangi bir rejim tarafından gerçekleştirilmemiş, Avrupa’nın her devleti “içeriden” ve diğerlerinden farklılaşabilen bir devrim süreci geçirmiştir. Bu sürecin tüm Avrupa adına en önemli benzerliği ise meşrutî monarşinin yayılması ile otoriter yönetimlerin devrimlerin bir daha yaşanmaması amacıyla ekonomik kalkınmayı önemseyerek ticari güvenliği sağlamaya çalışmış olmalarıdır. İtalya, Prusya, Belçika, Danimarka, Sardunya, Hollanda ve İsviçre gibi Avrupa’nın her ülkesinde anayasal özgürlükler artmasına rağmen liberalizmin tam bir başarı kazandığı söylenemez. Milliyetçilik açısından durum daha farklıdır. Devrimin Alman ve İtalyan coğrafyası ile Macaristan’da başarısızlıkla sonuçlandığı düşünülebilir. Ancak çok kısa bir süre içerisinde İtalyan ve Alman birlikleri kurulmuş ve Macarlar Avusturya İmparatorluğunun ortak kurucusu hâline gelmişlerdir. Dolayısıyla 1848 Devrimleri’nde milliyetçiliğin başarılı bir sınav verdiği söylenebilir. Keza, yükselen milliyetçilik orta ve uzun vadede sömürgecilik ve emperyalizme dönüşmüş, Avrupa’da emperyalist mücadelelerin temelleri atılmıştır. Sosyalizm ise devrim sırasında liberal söylemlerden birçok çıkarım elde etse de Avrupa’da sosyalist bir akım yaratmanın uzağında kalmıştır. Bunun en temel nedeni Avrupa’daki yönetimlerin, sosyal devrim endişesiyle ordu ve hükûmet mekanizmalarını güçlendirmesi ve radikal kişilerin tutuklanarak siyasal yaşamın dışında tutulmaya çalışılmasıdır. Sosyalizmin etkisi XX. yüzyıl başlarında daha güçlü şekilde hissedilecektir. Genel bir değerlendirmeye; devletler arasında “doğal müttefik” ya da “doğal düşman” yaklaşımı değişmeye başlamış, ittifaklarda çıkarlar ön plana geçmiştir. Alman ve İtalyan siyasi birlikleri için önemli adımlar atılmıştır. Hanedanların diplomasi üzerindeki etkileri 1830 Devrimleri’nde olduğu gibi azalmaya devam etmiştir. “Güç Dengesi” ilkesi zedelenmesine rağmen 1848 Devrimleri sonrasında İtalyan ve Alman siyasi birliklerinin sağlanması dışında Avrupa haritasında önemli değişimler yaşanmamıştır.

Viyana Kongresi (1815)

İtalyan ve Alman coğrafyası üzerinde, kongrenin baş mimarı Avusturya İmparatorluğunun istekleriyle doğru orantılı kararlar almıştır. Alman ve İtalyan coğrafyasında etkisinin azalmamasını isteyen Avusturya İmparatorluğu her iki coğrafyayı bütünleşmeden uzak tutmayı başarmıştır. İtalyan coğrafyası yedi duka/krallık, Alman coğrafyası ise zayıf bir bağla birbirine bağlı otuz dokuz farklı devletten oluşan bir konfederasyon hâlinde bırakılmıştır. Avusturya İmparatorluğunun Fransız Devrimi'nin getirdiği özgürlükçü ve milliyetçi akımların etkisini önlemek için uyguladığı baskı politikası, 1830-1848 devrimlerinin etkisiyle başarıya ulaşamamış aksine liberal düşünceler Avrupa'nın siyasi ve ekonomik dönüşümünü hızlandırmıştır. Bu dönüşümün yanında Fransa'da III. Napolyon iktidarının İtalyan Birliğine, Alman coğrafyasında ise etkisi gün geçtikçe artan Prusya'nın Alman Birliğine yönelik politikaları ulusal birlik üzerinde etkili olmuştur. Her iki ulusal birliğin kurulmasındaki en önemli benzerliklerin başında 1830-1848 Devrimlerinden doğrudan etkilenmeleri ve ekonomik birlik girişimlerinde başarılı olmaları gelmektedir. Farklılık ise İtalyan Ulusal Birliği, iç dinamiklerinin yanında başta Fransa'nın girişim ve yardımlarıyla başarıya ulaşırken Alman Ulusal Birliği dönemin en önemli iki gücü Avusturya ve Fransa İmparatorluklarını yenilgiye uğratarak hedefe ulaşabilmiştir. İki ulusal birliğin kuruluşu Avrupa siyasi haritasında değişiklik yapmakla kalmamış, Avrupa siyasi yapısında da yıkıcı bir rekabete yol açmıştır. Avusturya İmparatorluğu büyük etnik azınlık Macarlarla birlikte yönetimi paylaşmak zorunda kalmış, Avrupa siyasetinin merkezinde yer alan İngiltere, Fransa, Çarlık Rusya ve Avusturya dışında iki güç ortaya çıkmış, en önemlisi bu iki güç Avrupa merkezinde yarattığı depresi sömürgecilik ve hammadde rekabetine de taşımıştır. İki ulusal birliğin kurulmasının en temel sonucu ise Avrupa'nın merkezinde ve kolonilerinde ortaya çıkan rekabetin iki büyük savaşın ana nedeni olarak karşımıza çıkmasıdır.

İTALYAN BİRLİĞİNİN KURULMASI

1815 Viyana Kongresi Avusturya'nın etkisiyle İtalya'yı parçalanmış hâlde bırakmıştır. İtalya; Piyemonte Krallığı, Toskana, Modena, Parma Dukalıkları, Lukas Prensiği, Kilise Devleti ve Napoli Krallığından oluşan parçalanmış yedi bölge olarak karşımıza çıkmıştır. Viyana Kongresi (1815) sonrasında İtalyan Ulusal Birliği'nin kurulmasının önünde başlıca dört büyük engelden bahsedilebilir. Bu engellerden en büyüğü Avusturya'nın İtalyan coğrafyasındaki etkisidir. Kuzey İtalya'nın büyük bölümünü elinde bulunduran Avusturya, İtalya coğrafyasındaki devletlere kendi soyundan hükümdarlar atamıştır. Bu durum Avusturya'yı İtalyan coğrafyası üzerinde nüfuz sahibi yapmıştır. İkinci engel ise kilise üzerinden bütün İtalya'ya, devlet olarak ise Orta İtalya'ya egemen olan Papalık'tır. Ayrıca Papalığın, Katolik Avusturya ile olan bağı birleşmenin önündeki en önemli engellerden biri olmuştur. Bu iki engeli, Sicilya Krallığı'nı elinde tutan İspanyollar ile İtalya üzerinde nüfuz sahibi olan Fransa'yı da katmak gerekmektedir. Ayrıca birleşmenin nasıl sağlanacağı konusunda ortak bir görüşün bulunmaması da sorunlardan biri olmuştur. Piyemonte Krallığı'nda endüstriyelleşmiş ve kentleşmiş bir entelektüel yapı mevcuttu. Bu yapı Fransa'dan gelen devrimci akımlara çok daha açıktı. Hatta Piyemonte ordusunda devrimci görüşe yakın subayların fazlalığı dikkat çekicidir. Bu bağlamda Piyemonte Kralı, cumhuriyet fikrine karşı olsa bile cumhuriyetçileri iç politikada istikrarı bozmamak, dış politikada ise Avusturya'yı cumhuriyet fikriyle sıkıştırmak amacıyla kullanmıştır. Böylelikle kendi yönetimini de halkın gözünde meşru hâlde getirmiştir. 1849'da Piyemonte tahtına oturan II. Viktor Emmanuel, İtalyan Birliği ülküsü önünde Avusturya'nın kırılması gereken askeri gücünü ve din işlerinden çok devlet işlerine müdahale eden Papalığı iki büyük engel olarak görmüştür. Kral Emmanuel, iki büyük engeli aşabilmek için krallığına aşırı derecede bağlı ancak çağın liberal gerçeklerine de uzak olmayan Kont Cavour'u yardımcısı olarak atamıştır. Kont Cavour, yedi yıl (1852-1859) sürecek olan kabinesinin programını, aktif ama ölçülü bir siyasetle ülkenin yeniden canlandırılması, demokrasi ve bağımsızlık anlayışının pekiştirilmesi ilkeleri üzerine yapmıştır. Cavour, uzlaşma bilmez aşırı sağcılara ve tutuculara karşı, İtalyan Birliği'ni başlıca düşünce hâline getirmiştir. Cavour, iktisat ile siyasetin sıkıca birbirine bağlı olduklarını anladığından ülke içerisinde iktisadi faaliyetlere hız vermiştir ve bu iktisadi atılımlar sayesinde ordunun güçlenmesini hızlandırmıştır. Ayrıca Cavour, kiliseye ait toprakları devletleştirerek, kilisenin halk üzerindeki etkisini kırmayı başarmıştır. 1848 tarihli girişimin Avusturya karşısında başarısız olmasının temel nedenini ittifak eksikliğine bağlayan Kont Cavour, Kırım Savaşı'na asker göndermeye karar vermiştir. Bu hamleyle Piyemonte, İngiltere'nin ve Fransa'nın desteğini almaya çalışmıştır. Kont Cavour

özellikle Fransa'nın desteği olmadan Avusturya'nın İtalya coğrafyasındaki etkisinin kırılmayacağını fark etmiştir. Bu sebeple Piyemonte, gençliğinin büyük bir kısmı İtalya'da geçen ve İtalyan Birliği ülküsünü benimseyen Fransa Kralı III. Napolyon'u ikna etmeyi siyasetinin temelini yerleştirmiştir. Piyemonte ve Fransa arasında önce sözlü sonra ise 9 Ocak 1859'da yazılı bir antlaşma (Plombieres Antlaşması) yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre Fransa, Lombardiya ve Venedik dâhil Adriyatik Denizi'ne kadar olan yerleri Avusturya'dan kurtarıp Piyemonte'ye vermesinin yanı sıra Avusturya'nın siyaseten yalnız kalması için diplomatik girişimlerde de bulunacaktır. Piyemonte, bu desteğe karşılık Nice ve Savoie'yi Fransa'ya verecektir. Plombieres Antlaşması'ndan sonra, III. Napolyon, uluslararası sistemde Avusturya'yı yalnız bırakabilmek amacıyla yoğun bir diplomatik girişime başlamıştır. Kont Cavour için III. Napolyon'un girişimleriyle büyük devletlerin tarafsızlığının alınmasından sonra yapılması gereken tek girişim Avusturya'yı savaşa zorlamak olmuştur. Öyle ki Kont Cavour'un talimatıyla Piyemonte ordusu 3 Mart 1859 günü itibarıyla seferberlik ilan etmiştir. Avusturya ise Piyemonte'nin kışkırtıcı politikalar izlemesinde Alman desteğinden emin olduğu için Piyemonte'ye ultimatom vererek üç gün içinde ordusunu silahsızlandırmasını istemiştir. Kont Cavour, 26 Nisan'da, ultimatomu reddettiğinden ertesi gün Avusturya, Piyemonte topraklarına girmeye başlamıştır. Savaşı Avusturya'nın başlatması üzerine Fransa, savunma antlaşması uyarınca, Avusturya'ya savaş ilan etmek zorunda kalmıştır. Avusturya müttefiklere yenildiğinden Lombardiya'dan ve Venedik'ten çıkarılmış, Toskana, Parma ve Modena'daki Habsburg soyundan gelen hükümdarlar iş başından uzaklaştırılmıştır. Avusturya'nın barış isteği III. Napolyon tarafından kabul edildiğinden Avusturya ile Piyemonte arasında Villafranca'da imzalanan ön barış esasları dâhilinde Zürih'te barış antlaşması yapılmıştır. Avusturya'ya karşı kazanılan savaş, İtalya'da birlik adına büyük bir heyecan yaratmıştır. 1860'a gelindiğinde Venedik, Papalık Devleti ve Napoli Krallığı hariç bütün Kuzey ve Orta İtalya, Piyemonte'ye katılmıştır. Piyemonte nüfusu savaş öncesine göre iki kat artarak 12 milyona ulaşmıştır. Böylece İtalyan Birliği'nin ilk safhası tamamlanmıştır. 1860 Nisan'ında Napoli Kralı II. François'in Piyemonte'ye karşı takındığı tutum ve krallık içindeki liberal akımlara yönelik baskıları ayaklanmalara neden olmuştur. İtalyan milliyetçilerinden Garibaldi, gönüllüler ordusuyla 1860 Mayıs'ında Sicilya Adası'na çıkmıştır. Halkın da katılımıyla kısa zamanda Ada'yı işgal ederek, bu bölgeyi Piyemonte'ye kattığını ilan etmiştir. Sicilya halkı, yapılan halk oylamasında Piyemonte'ye katılmayı kabul etmiştir. 7 Kasım 1860'ta II. Viktor Emmanuel ve Garibaldi birlikte Napoli'ye girerek İtalyan Birliği'nin ikinci safhasını tamamlamıştır. İtalyan devletlerinden gelen temsilcilerin katılımıyla ilk İtalyan Parlamentosu 18 Şubat 1861'de Torino'da açılmıştır. Parlamento, 17 Mart 1861'de kabul ettiği bir kanunla Piyemonte Kralı II. Victor Emmanuel'i "İtalya Kralı" ilan etmiştir. Böylece Roma ve Venedik dışında İtalyan Birliği tamamlanmıştır. Zamanın ruhu boyutunda bakıldığında yeni kurulmuş olan bu krallığın Venedik'i Avusturya'dan, Roma'yı ise Papa'dan alacak derecede gücü bulunmamaktaydı. Bu sorun da krallığa kadar olan süreçte olduğu gibi yabancı devletlerin etkisiyle ancak çözümlenebilmiştir. Örneğin İtalya, Sadowa Savaşı'nda Avusturya'ya karşı Prusya ile savaşa girmiş, savaşta hiçbir varlık gösterememesine rağmen 3 Ekim 1866'da Avusturya ile Prusya arasında yapılan Viyana Antlaşması mucibince Venedik ve civarını topraklarına katmayı başarmıştır. İtalya birliğini tam anlamıyla gerçekleştirebilmek için geriye bir tek Roma kalmıştır. İtalyanların en büyük isteği, Roma'nın birliğe katılıp başkent olmasıdır. Fransa Kralı III. Napolyon ile Papa bu isteğe olumlu yaklaşmamışlardır. Çünkü Katolikliğin koruyuculuğu politikasını üstlenen III. Napolyon, Roma'nın Birliğe katılmasının Katolik dünyasını yönlendirmesine engel teşkil edeceğini düşünmüştür. Bu durum, Fransa ile Prusya arasında yapılan Sedan Savaşı'na (1870-1871) kadar sürmüştür. Fransa'nın, savaş esnasında askerlerini Roma'dan çekmesi neticesinde İtalya, 20 Eylül 1870'te Roma'yı ele geçirerek başkent yapmıştır. Böylece İtalyan Birliği'nin son safhası da gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak İtalya, Fransa Kralı III. Napolyon'un planladığından çok daha büyük bir birlik olarak ortaya çıkmıştır. Roma'nın da bu birliğe katılmasıyla İtalya daha da güçlenecek ve Papalık vasıtasıyla Katolik dünyasında daha aktif bir dış politika izleyebilecektir. Ayrıca Roma'nın birliğe katılmasıyla İtalya'daki mevcut iç sorunların büyük bir kısmında iyileşmeler sağlandığından Fransa'nın İtalya iç politikasındaki etkisi de azalmaya başlayacaktır.

ALMAN ULUSAL BİRLİĞİ

1815 Viyana Kongresi'nin, İtalya gibi parçalanmış şekilde bıraktığı uluslardan biri de Almanlardır. İtalyanlardan farklı olarak Almanlar, XIX. yüzyılın başlarından itibaren liberalizm ve milliyetçilik akımlarının etkisiyle ulusal birliklerini sağlamak için girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Viyana Kongresi kararlarına bakıldığında 39 Dukalıktan oluşan esnek bir Alman Konfederasyonu kurulmuş olduğu görülmektedir. "Büyük Almanya"yı Avusturya liderliğinde veya "Küçük ama ulusal Almanya"yı Prusya liderliğinde kurma fikirleri Alman Birliği için ortaya atılan iki temel düşünce olmuştur. Bu düşüncenin yarattığı ikilik "Alman İkiliği" olarak tanımlanmıştır. Bismarck, gün geçtikçe büyüyen ekonomik gücü, orduyu modernleştirmek için kullanmıştır. Ancak Prusya o dönemde büyüyen ekonomisine ve güçlenen ordusuna rağmen Avusturya, Fransa ve Çarlık Rusya'ya karşı savaşacak potansiyelde bir güce sahip değildi. Gücünü test edebileceği ilk sınav ise Danimarka'ya bağlı Elbe Dukalıkları (Schleswig, Holstein ve Lauenburg) üzerinden mümkün olmuştur. Bismarck, Alman Birliği

'nin "demir ve kanla" bir başka ifadeyle kuvvet yoluyla kurulacağını düşündüğünden güçlü bir ordu kurmayı birincil önceliklerinden biri olarak belirlemiştir. Bismarck, Alman Birliğinin önünde engel olarak gördüğü Avusturya ve Fransa'nın mutlaka yenilgiye uğratılması gerektiğini düşünmüştür. Dolayısıyla izlediği stratejinin ilk safhası bu iki ülkeye karşı Avrupalı diğer güçlerin desteğini almak ya da onların tarafsızlığını sağlamak olmuştur. Bu stratejiyi uygularken Avrupalı büyük güçlerin birbirlerine karşı izledikleri politikadaki güvensizliklerden yararlanma yoluna gitmiştir. Alman birliğinin kurulmasında Prusya'yı güçlü kılan en önemli girişim, 1818'de, ülke içerisindeki gümrüklerin hepsini kaldıran bir Gümrük Kanunu çıkarması olmuştur. Prusya, kendi içerisindeki birlikten sonra diğer Alman devletleri arasında da ortak bir gümrük yönetiminin kurulmasını önermiştir. 1836'ya kadar Avusturya ve Bohemya hariç diğer bütün Alman devletleri Alman Gümrük Birliği (Zollverein)'ni gerçekleştirmiştir. Böylece Alman coğrafyasında millî bir siyaset düşüncesi pekişmeden, iktisat millî hâle getirilmiştir. İktisadi gelişmelerin özellikle Ruhr ve Ren Bölgeleri'nde gerçekleşmesi, Prusya'yı, Avusturya karşısında daha avantajlı hâle getirmiştir. Örneğin Alman coğrafyasında Avusturya Florini yerine daha çok Prusya Thaler'i kullanılırken Avusturya sermayesi bile Prusya'yı tercih etmeye başlamıştır. Bu gelişmenin mimarı ise ekonomik kalkınma ile birlikte askeri modernleşmeyi sağlamaya çalışan Ottovon Bismarck'tır. İtalyan Birliği'nin mimarı Kont Cavour "liberal monarşist" olarak tanımlanırken Bismarck'ı liberalizmden uzak tam bir mutlakiyet yanlısı politikacı şeklinde tanımlamak doğru olacaktır. Bağımsızlığa giden yolda ilk adımı Prusya ile Avusturya beraber atmıştır. Adı geçen iki devlet, 19 Şubat 1864'te Danimarka'ya savaş ilan ederek askerlerini Schleswig şehrine sokmuştur. Danimarka, 30 Ekim 1864'te imzalanan, Viyana Barışı ile dükalıkları Avusturya ile Prusya'ya terk etmek zorunda kalmıştır. Danimarka ile yapılan savaş sonrasında dükalıkların yönetimi, bu kez Prusya ile Avusturya arasında sorun olmuştur. Her iki devlet sorunu savaşa götürmekten kaçınmış ve yapılan görüşmeler sonucunda iki devlet arasında Gastein Antlaşması (14 Ağustos 1865) imzalanmıştır. Antlaşma hükümleri uyarınca Schleswig'in yönetimi Prusya'ya, Holstein'in yönetimi ise Avusturya'ya bırakılmıştır, Ayrıca Prusya bu antlaşmayla Kiel'de donanma tesisleri kurmaya başlamış ve Kuzey Denizi ile Baltık Denizi arasında kanal açma hakkı elde etmiştir. Böylece gelecekte Alman İmparatorluğu'na ait donanmanın temelleri atılmıştır. Bismarck, Avrupa'daki diğer güçlerin tarafsızlığını sağladıktan sonra Avusturya'yı, Holstein'daki yönetiminden dolayı suçlamaya başlamıştır. Avusturya konuyu Konfederasyon Meclisi'ne taşımak istemişse de Prusya artık Alman Konfederasyonu'nun dağılmış olduğunu ilan ederek bu meclisten ayrılmıştır. Konfederasyon Meclisi yaptığı son toplantıda Konfederasyon Kuvvetleri'nin Prusya'ya karşı seferberlik ilan etmesi kararını almıştır. Saksonya, Bavyera, Hannover, Württemberg, Baden, Hessen-Darmstadt ve Kurhessen Avusturya tarafına geçmiştir. Bu gelişme üzerine Prusya 14 Haziran 1866'da Avusturya'ya savaş açmıştır. Aynı gün İtalya da savaşa girerek Avusturya'nın çift cephe sendromu yaşamasını kaçınılmaz hâle getirmiştir. Prusya 3 Temmuz 1866 günü Sadowa'da Avusturya'yı yenmiş fakat Bismarck, I. Wilhelm'in Viyana'ya kadar gidilmesi kararına karşı çıkmıştır. Çünkü Prusya'nın gelecekte mecbur olacağı olası Prusya-Fransa Savaşı'nda, Avusturya'nın tarafsızlığına ve aynı zamanda güçler dengesindeki yerini korumasına ihtiyacı olacaktır. Prusya ile Avusturya arasında 23 Ağustos 1866'da Prag Antlaşması imzalanmıştır. Prag Antlaşması ile birlikte Alman Birliği'nin önündeki iki engelden biri olan Avusturya engeli aşılmıştır ve böylelikle Alman İkiligi de son bulmuştur. Avusturya'nın konfederasyondan çıkarılışı, bu devleti iç sorunlarına çözüm bulmaya yönlendirmiştir. Avusturya, Macarlara millî savunma, dışişleri ve maliye konuları dışında bağımsızlık hakkı tanımıştır. Avusturya İmparatoru aynı zamanda Macaristan Kralı kabul edilmiş ve devletin adı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu olarak değiştirilmiştir. Bismarck, Prusya'nın (ya da Kuzey Alman Konfederasyonu'nun) Avrupa'da etkin bir güç ve oyuncu olduğunu kabul ettirebilmek ve birlik dışında kalan Katolik Güney Alman Prenslüklerini birliğe katabilmek için Fransa ile bir savaşın kaçınılmaz olduğunu düşünmeye başlamıştır. Fransa ise kuzeyden ve güneyden Almanlar tarafından kuşatılmış olacağı düşüncesiyle Prusya'ya baskı yapmaya başlamıştır. Bu gelişmeler üzerine Fransa, 19 Temmuz 1870 günü Prusya'ya savaş ilan etme gereği duymuştur. Eylül 1870'te Sedan'da, III. Napolyon'un ordusuyla birlikte esir düşmesi Fransız halkında infial yaratmıştır. İmparatoriçe de Paris'ten kaçmak zorunda kalınca önce "Millî Savunma Hükümeti" kurulmuştur akabinde ise Fransa'da 3. cumhuriyet ilan edilmiştir. Bismarck, Sedan Savaşı'ndan sonra harekete geçerek Kuzey Konfederasyonu'na katılmalarını sağlamak için Baden ile Württemberg'de görüşmelere başlamıştır. 18 Ocak 1871'de Versailles Sarayı'nda ilk Prusya Kralı'nın Königsberg'de taç giymesinin 170. yıldönümünde I. Wilhelm Almanya İmparatoru, Bismarck ise Şansölye ilan edilmiştir. Almanya ile Fransa arasında 26 Şubat 1871'de Versailles (Versay)'da ön barış, 10 Mayıs 1871'de Frankfurt'ta ise asıl barış antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Fransa, Alsace-Lorraine'i Almanya'ya bırakmıştır, savaş tazminatı olarak Almanya'ya 5 milyar Fransız Frankı vermeyi ve bu miktar ödeninceye kadar Fransa'nın kuzey kısımlarının Almanya'nın işgali altında kalmasını kabul etmiştir. Almanya'nın birliğini sağlamasından sonra askerî ve ekonomik gücünü hızla arttırması ve Baltık Denizi'nde büyük bir donanma kurması İngiltere ve Rusya nezdinde tehdit olarak algılanmıştır. Kıta Avrupası'ndaki bu değişim, İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusya'yı birbirine yakın hâle getirmiştir. Nitekim bu durum I.

Dünya Savaşına yol açan gerilimleri ve ittifak arayışlarını tırmandırmıştır.

AVRUPA'DA BLOKLAŞMANIN BAŞLAMASI

1871 yılında birleşik Almanya'nın kurulması, Viyana Kongresi ile oluşturulmuş Avrupa uyumunun ve güç dengesinin sonu olmuştur. Avrupa siyasetinin büyük aktörlerinden hemen hemen hiçbiri Alman İmparatorluğu'nun kurulmasından memnun değildi ve hepsi bu yapıyı kendileri için büyük bir tehdit olarak görmekteydi. Böyle olduğu içindir ki Alman İmparatorluğu'nun kurulduktan sonraki en büyük amacı ayakta kalabilmek olmuştur. Avrupa'da güçlü bir Alman devletinin kurulmasının başat güç olan İngiltere'yi memnun etmeyeceği açıktı. Büyüme ve gelişme potansiyeli olan bir Almanya, hem kıtada hem de dünyanın diğer bölgelerinde İngiltere'yi sıkıntıya sokabilirdi. Fransa, yüzyıllardır devam eden Alman – Fransız rekabetinde Sedan Savaşı'nda aldığı yenilgiyle bir kısım topraklarını bırakmak zorunda kaldığı gibi yanı başında güçlü bir Almanya'nın kurulmasını engelleyememiştir. Dolayısıyla Şimdi kurulan Alman İmparatorluğu en fazla Fransa'yı rahatsız edecekti. Rusya'nın da bu gelişmeden rahatsız olduğu açıktır. Çünkü Alman İmparatorluğu'nun Avrupa'da takip edeceği siyaset Rusya'nın kıtadaki gücü ve etkisini sınırlandırabilirdi. Bir Alman devleti olmasına rağmen batısında bir Alman İmparatorluğu'nun kurulması Avusturya -Macaristan İmparatorluğu'nu da rahatsız eden bir gelişmeydi. Her şeyden önce Alman siyasi birliğini kendisi değil de Prusya sağlamıştı ve yine batısında kurulan bu güçlü siyasi yapı Avusturya – Macaristan'ın batıya doğru genişleme umutlarını neredeyse bitirmişti. Bismarck'ın Antlaşmalar Sistemi Büyük ölçüde Şansölye Bismarck'ın çabalarıyla kurulan Alman İmparatorluğu kendisine yönelebilecek tehditlere karşı harekete geçip önlemler almaya başlamış ve hayata geçirdiği politikalarla ayakta kalmaya çalışmıştır. Bismarck'ın en büyük korkusu Fransa ve Rusya ile aynı anda savaşmak durumunda kalmaları yani iki cephele bir savaş durumuydu. Bismarck bunu engelleyebilmek için bazı Avrupa devletleriyle bir takım antlaşmalar yapmıştır. Almanya, “ Bismarck'ın Antlaşmalar Sistemi” dediğimiz bu sistem sayesinde Avusturya -Macaristan İmparatorluğu, Rusya ve İtalya'yı yanına alarak Alman İmparatorluğu'na dışarıdan gelebilecek tehditlerin büyük oranda önüne geçmiş, Fransa'yı Avrupa'da adeta yalnızlaştırmıştır. Rusya ve İtalya sonraki dönemde bu sistemden ayrılmışsa da, Almanya ve Avusturya- Macaristan ittifak ilişkilerini devam ettirmiş ve Birinci Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri adı altında şekillenen blokun temelleri bu şekilde atılmıştır. Üçlü İtilafın Kurulması Almanya'nın güvenliğini sağlayan “Antlaşmalar Sistemi” Bismarck'ın istifasıyla en önemli dayanak noktalarından biri olan Rusya'yı kaybetmiştir. Bu devlet ile birlikte hareket etmek istemeyen yeni Alman İmparatoru II. Wilhelm Rusya'yı dışlayınca Fransa uzun süredir beklediği fırsatı yakalamış, bu ülke ile anlaşarak Avrupa'da yeni bir güç dengesi oluşturmaya çalışmıştır. Bu iki devlet arasında kurulan ittifaka İngiltere'nin de katılmasıyla Almanya'nın karşısında önemli bir güç oluşmuş ve Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletlerini oluşturan blok bu şekilde ortaya çıkmıştır.

AVRUPA DIŞI DÜNYADA YAŞANAN ÖNEMLİ GELİŞMELER

XIX. yüzyıl Asya, Amerika ve Afrika kıtalarında önemli gelişmelerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Bu dönemde Asya ve Afrika kıtalarında Batıların sömürge faaliyetleri iyice artarken, Amerika kıtasında Amerika Birleşik Devletleri her geçen gün güçlenmiştir. ABD'nin uyguladığı Monroe Doktrini sayesinde Latin Amerika'da birçok ülke Avrupa devletlerinin etkisinden kurtulup bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Hindistan ve Çin'deki Gelişmeler Bu dönemde sömürge faaliyetlerinin en fazla derinleştiği bölgelerden biri Hindistan'dır. İngilizler, Yedi Yıl Savaşları'ndan sonra Fransa'dan aldıkları Hindistan'da XIX. yüzyılın ilk yarısı itibarıyla büyük ölçüde hâkimiyet tesis etmiştir. Fakat aynı yüzyılın ortalarından itibaren Hintlilerin de ülkelerindeki İngiliz egemenliğini sorgulamaya başladıkları ve İngiliz egemenliğinden kurtulmak için küçük de olsa bazı adımlar atmaya başladıkları görülmektedir. Çin ve Japonya, XIX. yüzyılda Asya Pasifik bölgesinde Batıların en fazla gündeminde olan devletlerden ikisidir. Büyük Avrupa devletlerinin yanı sıra ABD'nin de bölgede etkin olmaya çalışması Çin ve Japonya'yı hedef hâline getirmiştir. Bu süreçte Çin resmi olarak bağımsız olsa da açık pazar ve sömürge bölgesi hâline gelmiştir. Çin de Batıların ve sonraki dönemde Japonları ülke topraklarından çıkarmak için çeşitli teşebbüsler görülmüşse de, gerek ülkede yaşanan siyasi kaos gerekse de toplumsal bilincin yetersiz oluşu bu amaca ulaşmayı engellemiştir.

Japonya'nın Asya'da Güç Merkezi Hâline Gelmesi

XIX. yüzyılda Çin gibi limanlarını Batıllara açmak zorunda kalan bir diğer ülke de Japonya olmuştur. Batıların maddi ve manevi olarak sömürmeye başladıkları Japonya durumun bu şekilde devam etmesi hâlinde bağımsızlığını kaybedeceğini fark etmiş ve hemen her alanda bir gelişme ve kalkınma hamlesi

başlatarak bu durumdan kısa bir süre içinde kurtulmuştur. Japonların XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlattıkları modernleşme ve kalkınma hamleleri bu ülkeyi II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar dünya politikalarında dikkate alınması gereken bir güç hâline getirmiştir.

Bağımsızlık Sonrası Dönemde Amerika Birleşik Devletleri

XVIII. yüzyılın son çeyreğinde bağımsızlığını kazanan Amerika Birleşik Devletleri bu yüzyıl boyunca topraklarını genişleterek bugünkü sınırlarına ulaşmış, Pasifik bölgesinde de etkisini artırmıştır. Yaklaşık dört yıl süren iç savaş ABD'nin birliğini bozabilecek derecede tehlikeli bir gelişme olsa da savaşta kuzey eyaletlerinin galip gelmesi ABD'nin birliğini korumasını sağlamıştır. ABD, XIX. yüzyılın başında Başkan Monroe'nin ortaya koyduğu ve diğer başkanların da devam ettirdiği doktrin çerçevesinde Avrupa kıtasındaki siyasi ve askerî olaylarla asgari ölçüde ilgilenmiştir. Amerika kıtasındaki devletlerle yoğun siyasi, ekonomik ve askerî ilişkiler geliştirmiş ve Monroe doktrini çerçevesinde Avrupalı devletleri kıtadan uzak tutarak önemli bir güç hâline gelmiştir. Afrika'da Gelişmeler Aynı dönemde Afrika kıtası da artan bir şekilde Avrupalı devletlerin istilasına maruz kalmış, şimdiye kadar kıtanın kıyı kesimlerini sömürgeleştiren Avrupalı devletler, bu yüzyılda kara Afrika'sını da büyük oranda sömürgeleştirmişlerdir. Afrika kıtası bir süre sonra büyük Avrupa devletlerinin çıkarlarının çatıştığı bir alan hâline gelmiş ve Avrupalı devletlerin birbirleriyle savaşmalarını engellemek için sömürgecilik faaliyetleri Berlin Konferansı ile yeniden düzenlenmiştir.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Birinci Dünya Savaşı'nın Nedenleri 1914 -1918 yılları arasında cereyan eden I. Dünya Savaşı'nın nedenleri büyük oranda Almanya'nın siyasi birliğini tamamlamasından sonra oluşmuştur. 1815 yılında Viyana Kongresi ile Avrupa'da oluşturulan güç dengesi Almanya'nın siyasi birliğini tamamlamasıyla sarsılmış ve Almanya'nın içinde bulunduğu yeni bir güç dengesi ortaya çıkmıştır. Bismarck'ın oluşturduğu antlaşmalar sistemi ile büyük Avrupa devletleri karşısında varlığını korumayı ve ayakta kalmayı başaran Almanya, II. Wilhelm ile birlikte başat güç olabilmek için dünya ölçeğinde politikalar takip etmiştir. Sömürgecilik faaliyetlerini genişleten, aşırı silahlanan, ticari faaliyetlerini dünya geneline yayan, denizlerde İngiltere ile boy ölçüşebilecek kadar güçlenen Almanya, bu politikalar sonucu yüzyıllardır büyük bir rekabet içinde olduğu Fransa'nın yanı sıra Rusya ve İngiltere ile de karşı karşıya gelmiştir. Almanya'nın bu yeni politikaları XIX. yüzyılın başat gücü İngiltere'nin kabul edebileceği bir durum olmadığı için kısa süre içinde bu iki devlet hemen hemen her alanda kıyasıya bir rekabet içine girmiştir. Birleşik Almanya'nın kurulması ve bu devletin II. Wilhelm ile birlikte izlediği yayılcı politikalar, Almanya ile bahsedilen Avrupalı devletler arasındaki ilişkilerin gittikçe bozulmasına ve taraflar arasında dünya genelinde birçok krizin yaşanmasına neden olmuştur. Kuzey Afrika ve Balkanlarda yaşanan gelişmeler Almanya ve müttefikleri ile İngiltere ve müttefikleri arasındaki anlaşmazlıkların en net şekilde hissedildiği olaylar olmuş ve taraflar bu krizlerde savaşın eşiğine gelmiştir. Savaş ise 1914 yılında çok uzun bir süredir adeta barut fıçısına dönen Balkanlarda başlamış ve her iki bloku oluşturan devletler kendilerini kısa süre içinde dört yıl sürecek bir savaşın içinde bulmuştur. Savaş bir süre sonra Avrupa coğrafyasının dışına taşmış, dünyanın birçok bölgesi çatışma alanı hâline gelmiştir. Almanlar, Fransa'yı işgal edememekle beraber, Fransız ve İngiliz kuvvetleri de Almanları geri püskürtememişler batı Avrupa'daki cephele sonuçsuz siper savaşları şeklinde devam etmiştir. Benzer bir durum Doğu Avrupa ve Balkanlarda da bu şekilde sürmüş taraflar birbirlerine karşı net bir üstünlük kuramamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girişi ve Savaştığı Cephele

Osmanlı Devleti savaşa, bir süredir yakınlaşma içinde olduğu Almanya'nın yanında katılmış, savaş boyunca birçok cephede mücadele etmiş ve I. Dünya Savaşı'ndan Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak çekilmiştir. Osmanlı Devletiyle İtilaf Devletleri arasındaki nihai antlaşma olan Sevr Antlaşması ise 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanmıştır. Bu antlaşma uygulamaya geçmemiş, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa liderliğinde başlayan ve zaferle sonuçlanan Millî Mücadeleden sonra İtilaf Devletleriyle TBMM Hükümeti arasında Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır.

I. Dünya Savaşı'nda İmzalanan Gizli Antlaşmalar

I. Dünya Savaşı'nın en önemli özelliklerinden biri de savaş boyunca devam eden gizli diplomasidir. İtilaf Devletleri arasında savaş süresince özellikle Osmanlı Devleti'nin toprakları ile ilgili birçok gizli antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmalarla Osmanlı Devleti'nin bir kısım toprakları İtilaf Devletleri arasında paylaşılmış ve savaştan sonra işgal edilmiştir. Bu antlaşmaların bir kısmı Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'daki toprak düzenlemeleri açısından da belirleyici olmuştur.

SAVAŞ DEVAM EDERKEN GELİŞEN ÖNEMLİ SİYASİ OLAYLAR

ABD'nin Savaşa Girişi

Savaşa sonradan katılıp savaşın gidişatını değiştiren ABD'nin savaşa girme nedenlerinden birisi Almanya ile yaşadığı sorunlar olmakla birlikte bir diğeri de kurulacak yeni dünya düzeninde belirleyici bir rol oynamak istemesiydi. ABD'nin savaşa girmesi İtilaf Devletlerine büyük avantaj sağlamış, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Avrupa meselelerine çok fazla karışmayan ve Avrupalıların da Amerika kıtasına karışmasını engelleyen ABD bu zaman zarfında kıtasında oldukça güçlenmiş ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunu İtilaf Devletleri lehine değiştirmiştir. ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurmak ve lideri olmak istediği yeni dünya düzeninin ana prensipleri Başkan Wilson tarafından Wilson Prensipleri olarak adlandırılan bir dizi ilke şeklinde savaş devam ederken ilan edilmiştir. Fakat bu prensiplerin çok büyük bir kısmının gerçekleşmesi savaştan sonra ABD'ye ihtiyacı kalmayan İngiltere ve Fransa tarafından engellenmiştir. Bu ilkelerin içerisinde uygulamaya konulandı en önemlisi Milletler Cemiyeti'nin kurulması olmuştur. Dünya barışını korumak için kurulan bu cemiyet iki savaş arası dönemde barışı koruma adına çok başarılı olamadıysa da en azından buradan elde edilen tecrübe İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletlerin bu örgüte göre daha başarılı olmasını sağlamıştır.

Bolşevik Devrimi ve Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan Çekilmesi

Birinci Dünya Savaşı devam ederken yaşanan önemli gelişmelerden biri de Rusya'da yüzyıllardır devam eden çarlık rejiminin son bulması ve Bolşeviklerin iktidarı ele geçirip komünizm rejimini kurmalarıdır. İktidara gelen komünistler Rusya'yı İttifak Devletleriyle imzaladıkları Brest-Litovsk Antlaşması ile savaştan çekmiştir.

I. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONU

Savaş, 1918 yılında İtilaf devletleri lehine sonuçlanmış ve bu devletler yeni bir dünya düzeni oluşturmak için Paris Barış Konferansını toplamıştır. Konferansta, mağlup devletlerle imzalanacak barış antlaşmaları şekillenmiş ve konferansın devam ettiği günlerde ve sonraki yıllarda İttifak Devletleriyle şartları oldukça ağır olan antlaşmalar imzalanmıştır. İttifak devletleriyle imzalanan antlaşmalarının ağır şartları Avrupa ve dünyaya barış yerine kaos getirmiş, İtilaf Devletleri bu yüzden 1919 ile 1939 yılları arasında kıtada çok büyük bunalımlarla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Versay Antlaşması ile sınırlandırılan ve çok ağır yaptırımlara maruz bırakılan Almanya, bu durumu iki savaş arası dönemdeki saldırgan politikalarına gerekçe olarak göstermiştir.

İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASI DÜNYA

İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Büyük Devletlerin Genel Görünümü İki Dünya Savaşı Arası Dönem yaklaşık yirmi yıllık bir süreyi kapsamına rağmen, belki de yüz yılda yaşanabilecek yoğunlukta olaylara sahne olmuştur. Aslında bu dönemde yaşanan siyasi, askerî, ekonomik ve sosyal gelişmelerin çok büyük bir kısmının sebebi I Dünya Savaşı'nın sonuçlarından kaynaklanmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan İtilaf Devletleri savaştan sonra yeni bir dünya düzeni kurmuşlardı. Fakat bu yeni dünya düzeni birçok açıdan kendi içinde yeni sorunlar üreten bir sistem hâline gelmişti. Paris Barış Konferansı ve sonrasında İngiltere ve Fransa'nın uygulamaya koyduğu politikalar ABD'nin kurmak istediği yeni dünya düzeni ile çeliştiği için ABD İki Dünya Savaşı Arası Dönem'de "yalnızcılık" politikası takip ederek Avrupa'daki siyasi sorunlara mümkün olduğunca karışmamıştır. SSCB ise özellikle yeni rejimi yerleştirmek istediği ve komünizm rejimi nedeniyle ABD ve Avrupa ülkeleri kendisine mesafeli durdukları için dış politikada çok fazla ön plana çıkamamıştır. Almanya ve İtalya'nın saldırgan politikalarına yaptığı itirazları ise diğer büyük devletler arkasında durmadığı için ileri boyutlara taşıyamamıştır. Fransa her ne kadar Birinci Dünya Savaşı'nda galip gelip Almanya'ya karşı üstün bir duruma geçmişse de savaş sonrası yapılan düzenlemeler Fransa'yı memnun etmemiştir ve Almanya'ya karşı kendisini güvende hissetmiyordu. Fransa, Almanya'ya karşı daha sert önlemler alınması gerektiğini savunmuş, bu konuda ABD ve İngiltere'den destek görmeyince Almanya'ya komşu devletlerle ittifaklar kurup bu devleti çevreleme politikasını uygulamaya koymuştur. Ayrıca doğu Avrupa'da saldırgan politikalar takip etme ve Almanya ile yakınlaşma potansiyeline sahip Bulgaristan ve Macaristan'a karşı Küçük Antant devletlerinin koruyuculuğunu üstlenmiştir. İngiltere ise savaştan sonra Avrupa'da kurulan yeni düzenden memnun bir şekilde tekrar ticari faaliyetlerini yoğunlaştırma ve bu çerçevede Almanya ile iyi ilişkiler kurma politikası takip etmeye başlamıştır. Almanya savaştan büyük bir yıkımla çıkmış, ülke ekonomisi çökmüştü. Ülkede, savaşın kaybedilmesiyle başlayan siyasi istikrarsızlık, çöken ekonomi ve kaosa giren toplumsal hayat sonucu aşırı sağ ve aşırı sol oldukça güçlenmiş, Almanya, savaştan sonraki yıllarda bu grupların neden olduğu birçok darbe girişimine sahne olmuştur. Merkezde bulunan ve ılımlı politikalar takip eden partiler sayesinde yeni bir anayasa, meclis ve hükümetle yoluna devam eden Almanya, Weimar Dönemi dediğimiz bu yıllarda kısmen toparlanmışsa da 1929 Ekonomik Krizi'nden sonra yeniden bir çöküşe sürüklenmiş ve bu durum faşistlere iktidar yolunu açmıştır. İtalya ise savaştan galip çıkmasına rağmen, İngiltere ve Fransa'nın kendisine verdikleri sözlerin büyük bölümünü tutmamaları sebebiyle siyasi ve ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmış bu durum toplumsal hayatı ve güvenliği olumsuz yönde etkilemiş, aşırı sağ ve aşırı sol güçlenmiş ve ülke bir süre sonra faşistlerin kontrolüne geçmiştir. Avrupa'da Barışı Koruma Çabaları I Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da kurulan düzen, Almanya'yı Versay Antlaşması ile sınırladığı ve Fransa ile Almanya arasındaki sorunları çözemediği için her an yeni bir çatışma üretme potansiyeline sahipti. Fakat Fransa, Almanya konusunda müttefiklerinden gerekli desteği göremeyince Almanya ile ilişkilerini düzeltme yoluna gitmiş, ABD ve İngiltere'nin gayretleriyle iki devlet arasındaki borç sorunu Dawes Planı ile çözüm yoluna girmiştir. Bu sayede iki devlet arasında başlayan yakınlaşma Avrupa'da barış ortamı oluşmasını sağlamış ve birçok Avrupa devletinin katılımıyla Locarno Antlaşmaları imzalanmıştır. Locarno Antlaşmalarını ABD ve Japonya ve daha birçok ülkenin katılımıyla bir başka barış çabası olan Briand Kellogg Paketi takip etmiştir.

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Locarno Antlaşmaları ve Briand Kellogg Paketi ile oluşturulan barış ortamı uzun ömürlü ve kalıcı olamamış, 1929 yılında ABD de başlayıp tüm dünyayı kaskacına alan ekonomik kriz, Avrupa siyasetinde bir takım olumsuz gelişmeleri tetikleyen nedenlerden biri olmuştur. 1933 yılında Almanya'da iktidarı ele geçiren Hitler, Almanya'yı Versay Antlaşması'nın kayıtlarından kurtarmak ve tekrar büyük bir güç yapmak için saldırgan politikalar izlemeye başlamış, 1922'den beri İtalya'yı yöneten Mussolini de benzer politikalar takip etmiştir. SSCB dâhil bazı Avrupa devletleri ve ABD, Hitlerin iktidara gelmesi üzerine bazı önlemler almışsalar da bu önlemler yeterli olmamıştır. İlerleyen yıllarda Almanya'nın Avusturya'yı ve Çekoslovakya'yı, İtalya'nın da önce Habeşistan'ı ve sonra Arnavutluk'u işgali ve her iki ülkenin İspanya İç Savaşı'nda faşistleri desteklemesi adeta Avrupa'da çıkacak büyük bir savaşın işaret fişekleri olmuştur.

İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Uzak Doğu'da Yaşanan Önemli Gelişmeler

İki Dünya Savaşı Arası Dönem'de saldırgan politikalar izleyen devletlerden biri de Japonya'dır. XIX.

yüzyılın ikinci yarısından sonraki dönemde yaptığı yenileşme hareketleriyle Uzak Doğu'da büyük devletlerle rekabet edecek şekilde güçlenen ve önce Çin'i sonra da Rusya'yı mağlup eden Japonya yayılcı politikalarını Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da sürdürmüştür.

İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Silahsızlanma

Konferansları ABD, Avrupa devletlerinin desteğini alarak Japonya'yı Washington Deniz Silahları Konferansı sonucu imzalanan antlaşmalarla hem Çin ve Asya Pasifik bölgelerinde hem de büyük deniz silahlarına sahip olma konularında sınırlamıştır. ABD'nin Japonya'yı deniz silahları konusunda sınırlama çabaları Londra Deniz Silahlarını Sınırlandırma Konferansı'nda da devam etmiş, bu konferansta imzalanan antlaşmalarla Japonya daha az tonajlı deniz silahlarına sahip olma konusunda da ABD ve İngiltere'ye göre dezavantajlı bir duruma gelmiştir. Fakat ABD'nin bu ülkeyi engelleme politikaları bir süre sonra başarısız olmuş, Mançurya bölgesini ele geçirip Çin'i işgale başlayan Japonya, 1933 yılında Milletler Cemiyetinden ayrılmış bir yıl sonra da Washington Deniz Silahlarını Sınırlandırma Antlaşmalarından çekilmiştir. Bu dönemde toplanan deniz silahlarını silahlandırma konferansları kısmen başarılı olsa da kara silahlarını sınırlandırmak için toplanan Cenevre Silahları Sınırlandırma Konferansından bir sonuç alınamamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya barışını korumak gayesiyle kurulan Milletler Cemiyeti, ABD'nin üye olmamasının da etkisiyle saldırgan devletlere karşı oldukça etkisiz hatta çaresiz kalmıştır. Cemiyetin, İngiltere ve Fransa'yı ilgilendiren konularda bu devletten yana tavır alması, yaptırım gücünün olmaması ve büyük devletlerin bu örgüt çatısı altında saldırgan devletlere karşı tam anlamıyla bir araya gelememeleri Milletler Cemiyetinin başarısızlığının en önemli nedenlerinden olmuştur.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

II. Dünya Savaşı, insanlığın günümüze kadar karşı karşıya kaldığı en yıkıcı savaş olma özelliğini taşımaktadır. I. Dünya Savaşı'nın sonuçlarıyla birlikte 1919-1939 yılları arasında Avrupa ve dünyada yaşanan siyasi, askerî ve ekonomik gelişmeler savaşın genel sebepleri olarak sayılabilir. I. Dünya Savaşı gibi Avrupa'da başlayan savaş kısa süre içerisinde farklı kıtalara yayılmıştır.

Avrupa'da Savaşın Başlaması ve Genişlemesi

Avrupa'nın büyük bir kısmı savaşın daha ilk yıllarında Almanya tarafından işgal edilmiş ve bu devlet savaşın son yıllarına kadar kıtayı büyük ölçüde denetimi altında tutmayı başarmıştır. Almanlar, Polonya'yı işgal ettikten sonra Batı Avrupa'ya yönelecekken İskandinavya bölgesinde çıkarları ve güvenlikleri açısından ortaya çıkan olumsuzluklar karşısında önce bu bölgeyi kontrolleri altına almışlar akabinde de Batı Avrupa'ya yönelerek Benelüks ülkelerini ve Fransa'yı işgal etmişlerdir. Britanya Adasını işgal edebilecek kadar büyük ve güçlü bir donanmaya sahip olmayan Almanlar, İngiltere'yi havadan bombalayarak yıpratmayı ve sonra ele geçirmeyi düşünmüşseler de başaramayıp geri çekilmişlerdir. Bu da savaşın başından beri istedikleri her şeyi elde eden Almanlar için ilk başarısızlık olmuştur. Almanya, İngiltere'yi ele geçirme girişiminden kısa bir süre sonra SSCB'yi işgal etme hazırlıklarına başlamıştır. İki ülke savaş başlamadan hemen önce bir saldırmazlık paktı imzalamış olsalar da er ya da geç savaşa girişmeleri kaçınılmazdı. Çünkü iki tarafın çıkarları gün geçtikçe çatışırken faşizm ile komünizm ideolojileri arasındaki nefret dipdiri varlığını hissettiriyordu. SSCB'nin savaşın başından beri en az kayıp vererek en fazla toprak kazanan ülke olması Almanya'nın bu ülkeye saldırmasının bir diğer nedenidir. Hitler, SSCB'ye saldırmadan hemen önce strateji gereği Balkanların büyük bir bölümünü ele geçirmiştir. Savaşın ilk üç yılı Almanya, İtalya ve Japonya'dan oluşan Mihver Devletleri'nin üstünlüğünde geçmesine rağmen savaşın ikinci üç yılı Müttefik Devletlerin üstünlüğünde devam etmiş ve savaşı Müttefik Devletler kazanmıştır. Almanya savaşın ilk yıllarında önemli başarılar kazanmışsa da, İngiltere'nin de istediği ve beklediği gibi SSCB ve ABD'nin savaşa girmeleri savaşın gidişatını değiştirip Mihver Devletlerinin yenilgisiyle biten süreci başlatmıştır. II. Dünya Savaşında Japonya Savaşın bütün şiddetiyle devam ettiği bir başka coğrafya da Pasifik bölgesidir. Pasifik'te XIX. yüzyılın sonlarından beri devam etmekte olan ABD-Japonya rekabeti Japonların Pearl Harbour Baskınıyla savaş durumuna dönüşmüştür. Aslında Avrupa Cephesi'nde yaşananların bir benzeri Pasifik Cephesi'nde de görülmüş, savaşa girdikten sonraki dönemde güneyde Avustralya'ya, batıda Hindicini bölgesine kadar genişleyen ve Pasifik bölgesindeki ada ve takım adaların büyük bir kısmını ele geçiren Japonlar buralardaki mücadeleleri kaybettikçe geri çekilmeye başlamışlardır. ABD'nin Hiroşima ve Nagazaki'ye attığı atom bombalarından sonra ise teslim olmak zorunda kalmışlardır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Savaşa Girmesi

I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi II. Dünya Savaşı'nın da gidişatını değiştiren ve sonucunu birebir etkileyen devlet ABD olmuştur. Savaşın başında tarafsız olan ABD, sonraki dönemlerde İngiltere'nin işine yaraması düşüncesiyle savaş malzemelerinin ihracına getirdiği yasakları kaldırıp İngiltere'ye silah ve para yardımına başlamış ve savaşa girmeden hemen önce Ödünç Verme Kiralama Yasası ile Mihver karşıtı cepheye açık destek vermiştir. Japonya'nın Pearl Harbour Üssü'ne saldırmasından sonra savaşa giren ABD, hem Asya Pasifik hem Avrupa hem de Kuzey Afrika cephelelerinde müttefiklerin galip gelmelerinde çok önemli roller üstlenmiştir. Afrika Cephesi Kuzey ve Doğu Afrika, savaşta tarafların ellerinde tutmak için mücadele ettikleri bir diğer bölgedir. Buradaki savaşlarda İtalya'nın net bir başarı sağlayamaması Almanların bölgeyi kontrol etmek için kuvvet göndermelerine neden olmuş fakat onlar da İngiliz ve Amerikan kuvvetleri karşısında başarılı olamayınca Kuzey ve Doğu Afrika, Müttefik Devletlerin eline geçmiştir. Buradan Güney İtalya'ya geçen müttefikler, sonraki aylarda İtalya'yı savaş dışı bırakmayı başarmışlardır.

Savaşın Sona Ermesi

Müttefiklerin İtalya'yı savaş dışı bırakmaları Mihver Devletleri açısından olumsuz bir gelişme olmuştur. SSCB orduları ise özellikle Stalingrad Savaşı'ndan sonra Almanları batıya doğru sürmeye başlamış ve Balkanları büyük oranda kontrollerine almışlardır. Almanya'ya doğru ilerleyen SSCB orduları ile müttefik kuvvetlerin başlattığı Normandiya çıkarması sonucu doğuya doğru ilerleyen ordular Almanya'yı teslim almışlardır. Almanya'nın tesliminden üç ay sonra ise Hiroşima'ya ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları sonucu Japonya teslim olmuştur. II. Dünya Savaşı'nda Türkiye

Türkiye, II. Dünya Savaşı'na katılmasa da savaştan en fazla etkilenen ülkelerden biri olmuş, özellikle askerî ve iktisadi alanlarda oldukça zor yıllar geçirmiştir. Savaş boyunca özellikle Müttefik Devletler, savaşa girmesi konusunda Türkiye üzerinde büyük baskı kurmalarına rağmen Türkiye, denge siyaseti ve aktif tarafsızlık üzerinden savaşın son yılına kadar bu baskıları göğüslemeyi bilmiş, Almanya ve Japonya'ya savaşın son aylarında savaş ilan etmiştir.

Savaş Sürecinde Yapılan Toplantı ve Konferanslar

II. Dünya Savaşı boyunca Müttefik Devletler tarafından yürütülen açık diplomasi savaşın en belirgin özelliklerinden biri olmuştur. Müttefikler savaş boyunca geniş ve dar kapsamlı olarak toplanan birçok konferansta savaşın yürütülmesi ve savaş sonrası yeni dünya düzeninin oluşturulması konusunda oldukça önemli kararlar almışlardır.

Birleşmiş Milletlerin Kurulması

I. Dünya Savaşı sonrası uluslararası barışı korumak için kurulmuş olan Milletler Cemiyeti, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yerini San Fransisko Konferansı'nda Birleşmiş Milletler Örgütü'ne bırakmıştır, bu örgüt Milletler Cemiyeti'nin yaşadığı tecrübelerden çıkarılan derslerle yoluna devam etmeye çalışmıştır.

SOĞUK SAVAŞ (1945-1950)

Uluslararası ilişkiler disiplininde modern uluslararası sistemin 1648 yılında imzalanan Westphalia Barış Antlaşmalarıyla kurulduğu varsayılmaktadır. 1648 yılından I. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar Avrupa'nın uluslararası siyasetin ve diplomasinin merkezinde olduğu görülmektedir. I. Dünya Savaşı'ndan itibaren uluslararası sistemdeki konumu sarsılmaya başlayan "Eski Kıta", II. Dünya Savaşı'ndan sonra diplomatik üstünlüğünü yaklaşık 200 yıldır uluslararası sistemde yer alan ABD'ye ve Avrupalı kimliği tartışmalı, devrimci dış politik retoriğe sahip SSCB'ye bırakmıştır. Bu iki aktör Westphalian uluslararası sistemde daha önce yaşanmamış bir mücadelenin iki karşıt kutbu olarak belirmişlerdir. Bernard Mannes Baruch'un Soğuk Savaş olarak kavramsallaştırdığı bu döneme nükleer gücün askeri amaçlarla kullanılma ihtimali, ideolojilerin belirleyiciliği, ittifaklardan ziyade kutup adı verilen, ittifak sistemlerine göre daha fazla kurumsallaşmış yapılar, periferi devletler üzerinden ABD ve SSCB tarafından yürütülen nüfuz mücadeleleri damgasını vurmuştur. 1945-1991 yılları arasında süren Soğuk Savaş'ın ilk beş yılı Soğuk Savaş'ın karakterinin oluşmasına neden olacak birtakım gelişmelere sahne olmuştur. Yalta ve Potsdam Konferanslarından sonra SSCB'nin Türkiye'den talepleri, Yunanistan İç Savaşı, Truman Doktrini'nin ilanı, Marshall Planı'nın uygulanması, Berlin Krizi, Prag darbesi, Kore Savaşı, Vietnam Savaşı, İran'da Musaddık iktidarının devrilmesi ve İsrail'in kuruluş süreci bu gelişmelerin en önemlileri arasında yer almaktadır.

TÜRKİYE'YE YÖNELİK SSCB TALEPLERİ

Sovyet Dış İlişkiler Komiseri Vyacheslav Molotov, 17 Mart 1925'ten beri yürürlükte olan Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nı siyaseten zayıf oldukları bir dönemde imzaladıklarını ve değişen koşullar nedeniyle (rebus sic stantibus) adı geçen antlaşmanın geçerlilik süresini uzatamayacaklarını Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e 19 Mart 1945'te bir nota ile bildirmiştir. Türkiye, ulusal güvenliğini sağlama amacıyla yeni bir antlaşma imzalama isteğinde ısrar ederken SSCB yönetimi ise Ankara'dan üç talebini yerine getirmesini beklemiştir.

Bu talepler ana hatlarıyla aşağıda belirtilmiştir.

- Kars ve Ardahan, SSCB'ye bırakılacak şekilde yeni bir sınır düzenlemesine gidilmesi,
- İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının ortaklaşa savunulabilmesi için bu ülkeye deniz ve kara üslerinin tahsis edilmesi,
- Boğazların statüsü ile Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin geleceğine ilişkin olarak ikili antlaşma yapılması.

Stalin Talepleri olarak da adlandırılan bu gelişmeyle birlikte eskiden dost kabul edilen SSCB, artık Türkiye'nin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit eden ülkelerin başında yer almaya başlamıştır. Söz konusu talepler Türkiye'nin Batı Bloku'na dâhil olma sürecini hızlandırmıştır.

YUNANİSTAN İÇ SAVAŞI

Yunanistan'daki iç siyasi kutuplaşma Alman işgali döneminde yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. 12 Ekim 1944'te Alman birliklerinin Yunanistan'dan çekilmesinin ardından önce rakip, ardından düşman saflara bölünen grupların şiddet eylemleri sonucu ülke 5 yıl süren şiddetli bir iç savaş yaşamıştır. Yunanistan İç Savaşı iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşama 1944-1945 yılları arasında, ikinci aşama 1946-1949 yılları arasında gerçekleşmiştir. İç Savaş'ın ilk aşaması 4 Aralık 1944'te Yunanistan solcuları olan Ulusal Kurtuluş Cephesi (EAM)'nin silahlı kuvveti olan Yunan Halk Kurtuluş Ordusu (ELAS) ve sağcı Yunan Ulusal Demokratik Birliği (EDES) arasında gerçekleşmiştir. İç savaş 1946 yılından sonra ABD, İngiltere, Yugoslavya ve Arnavutluk'un katılımıyla uluslararası bir mesele hâline gelmiştir.

İç savaş sona erdiren temelde 2 gelişme olmuştur:

- ABD'nin iç savaşa dâhil olması ve Truman Doktrini'nin Atina hükûmetini rahatlatması.
- 1948'den sonra Yugoslavya-SSCB ilişkilerinin bozulmasının General Markos'u güç durumda bırakması.

TRUMAN DOKTRİNİ VE MARSHALL PLANI

Doktrin ABD Başkanı Harry Truman'ın 12 Mart 1947'de ABD Kongresi'nde ABD dış politikasının: SSCB tehdidi ya da komünist bir devlet tarafından desteklenen tüm iç savaşlara (Yunan İç Savaş gibi) ABD'nin destek vereceğini ve dış baskılara karşı koyan SSCB tehdidindeki Türkiye gibi özgür ulusların desteklemesi gerektiğini ifade etmesiyle oluşmuştur. Truman Doktrini'nin temelinde ABD'nin sürekli ve ağır bir SSCB tehdidi altında bulunduğu argümanı bulunmaktadır. SSCB'yi Çevreleme Politikası'nı

da başlatmıştır. Truman Doktrini ile Türkiye'ye 100, Yunanistan'a 300 milyon \$ askerî yardım yapılmıştır. Söz konusu yardım bu politikanın ilk örneğidir. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın ortaya koyduğu bu planın merkezinde savaşın sonra yıpranan Avrupa'nın ekonomik açıdan kalkındırılması yatmaktadır. Marshall Planı'nın çağrısı Doğu Avrupa devletleriyle SSCB'yi içine alsa da bu devletler konferansa katılmayı reddetmişlerdir. Aralarında Türkiye'nin de olduğu 16 Avrupa devleti, 1947 yılının Haziran ve Eylül aylarında Paris'te bir araya gelerek 4 yıl devamı öngörülen Avrupa Ekonomik Kalkınma Planı'nı hazırlayıp ABD'ye sunmuşlardır. Bu süreçte Avrupalı devletlerin ne kadar yardıma ihtiyacı olduğu belirlenmiş ve hazırlanan rapor çerçevesinde 4 yılı kapsayan (1947-1951) Avrupa Kalkınma Projesi yani kamuoyunda bilinen isimi ile Marshall Planı/Yardımları başlamıştır. 16 devlete Federal Almanya ve İspanya'nın da katılımıyla, 16 Nisan 1948 tarihinde Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (Organisation for European Economic Co-operation /OEEC) kurulmuştur.

KOMİFORM'UN VE COMECON'UN KURULMASI VE BRÜKSEL ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASI

5 Ekim 1947'de Marshall Planı'na karşıt bir girişim olarak; SSCB, Polonya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya, Fransa, İtalya Komünist Partileri liderlerini bir araya getiren Milletlerarası Komünist Teşkilatı (Cominform/Kominform)'u kurmuşlardır. Kominform, Marshall Planı'na mukabele amacına yönelik bir adım olarak takdim edilmişse de gerçekte amacı, dünya ve özellikle Avrupa Komünist hareketinin koordinasyonu ve Alman-Sovyet Saldırmazlık Pakti ertesinde lağvedilen Üçüncü Enternasyonal'in fonksiyonlarını üstlenmektir. Bu nedenle Kominform, Dördüncü Enternasyonal olarak da nitelendirilmektedir. Öte yandan SSCB yine aynı gerekçelerle (Batı'da Marshall Planı'nın ortaya çıkışı, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün kuruluşu), 5-8 Ocak 1949 tarihleri arasında Moskova'da, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya temsilcileriyle görüşerek Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'ni (COMECON) kurma kararı almıştır. 4 Mart 1947'de İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Dunkerque Antlaşması ile Avrupa'da güvenlik oluşumlarının ilk somut temelleri atılmıştır. SSCB'nin desteği ile Şubat 1948'de Çekoslovakya'da gerçekleştirilen Prag Darbesi Batı Avrupa'daki örgütlenmiş işbirliğinin askerî ve siyasi alana doğru genişlemesine yol açmıştır. Prag Darbesi'nin ardından Haziran 1948'den itibaren Berlin'in SSCB tarafından ablukaya alınması ise ABD'nin, Avrupa'nın güvenliğine ilişkin politikasının değişmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler üzerine Dunkerque Antlaşması'ndan yaklaşık bir yıl sonra Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere arasında 17 Mart 1948'de Brüksel Antlaşması olarak adlandırılan "Ortak Savunma, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliği Antlaşması" imzalanmıştır.

1. BERLİN KRİZİ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve SSCB yönetimi Almanya'nın, Batı ve Doğu Avrupa'nın denetiminde merkezi rol oynadığını ve Almanya'da verecekleri ödünlerin karşı tarafı güçlendireceğinin bilincindedir. 1947'de Batılıların kendi işgal bölgelerinde ekonomik bütünleşme için adımlar atması, 1948'de para reformu yapması ve aynı yıl içinde Batı işgal bölgesinde bir Alman hükümetinin kurulması SSCB tarafından tepki ile karşılanmıştır. SSCB bu birleşmeye karşı Berlin'in ablukasını başlatmıştır. Batı Bloku ablukayı sona erdirmiş, bu olaydan sonra Federal Almanya ve Demokratik Almanya Cumhuriyeti kurulmuştur. Berlin Ablukasının önemi, ABD ile SSCB'nin ilk kez karşı karşıya geldikleri Soğuk Savaş anlaşmazlığı olmasıdır.

PRAG DARBESİ ve NATO'NUN KURULMASI

Prag Darbesi genel ve soyut olarak SSCB'nin Çekoslovakya'daki nüfuzunu gösterdiği ve Avrupa için tehlike olduğunu gösteren bir gelişmedir. Prag Darbesi'nin en önemli uluslararası sonucu NATO'nun kurulmasıdır. Prag Darbesi sonucu Çekoslovakya'nın SSCB etki alanı içine girmesinin Batı'daki ilk tepkisi, Brüksel Antlaşması'dır. 17 Mart 1948'de Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere'nin imzaladığı Brüksel Antlaşması ile ortak bir savunma kurma, ekonomik - kültürel ilişkileri güçlendirme kararı alınmıştır. Brüksel Antlaşması'nın 5. maddesine göre, taraflardan biri Avrupa'da silahlı saldırıya uğradığı takdirde diğer taraflar, ellerindeki tüm olanaklarla saldırıya uğrayana yardım edecektir. Brüksel Antlaşması'nı imzalayan devletlerin arkalarında ABD desteğini görmek istemelerinin sonucunda 4 Nisan 1949'da Washington'da toplam 12 devletin Kuzey Atlantik Antlaşması'nı imzalaması ile NATO (North Atlantic Treaty Organization / Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) kurulmuştur.

AVRUPA KONSEYİ'NİN KURULMASI

Avrupa Konseyinin merkezi Fransa'nın Strasbourg kentidir. İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, İrlanda, İsveç ve Norveç'in 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra'da imzaladıkları anlaşma ile bu konsey kurulmuştur. Günümüzde Belarus, Kosova ve Vatikan dışındaki Avrupa devletleri Avrupa Konseyinin üyeleridir. ABD, Kanada, Meksika, Vatikan ve Japonya ise konseyin gözlemci ülkeleridir. Avrupa Konseyinin asıl amacı Avrupa uluslarının refahını, demokrasiyi, insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü temel alarak güvence altına almaktır. Konsey fertlere ilişkin hakların ve özgürlüklerin güvenceye alınması hedefiyle Avrupa genelinde ortak değerlerin yaygınlaştırılmasını da amaçlamıştır. Avrupa Konseyi, askerî konularla ve güvenlik meseleleriyle ilgilenmemiş, diktatörlükler, insan ve azınlık hakları ihlalleri, soykırım uygulamaları ile mücadeleyi esas almış,

demokrasiyi ve özgürlükleri savunmayı ve ortak bir siyasi değerler bloğu oluşturmayı hedeflemiştir.

BALKANLAR'DA SOĞUK SAVAŞ (1945-1950)

Balkanlar'da Soğuk Savaş'ın en önemli liderlerinden biri Josip Broz Tito'dur. Tito, sosyalist bir rejimle Yugoslavya'yı yönetmesine rağmen SSCB ile ilişkileri gergin olmuştur. Kominform'dan ihraç edilmesine rağmen Yugoslavya farklı sosyalizm denemelerinin olabileceğini göstermiştir. Bulgaristan'ın Soğuk Savaş Dönemi'nde SSCB ile ilişkileri iyi olmakla birlikte Bulgaristan'daki Türk azınlık Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinde belirleyici bir faktör olmuştur. Romanya da Yugoslavya gibi kendine özgü bir devlet olsa da SSCB ile ilişkileri kötü olmamıştır. Ekonomide kısmen de olsa bağımsız politikalar yürütebilen Romanya, halk nezdinde sosyalist deneyimi en az benimseyen Balkan devleti olarak dikkat çekmiştir. Arnavutluk da SSCB ile ilişkilerini iyi yürüterek Enver Hoca yönetiminde dışa kapalı bir rejim kurmuştur. Balkan devletleri içerisinde yer alan Türkiye ve Yunanistan Batı Blokunda yer almışlardır.

UZAK DOĞU'DA SOĞUK SAVAŞ (1945-1950)

Uzak Doğu'da Soğuk Savaş'a damgasını vuran gelişmeler Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Kore Savaşı ve Hindičini bölgesi başlıkları üzerinden değerlendirmeye tabi tutulabilir. Çin'de Mao Zedung önderliğinde sosyalizmin kurulması ve Tayvan'da Çan-Kay-Şek önderliğinde Milliyetçi Çin'in kurulması hem Soğuk Savaş'ın seyrine hem Uzak Doğu bölgesel alt sistemindeki gelişmelere hem de Doğu Blokunda alternatif bir liderlik sorununu beraberinde getirmesi açısından önemlidir. Özellikle Kore Savaşı'nda Çinli gönüllüler savaşın seyrini etkilemişlerdir. Kore Savaşı aynı zamanda Türkiye'nin NATO'ya üyelik sürecini de hızlandırmıştır. Kore Savaşı Çin Halk Cumhuriyeti'nin etkisini göstermesinin yanında Soğuk Savaş'ın ilk sıcak çatışması olması bakımından da önemlidir. 1945-1950 yılları, Hindičini bölgesinde yaşanan gerilimler Vietnam'da yeni bir ideolojik savaşın habercisi olmuştur.

ORTA DOĞU'DA SOĞUK SAVAŞ (1945-1950)

Soğuk Savaş'ın ilk beş yılında Orta Doğu'da yaşanan en önemli gelişmeler arasında İran'da Başbakan Dr. Muhammed Musaddık'ın ülkedeki petrolü millileştirmesinden sonra İran-Batı ilişkilerinin bozulması ve darbeye iktidarına son verilmesi, Filistin'deki İngiltere mandası sona erdikten bir gün sonra İsrail devletinin kurulması ve Birinci Arap-İsrail Savaşı gösterilebilir.

1950-1962 dönemi, Soğuk Savaş içinde önemli gelişmelerin yaşandığı bir periyodu ifade etmektedir. Bu önemli gelişmeler arasında; Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye oluşu, Batı Avrupa Birliğinin kuruluşu, Avrupa Topluluklarının kuruluşu, Balkan Paktı, San Francisco Antlaşması, ABD'nin çevreleme politikasını Güneydoğu Asya'ya kadar genişletmesi, Varşova Paktı'nın kuruluşu, de-Stalinizasyon süreci, SSCB'nin Sputnik adlı uyduyu uzaya fırlatışı, II. Berlin Krizi, Berlin Duvarı'nın inşası, U-2 Krizi, Küba Krizi, Süveyş Krizi, Kıbrıs Sorunu, Bağlantısızlar Hareketi, Suriye Krizi, Lübnan Krizi gibi başlıklar gösterilebilir. Adı geçen olaylar makro boyutta ABD-SSCB arasındaki gerginliği tırmandırırken; mikro boyutta ise bu çekişme başka ülkeleri de direkt veya dolaylı bir şekilde etkileyebilmiştir. İki blok liderinin Küba Krizi'yle doğrudan karşı karşıya gelmesi dünyayı olası bir nükleer savaş ihtimaliyle baş başa bırakmıştır. Dolayısıyla 1950-1962 yılları arası sadece Soğuk Savaş Dönemi'nde önemli bir periyodu ifade etmemekte, insanlık tarihi açısından da önemli kırılmaların yaşandığı bir dönem olarak değerlendirilmektedir.

1950-1955 YILLARI ARASINDAKİ ÖNEMLİ GELİŞMELER

1950-1955 yılları arasındaki gelişmeler bir önceki üniteye yer alan olayların devamı niteliğindedir. Bu yüzden söz konusu yıllar arasındaki önemli olaylara ve gelişmelere genel ve soyut olarak değinilecektir. 1950-1955 yılları arasında yaşanan bazı önemli olay ve gelişmeler şöyle sıralanabilir: Türkiye'nin NATO'ya katılımını mümkün kılan protokol 17 Ekim 1951'de Londra'da imzalanmıştır. 18 Şubat 1952'de ise Türkiye, resmen NATO üyesi olmuştur. Schuman Deklarasyonu'nun bir sonucu olarak, 1951 yılında, Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. Söz konusu Topluluğun Yüksek Otoritesi'nin ilk başkanı ise, Schuman Deklarasyonu'na ilham veren bu fikrin sahibi Jean Monnet oldu. Böylece, savaşın ham maddeleri olan kömür ve çelik, barışın araçları oluyor; dünya tarihinde ilk defa devletler kendi iradeleriyle egemenliklerinin bir kısmını uluslararası bir kuruma devrediyordu. Altı üye devlet, iş gücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar vermişlerdir. Böylece, kömür ve çeliğin yanı sıra diğer sektörlerde de ekonomik birliği kurmak amacıyla, 25 Mart 1957'de Roma Antlaşması imzalanarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. AET'nin amacı, malların, iş gücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaştığı bir ortak pazarın kurulması ve en nihayetinde siyasi bütünlüğe gidilmesiydi. Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu da (EURATOM) 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulmuştur. Topluluğun amacı, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla ve güvenli biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla üye devletlerin araştırma programlarını koordine etmek olarak belirlenmiştir. Avrupa kıtasının güvenliğinin sağlanması konusundaki çabalar Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi Avrupa Topluluklarının kurulmasından daha eski bir takım girişimlerle somutlaşmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası girişimlerden ilki hiç kuşkusuz Batı Avrupa Birliğidir. Bilindiği gibi Batı Avrupa Birliğinin kökeni, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un taraf olduğu 17 Mart 1948 tarihli Brüksel Antlaşması ile kurulan Batı Birliğine ya da diğer ismiyle Brüksel Antlaşması Örgütüne kadar uzanır. 23 Ekim 1954'te imzalanan Paris Anlaşmaları sonucu Almanya ve İtalya'nın Birliğe katılımıyla üye sayısı 7'ye çıkmış ve Birlik, Batı Avrupa Birliği ismini almıştır. Bu dönemde bir diğer gelişme Balkanlarda gerçekleştirilmiş olan ittifak hareketidir. Balkan İttifakı, 9 Ağustos 1954'te Yugoslavya'nın Bled Kenti'nde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında antlaşmanın imzalanmasıyla birlikte resmen tesis edilmiştir. II. Dünya Savaşı'nı resmî olarak bitiren San Francisco Barış Antlaşması ise (Treaty of Peace with Japan) 8 Eylül 1951'de Japonya ile 49 devlet arasında imzalanmış olup Antlaşma 28 Nisan 1952'de ABD Senatosu tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. San Francisco Konferansı'na katılan 52 devletten SSCB, Çekoslovakya ve Polonya konferansa katıldıkları hâlde antlaşmayı imzalamamıştır. Kolombiya, Endonezya ve Lüksemburg ise antlaşmayı imzalamalarına rağmen onaylamamıştır. Konferansa davet edilmeyen Çin Cumhuriyeti (Tayvan), 28 Nisan 1952'de Japonya ile ayrı bir barış antlaşması imzalamıştır. ABD'nin SSCB'yi çevreleme politikasının Asya'daki önemli ayaklarından biri, Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü'nün (The Southeast Asia Treaty Organization/SEATO) 1954'te Hindüçini Bölgesi'ndeki gelişmeler üzerine kurulmasıdır. Antlaşma metni 8 devlet arasında (ABD, İngiltere, Fransa, Yeni Zelanda, Avustralya, Filipinler, Tayland ve Pakistan) Filipinler'in başkenti Manila'da imzalandığı için bu gelişmenin diğer bir adı da Manila Paktı'dır. SEATO'nun temel amacı; antlaşmayı imzalayan devletlerin yanı sıra genel olarak

Güneydoğu Asya'nın ve Pasifik Bölgesi'nin SSCB yani komünizm etkisine girmesini engellemek ve SSCB'yi çevrelemektir. Dolayısıyla SEATO, bölgenin domino teorisi kapsamında şekillendirilmesini engellemek amacıyla kurulmuştur. Domino Teorisi, bir devletin komünizme terk edilmesinin ardından başka devletlerin de komünizm ve SSCB etkisi altına gireceği ön kabulüne dayanan Soğuk Savaş Dönemi dış politika yaklaşımıdır. Uzun yıllar kronik bir soruna dönüşecek olan Vietnam Sorunu'nun temelleri de bu dönemde atılmıştır. Şöyle ki, ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin katıldığı Cenevre Konferansı'nda, Hindicini Sorunu görüşülmüş ve 20 Temmuz 1954'te imzalanan Cenevre Antlaşması'yla, Fransa, Laos, Kamboçya ve Vietnam'dan tamamen çekilmiş ve bu ülkeler bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bu antlaşmayla Vietnam ikiye bölünerek 17. enlemin kuzeyinde Ho Chin Minh'in liderliğinde, başkenti Hanoi olan komünist Vietnam Demokratik Cumhuriyeti kurulmuş, güneyinde ise Bao Dai'nin liderliğinde başkenti Saygon olan Batı Blokuna yakın Güney Vietnam Cumhuriyeti kurulmuştur. Federal Almanya'nın NATO'ya üye oluşu, Varşova Paketi'nin kurulma sürecini hızlandırmıştır. SSCB, NATO'yu kendisi ve hâkim olduğu komünist coğrafya için tehdit olarak algıladığından askerî örgütlenme çabası içine girmiştir. Bu duruma bulunan çözüm SSCB'nin nüfuz alanına giren Doğu Avrupa devletlerini bir dizi siyasal, ekonomik ve askerî antlaşmalarla hem Moskova'ya ve hem de birbirlerine sıkıca bağlamak olmuştur. Federal Almanya'nın NATO üyeliğinden kısa bir süre sonra Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardıma İlişkin Varşova Antlaşması 14 Mayıs 1955'te Doğu Avrupa ülkeleri ile SSCB arasında Polonya'nın başkenti Varşova'da imzalanmıştır. SSCB ve Rus tarihinin önemli figürlerinden biri olan Stalin'in 5 Mart 1953'te hayatını kaybetmesi SSCB'de kısa süreli bir iktidar mücadelesine neden olmuştur. 1953 yılında Komünist Parti Genel Sekreterliği görevine getirilen Nikita Kruşçev, iktidarını 1956 yılına kadar Georgi Malenkov ve Aleksey Nikolayeviç Kosigin ikilisiyle paylaşmak durumunda kalmıştır. Bu Troyka yönetiminin ardından siyasi rakiplerini saf dışı bırakmayı başararak iktidarı bütünüyle tek elde toplayan Kruşçev, 14-26 Şubat 1956'da yapılan Komünist Partinin 20. Kongresi'ndeki gizli konuşmayla birlikte SSCB'de de-Stalinizasyon olarak da tanımlanan süreci başlatacaktır. Devleti Stalin kültüründen arındırmak biçiminde ifade edebileceğimiz bu süreç, aynı zamanda Sovyet dış politikasında da önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. Stalin sonrası dönemde Sovyet dış politikasının temelini oluşturduğu söylenen "barış içinde bir arada yaşama" ilkesi genel olarak, kapitalist blokla yaşanan rekabetin artık barışçıl bir biçimde sürdürülmesini öngörmektedir. Bu ilke her ne kadar Batılı devletler tarafından taktiksel bir hamle olarak değerlendirilmiş olsa da aslında kutuplar arası ilişkilere olumlu bir hava getirmiştir.

1955-1962 YILLARI ARASINDAKİ GELİŞMELER

Sputnik Rusça'da "Gezgin" anlamına gelmektedir. Modern standartlarla karşılaştırıldığında çok da etkileyici olmayan Sputnik 1 uydusunun top benzeri metalik bir gövdesi ve 4 ayağı vardı, 83 kilogram ağırlığındaydı ve bipleme dışında hiçbir şey yapamıyordu. Ancak uyduda bulunan radyo vericisi operatörler tarafından izlenme imkânı veriyordu. Operatörler, bu sayede Dünya'nın İyonosfer katmanındaki elektron yoğunluğu hakkında bilgi sahibi olabiliyordu. Sputnik 1'in yansıtıcı yüzeyi dünyadan çıplak gözle görülebilmesini sağlıyordu. 22 gün sonra da Sputnik'in bataryaları tükendiğinden radyo sinyalleri durmuştur. Bu sürecin devamında, iki ülkenin uzayın keşfine ilişkin attıkları her adım, ABD ile SSCB arasındaki siyasi rekabetin yansıdığı en önemli alanlardan birini oluşturmuştur. Sputnik 2'nin en önemli görevi ise, SSCB liderliğinin de talebi doğrultusunda, o zamana dek gerçekleştirilemeyeceği öngörülen 'uzaya canlı çıkarma' fikrinin hayata geçirilmesiydi. 3 Kasım 1957'de fırlatılan Sputnik 2 ile Laika isimdeki bir köpek uzaya gönderilmiştir. 1948'deki ilk bunalımdan sonra 2. Berlin Bunalımı, 27 Kasım 1958'de SSCB'nin Batılı devletlere verdiği notayla başlamıştır. Bunalım, Doğu Alman Komünist Partisi Birinci Sekreteri Walter Ulbricht'in Berlin'den Demokratik Almanya'ya sızan düşmanca hareketlerden yakınması üzerine, Kruşçev'in Batılıların Batı Almanya'yı silahlandırdığı ve Postdam Konferansı'nda alınan kararlara aykırı davrandıkları iddiasıyla başlamıştır. Bunalım sürerken Doğu Alman Hükûmeti 13 Ağustos 1961'de Doğu ile Batı Berlin'i ayıran bir duvar inşa etmeye başlamıştır. Berlin Bunalımı sürerken SSCB'nin nükleer denemelere de başlaması Soğuk Savaş'ı hızlandırmıştır. 46 km uzunluğunda örülen duvar, 9 Kasım 1989'a kadar varlığını sürdürmüştür. Utanç Duvarı olarak da anılan ve 28 yıl boyunca Soğuk Savaş'ın en somut göstergelerinden biri olan Berlin Duvarı, 9 Kasım 1989'da yıkılmıştır. 1960 yılı Mayıs'ında İncirlik Üssü'nden havalanan U-2 uçağı Pakistan üzerinden Sovyet hava sahasına girdikten sonra arızalanarak alçalmak zorunda kalınca Rus radarlarınca saptanarak düşürülmüş, pilot ise sağ olarak ele geçirilmiştir. Bazı NATO devletlerinin üslerinden kalkan ABD uçaklarının faaliyetleri sorunu, U-2 Casus uçağının düşürülmesi üzerine derinleşmiş ve Sovyet-Amerikan ilişkilerinde önemli bir bunalıma yol açarak Soğuk Savaş'ı şiddetlendirmiştir. U-2 Olayı, Amerikalı yöneticilerinin, SSCB'nin 1949 yılında atom tekelini ortadan kaldırmasından sonra hissettikleri derin güvensizliğin doğrudan bir sonucudur. Küba Krizi ya da diğer adıyla Ekim Füzeleri Krizi'nde nükleer silaha sahip iki süper güç ilk kez karşı karşıya gelmiştir. SSCB ile Küba arasındaki iş birliğinin etkisiyle 1962'den itibaren Küba'ya SSCB füzeleri yerleştirilmeye başlanmıştır. SSCB bu füzelerin sökülmesi için bazı ödünler beklemiştir. Bunlar; Küba'nın işgal edilmeyeceğine dair garanti ve SSCB topraklarının yakınına yerleştirilmiş füzelerin sökülmesidir. SSCB ile Küba arasındaki iş birliğinin etkisiyle 1962'den itibaren Küba'ya SSCB füzeleri

yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu füzelerin hava fotoğrafları ABD'ye ulaşınca Başkan Kennedy Küba'yı deniz ablukası altına almaya karar vermiştir. Fotoğraflardan alınan bilgilere göre SSCB füzeleri yeni yerleştirmeye başlamış ve ateşleme yapmak için bazı parçaları beklemiştir. 22 Ekim 1962'de abluka kararı alındığında SSCB gemileri Küba'ya yaklaşmışlardır. Gemiler ablukaya uymadıkları takdirde batırılacak, bu durum da dünyayı şüphesiz tehlikeli bir sürece sokacaktır. Kruşçev abluka karşısında silah taşıyan SSCB gemilerinin durmayacağını ve Türkiye'de de benzer füzelerin (Jüpiter füzeleri) olduğunu, bu füzelerin sökülmesi karşılığında Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygı göstereceğini, içişlerine karışmayacağını, işgal etmeyeceğini ve ABD'nin de Küba için bu güvenceleri vermesi gerektiğini ifade etmiştir. Kennedy, füzeler söküldüğü takdirde ABD'nin ablukaya son vereceğinin ve Küba'yı işgal etmeyeceğinin güvencesini verirken Jüpiter füzeleri ile ilgili kesin bir güvence vermemiştir. Ancak ABD ile SSCB arasındaki ilişkilere göre Jüpiter Füzelerinin sökülebileceği imasında bulunmuştur. ABD'nin ablukayı kaldırmasıyla bunalım sona ermiştir. 1954'te General Muhammed Neguib'in yerine gelen Cemal Abdül Nasır ile İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Antlaşmaya göre; İngiliz kuvvetlerinin 1956'da Mısır'dan geri çekilmesi, İngilizlere ait üslerin Mısırlı sivil teknisyenlerle ortaklaşa yönetilmesi, Kanal'daki mevcut seyrüsefer serbestisinin devam ettirilmesi ve İngiliz ordularının dış bir güç tarafından tehdit oluşturulduğu takdirde Süveyş Kanalı'na geri döndürülmesi kararlaştırılmıştır. Krizin tırmanmasında İsrail, Fransa ve İngiltere'nin yürüttüğü gizli görüşmelerin ve antlaşmaların etkisi de bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan İsrail, Mısır'ın yeniden silahlanmasını endişeyle karşılaşmasının yanı sıra bu ülkeyle yaşadığı sınır sorunları sebebiyle Fransa ile gizli görüşmeler gerçekleştirerek Fransa'dan uçak ve silah satın almıştır. İsrail ile olan görüşmelerini gizlilik içerisinde yürüten Fransa daha sonraki görüşmelerine İngiltere'yi de davet etmiştir. Bu görüşmelerden birinde taraflar arasında varılan gizli anlaşmaya göre İsrail'in Mısır'a saldırması kararlaştırılmıştır. Söz konusu bu kararın, Anglo-Fransız ortak girişimiyle Süveyş'e yapılan müdahalenin bahanesi olduğu öne sürülmektedir. 26 Temmuz 1956'da Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklaması üzerine kanal şirketinin sahibi konumundaki Fransa ve İngiltere bu kararı tanımayacaklarını açıklamışlardır. Konu Fransa ve İngiltere tarafından BM'ye taşınmışsa da netice alınmamıştır. Siyasal ve ekonomik baskıdan sonuç alamayan İngiltere ve Fransa, millileştirme kararından 3 ay sonra İsrail'i kullanarak Mısır'a silahlı müdahalede bulunmaya karar vermişlerdir. 29 Ekim'de İsrail, Mısır'a saldırmış olup 30 Ekim'de İngiltere ve Fransa, Mısır'a ve İsrail'e bir nota vererek 12 saat içerisinde Kanal'ın 10 mil gerisine çekilmelerini istemiştir. Nasır'ın bu teklifi kabul etmemesi üzerine Fransız ve İngiliz savaş uçakları Kahire, İskenderiye, Port Said ve Süveyş başta olmak üzere Mısır'ı bombalayarak Mısır'ın tüm hava kuvvetlerini tahrip etmiştir. Başarılı olarak nitelendirilen bu saldırı, dönemin BM Sekreteri General Dag Hammarskjöld'ün ateşkes çağrısıyla sona ermiştir. 2 Kasım 1956'da toplanan BM Genel Kurulu saldırıları kınayan 997 Sayılı Karar'ı almıştır. İngiltere-Fransa kuvvetleri Aralık 1956'da, İsrail kuvvetleri de Mart 1957'de Mısır topraklarından çekilmiştir. BM barış gücü nezaretinde Kanal Bölgesi'ndeki düzen yeniden sağlanmıştır. Ayrıca 24 Nisan 1957 tarihinde Mısır Hükûmeti, Süveyş Kanalı'nın kullanımıyla ilgili olarak 1888 İstanbul Anlaşması'nın geçerli olduğunu, kanalın yönetiminin kendileri tarafından gerçekleştirileceğini bildirmiştir.

D tente (Yumuşama) Dönemi (1962-1979), Soğuk Savaş devam etmesine karşın, uluslararası sistemde barış açısından büyük gelişmelerin yaşandığı bir dönem olarak bilinmektedir. Bu ünite de Yumuşama Dönemi'nde başta Avrupa olmak üzere Orta Doğu, Asya ve Uzak Doğu'da yaşanan gelişmeler incelenmiştir. Yumuşama Dönemi'nde yaşanan gelişmeler arasında Kıbrıs Sorunu ve 1974 Barış Harekâtı, NATO'nun Askerî Kanadında Yaşanan Fransa Sorunu, Federal Almanya'nın Dış Politika Açılımı, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının Kuruluşu, Prag Baharı ve Çekoslovakya'nın İşgali, Brejnev Doktrini, Nixon Doktrini, Arap-İsrail Savaşları, Ürdün İç Savaşı, 1973 Petrol Krizi, Vietnam Savaşı, Helsinki Konferansı (Nihai Senedi), SALT-I ve SALT-II Antlaşmaları gibi önemli olaylar bulunmaktadır.

AVRUPA'DAKİ GELİŞMELER

Bu dönemde Avrupa'da Soğuk Savaş etkileyen gelişmeler olarak Kıbrıs Sorunu ve 1974 Barış Harekâtı, Batı Bloku'nda Fransa sorunu, Federal Almanya'nın yeni dış politikası, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Helsinki Nihai Senedi, Prag Baharı ve Çekoslovakya'nın İşgali ve Brejnev Doktrini gibi olaylar ön plana çıkmaktadır. Kıbrıs Sorunu ve 1974 Barış Harekâtı Bağımsız "Kıbrıs Cumhuriyeti", adanın iki halkı arasında ortaklık temelini dayandırılan uluslararası antlaşmalar uyarınca 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulmuştur. Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla garanti edilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasası, adadaki Kıbrıslı Türk ve Rum halklarının eşit siyasi hak ve statüsüne dayandırılmıştı. Fakat Rumlar, bu devlete yaşama şansı vermemiş, Kıbrıs Türklerini adada izole etmeye, devlet kurumlarından dışlamaya, Ada'daki varlıklarını bitirmeye ve Enosis'i gerçekleştirmeye çalışmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Makarios, Zürih ve Londra Antlaşmalarının, Türklere fazla haklar verdiğini ve anayasasının işlemez olduğunu öne sürmüştü ve 30 Kasım 1963'te, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkının kaldırılmasını da içeren 13 maddelik anayasa değişikliği önerisini Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük'e iletmıştır. Bu öneriler, 16 Aralık 1963'te Kıbrıs Türk tarafı ve Türkiye tarafından reddedilmiştir. Kıbrıs Rum tarafı, 21 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs Türk toplumuna karşı kapsamlı ve sistematik saldırılar başlatmış, Kıbrıslı Türkler devlet kurumlarından uzaklaştırılmıştır. Kıbrıs Türk tarihine "Kanlı Noel" adıyla geçen bu kampanya önceden hazırlanmış olan "Akritas Planı"na dayandırılmıştır. Türklerin katledilmesi veya Ada'dan atılmasını öngören Akritas Planı, basit bir örgütün eylem planı olmayıp, Rum yetkililerce hazırlanan bir etnik temizlik girişimidir. Akritas Planı'nın uygulanması sonucunda, otuz bin Kıbrıslı Türk, yaşadıkları yüz üç köyü terk etmek zorunda kalmış, ada yüzölçümünün %3'üne tekabül eden, denize çıkışı olmayan ve sürekli kuşatma altında tutulan küçük bölgelere sığınmak zorunda kalmışlardır. Böylece Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla kurulmuş Kıbrıs Cumhuriyeti, Rumların 1963 yılında tek taraflı olarak güç kullanımı ve anayasayı feshetmelerinden sonra ortadan kalkmıştır. 1963 "Kanlı Noel" olayları üzerine Türk Silahlı Kuvvetlerine ait uçaklar ada üzerinde ihtar uçuşları yapmış, Kıbrıs'taki Türk Alayı, Türkleri korumak için Lefkoşa'da Türklerin yaşadıkları bölgeleri korumaya almıştır. 27 Aralık 1963 tarihinde Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla garantör devletler olan Türkiye, İngiltere ve Yunanistan ortak "Barışı Koruma Kuvveti" oluşturmuşlardır. Bu çerçevede İngiliz generalin yeşil bir kalemle harita üzerinde çizdiği bir çizgiyle Lefkoşa 30 Aralık 1963'te ikiye ayrılmıştır. Bu tarihten bugüne bu sınır "Yeşil Hat" şeklinde isimlendirilmiştir. Adadaki Rumlar arasında bir süredir devam eden anlaşmazlıklar karşısında Makarios yönetimi 25 Nisan 1974'te EOKA-B Örgütünü yasa dışı ilan etmiş, bu durum Rumlar arasında çatışmaların büyümesine neden olmuştur. İki taraf arasındaki gerginliğin daha artması üzerine, 15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta Yunanistan Hükümetine bağlı subaylar Nikos Sampson liderliğinde Makarios'u devirerek "Kıbrıs Elen Cumhuriyeti"ni kurduklarını ilan etmişlerdir. Kıbrıs'ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne kasteden bu hareket karşısında Türkiye, 1960 Garanti Antlaşması çerçevesinde, İngiltere'ye ortak müdahale teklifinde bulunmuş olumsuz cevap alması üzerine, Ada'daki Türklerin güvenliğini gerekçe göstererek 20 Temmuz 1974 günü Barış Harekâtı'nı başlatmıştır. Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'nin çağrısı üzerine 22 Temmuz günü saat 17:00'de ateşkes kararına uymuştur. 25 Temmuz'da Cenevre'de Üçlü Konferans toplamış, bunu 8-14 Ağustos tarihleri arasında toplanan II. Cenevre Konferansı izlemiştir. Burada Türkiye'nin çok bölgesel federasyon esasına dayanan önerisi kabul edilmemiş, Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üniter devlet yapısında değişikliğe gerek olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bunun üzerine Türkiye, 14 Ağustos'ta ikinci harekâta başlamış ve Magosa-Lefkoşa-Lefke Hattı'nın kuzeyindeki alanın alınmasından sonra, BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısına uyularak harekâta son verilmiştir. Böylece Kıbrıs'ın

Yunanistan'a ilhakı önlenmiş ve Kıbrıs Türk halkının varlığı güvence altına alınmıştır. Türk Barış Harekâtı aynı zamanda Yunanistan'da cunta idaresinin de sonu olmuştur. 1974 yılı Eylül ayından itibaren Kıbrıs'ta devam eden görüşmelerin Makarios'un Aralık ayında adaya dönmesiyle kesilmesi sonrasında Türk tarafı, ileride kurulacak muhtemel bir federasyonun Kıbrıs Türk kanadını oluşturmak üzere, 13 Şubat 1975'de Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (KTFD) kurulduğunu ilan etmiştir. Yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamaması üzerine 15 Kasım 1983 tarihinde Kıbrıs Türk halkının "self-determinasyon" (kendi kaderini tayin etme) hakkına dayanılarak ve siyasi eşitliği vurgulanarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmiştir.

Batı Bloğunda Fransa Sorunu Fransa, bloklar arasındaki gerginliğin azalmasıyla birlikte NATO ülkeleri arasında ilk hareket serbestliği kazanan devlet olmuştur. Fransa'nın hareket serbestliğini kolaylaştıran etkenleri şu şekilde sıralayabiliriz.

- Fransa'nın, NATO'dan ayrılma da ABD'nin nükleer gücünden faydalanacağını düşünmesi.
- Coğrafi konumundaki avantaj. Fransa SSCB'ye ve Doğu Avrupa ülkelerine olan uzaklığından dolayı Avrupa'ya olası bir SSCB saldırısında bu saldırıdan en az etkilenen devletlerden biriydi.
- İç siyasal istikrar ve ekonomik kalkınma. Beşinci Cumhuriyet Dönemi'ni yaşayan Fransa, siyasi istikrar ve ekonomik güç olarak Avrupa'nın büyük devletlerinden biriydi.

Federal Almanya'nın Yeni Dış Politikası

Willy Brandt'ın bu göreve gelmesiyle birlikte Adenauer'in dış politika anlayışı terk edilmiş ve Almanya Sorunu'nun çözülmesi için yumuşamanın gerekliliği düşüncesi konuşmaya başlanmıştır. Willy Brandt, bu politikayı hayata geçirmek için Avrupa Güvenlik Sistemi ve Avrupa Barış Düzeni diye iki kavram ortaya koymuştur. Brandt'a göre; Avrupa Güvenlik Sistemi, Avrupa devletlerinin kuvvet kullanımını reddetmesi, batı ve doğu bloklarının kuvvet azaltması ve son olarak ABD ve SSCB'nin bu sisteme katılımıyla gerçekleştirilecekti. Brandt, güvenlik sistemini kuran Avrupa'nın sürekli ve istikrarlı bir barış düzeni kurmakta zorlanmayacağını düşünüyordu. Kurulacak barış düzenin dayanak noktası ise Federal Almanya-SSCB uzlaşması olacaktır. Dolayısıyla Federal Almanya, iki blok arasında dengeli bir siyaset izlemeliydi. Federal Almanya'da 1969 yılında yapılan seçimlerden sonra Sosyal Demokrat Parti ile Hür Demokrat Parti arasında bir koalisyon hükümeti kurulmuş ve Willy Brandt bu hükümetin başkanı olmuştur. Bu hükümet, Doğu Bloku ile ilişkilerinde "Ostpolitik" (Doğu Politikası) adı verilen politikayı izlemeye başlamıştır.

Bu politikanın 3 temel unsuru şunlardır:

- Moskova ile doğrudan diyalog kurulması,
- Doğu Avrupa devletleriyle ilişkilerin tam olarak normalleştirilmesi için yollar bulunması,
- Doğu Almanya'yı ayrı bir birim olarak tanımaksızın, bu devletle "geçici bir anlaşmaya" (modus vivendi) varılması. Federal Almanya'nın "Ostpolitik" denilen "Doğu Politikası" yumuşamayı beraberinde getirmiş, bu yumuşamada ABD ve SSCB arasında nükleer silahların sınırlandırılmasıyla ilgili görüşmelerin (SALT I) başlaması da etkili olmuştur.

Batı ve Doğu Bloku devletlerinin karşılıklı olarak attıkları bu olumlu adımlar sonucu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK), 15 Ocak 1973 tarihinde Helsinki'de çalışmalarına başlamış, 1 Ağustos 1975'te Helsinki Nihai Senedi imzalanmıştır. Batı Bloku'nun teklif ettiği Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimi görüşmeleri de 31 Ocak 1973'te Viyana'da başlamıştır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve Helsinki Nihai Senedi 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında, ABD ve SSCB arasında stratejik silahların sınırlandırılmasına ilişkin SALT-I Anlaşması'nın imzalanması, 1969'da Batı Almanya'da iktidara gelen Willy Brandt başkanlığındaki hükümetin Polonya ve Çekoslovakya ile olan Doğu sınırlarını tanıması ve Doğu Almanya ile ilişkiye girmeyi kabul etmesi sonucu oluşan yumuşama ortamı, Avrupa'da güvenlik ve istikrar yerleşmesi adına olumlu adımlar olmuştur. Bu koşullarda Batı, Avrupa güvenliği konusunda görüşmelere başlamayı kabul etmiş, ancak buna paralel olarak "Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimleri" müzakerelerine başlanması önerisinde bulunmuştur. Doğu Blokunun bu öneriyi kabul etmesi üzerine, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK), 15 Ocak 1973 tarihinde Helsinki'de çalışmalarına başlamıştır. Hazırlık çalışmaları iki yılı aşkın bir süre devam eden konferans, 1 Ağustos 1975'de Helsinki Nihai Senedi'nin (Sonuç Belgesi olarak da anılmaktadır) 33 Avrupa ülkesi (Arnavutluk hariç tüm Avrupa ülkeleri) ile ABD ve Kanada tarafından devlet veya hükümet başkanları düzeyinde imzalanmasıyla hayata geçmiştir. Helsinki müzakerelerinde konular dört ana başlığa ayrılarak ele alınmış ve her ana başlığa "Sepet" adı verilmiş, Helsinki Nihai Senedi de dört sepete ait dört anlaşmadan oluşmuştur.

Brejnev Doktrini Brejnev Doktrini olarak da ifade edilen bu anlayış ana hatlarıyla aşağıdaki ilkeleri içermektedir.

- Doktrin, özü itibarıyla bir ülkede sosyalizm bir kez kurulduğunda, bundan geri dönüşünün olmadığını ilan etmektedir.
- SSCB'nin gerekirse bu durumu korumak amacıyla askerî müdahalede bulunabileceğini öngörmektedir.
- Doktrin uyarınca, herhangi bir sosyalist ülkedeki sosyalizm karşıtı iç ve dış güçlerin söz konusu ülkeyi sosyalizmden koparmaya yönelik her türlü faaliyetleri bütün sosyalist ülkelere yapılmış bir müdahale sayılacak ve buna kolektif meşru müdafaa kapsamında karşılık verilecektir.

Bir ülkenin herhangi bir şekilde sosyalizmden ayrılmasının uluslararası komünizme zarar vermesi, egemenlik ya da bağımsızlık kapsamında değerlendirilmemelidir. Prag Baharı ve Çekoslovakya'nın İşgali 20 Ağustos 1968'de başlayan Tuna Operasyonu ile Çekoslovakya işgal edilmiş olup reform yanlılarının düzenlediği gösteriler kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Sürgün edilen Dubček yerine Moskova yanlısı Gustáv Husák Çekoslovakya Devlet Başkanı olmuştur. İşgalin ve dolayısıyla Çek direnişinin simgesi ise Wenceslas Meydanı'nda protesto için 16 Ocak 1969'da kendini yakan 20 yaşındaki öğrenci Jan Palach olmuştur. Kendisini yakmadan önce bıraktığı mektup ile herkesi ataletten çıkmaya çağıran Palach'ın cenazesine 800 bin kişi katılmıştır.

ORTA DOĞU'DAKİ GELİŞMELER

Bu dönemde Orta Doğu'da Soğuk Savaşı etkileyen gelişmeler olarak 1967 Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün Savaşı), Ürdün İç Savaşı, Nixon Doktrini, 1973 Arap-İsrail Savaşı (Yom Kippur Savaşı), 1973 Petrol Krizi gibi olaylar ön plana çıkmaktadır. 1967 Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün Savaşı) Devletler, İsrail'e karşı Mısır-Suriye saldırısını beklerken İsrail, 5 Haziran 1967 günü saat 07.45'te sürpriz bir saldırıyla Mısır'ın hava üslerini büyük ölçüde imha etmiştir.

İsrail; Mısır, Suriye ve Ürdün'e karşı gerçekleştirdiği Altı Gün Savaşlarında aşağıdaki yerleri ele geçirmiştir.

- Sina Yarımadası'nın güneyindeki Şarm el Şeyh bölgesini alarak Tiran Boğazı'nın kontrolünü ele geçirmiştir.

- Gazze'yi ele geçirmiş, Sina Yarımadası'nı kontrolü altına alarak Süveyş Kanalı'na dayanmıştır.

- Golan Tepeleri'ni Suriye'den almıştır.

- Ürdün'den Şeria Nehri'nin batısındaki bütün toprakları almış, dolayısıyla Ürdün'ün elinde olan Doğu Kudüs de İsrail'in eline geçmiş, Şeria Nehri iki ülke arasında sınır olmuştur.

İsrail'in topraklarını neredeyse dört kat genişlettiği Altı Gün Savaşları 10 Haziran 1967 tarihinde sona ermiştir. Ürdün İç Savaşı (Kara Eylül Olayları) Filistin Kurtuluş Halk Cephesi (FKHC) 1970 yılı Eylül ayında dört sivil uçağı kaçırıp, üçünü Ürdün'de kurtarılmış bölge adını verdikleri yerlere indirip, müdahale edildiği takdirde uçakları havaya uçuracaklarını bildirince Ürdün Hükûmetiyle Filistinli güçler arasındaki ilişkiler iyice gerginleşmiştir. El Fetih Örgütü, FKHC'yi bu eylemlerinden ötürü kınamışsa da Ürdün Hükûmetinin gözünde bütün Filistinli Örgütler birbirinin aynısıydı. Bu durumda Ürdün Kralı Hüseyin bir karar verme aşamasına gelmiştir. Önündeki seçeneklerden biri örgütlerin gücünü kırarak otoritesini sağlamlaştırmak diğeri de ülkesinin Filistinli örgütlerin eline geçmesine seyirci kalmaktı. Kral Hüseyin birinci seçeneği tercih etmiştir. Ürdün Ordusu, Kralın emriyle 17 Eylül'de harekete geçerek on gün süren bir operasyon başlatmıştır. Ordu ülkedeki Filistinlilere karşı sivil ve silahlı savaşı ayırımı yapmadan Amman içindeki ve dışındaki mülteci kamplarını orantısız bir biçimde bombalamıştır. Ürdün aynı zamanda 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan beri ülkede bulunan Irak birliklerinden ve kuzeyde Filistin Kurtuluş Ordusunun bayraklarını takmış Suriye tanklarından son derece şikâyetçiydi. Bu durumdan kurtulmak için ABD ve İngiltere'yi yardıma çağırmış, hatta Ürdün hava sahasını olası saldırılardan korumak için İsrail'den yardım istemiştir. Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın arabuluculuğuyla iki taraf arasında 28 Eylül günü bir ateşkes imzalanmış olup bu süre içinde üç binden fazla Filistinli hayatını kaybetmiştir. Olaylar Filistinlilerin Ortadoğu'da hangi düzeyde tecrit edildiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Olaylardan sonra Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) merkezini Lübnan'a taşımak zorunda kalmıştır. Olaylar Mısır Devlet Başkanı Nasır'ı da oldukça yıpratmış olup 28 Eylül günü Ürdün Kralı Hüseyin ile FKÖ Lideri Arafat'ı yolcu ettikten sonra kalp krizi geçirerek hayatını kaybetmiştir. Böylece Ortadoğu'da Nasır dönemi kapanmıştır. Nixon Doktrinini Nixon, 18 Şubat 1970'de ABD Kongresi'ne gönderdiği raporda aşağıdaki hususlara atıf yapmıştır. Uluslararası sistemde ortaya çıkan değişikliklerin kalıcı bir barışın egemen olduğu yeni bir yapının oluşturulmasına fırsat vereceği,

- ABD'nin "özgür ulusların" savunulmasıyla ilgili tüm kararları, tüm planları ve tüm programları yalnız başına yürütmek durumunda olmadığı,

- Müttefik ve dost devletlerin ortak çabalarda gerekli sorumluluğu üstlenmeleri gerektiği.

Bu doktrinin özü, ABD'nin artık bölgesel çatışmalara doğrudan askerî müdahalelerde bulunmak yerine dost ve müttefiklerine askerî ve ekonomik yardımda bulunmakla yetineceğidir. 1973 Arap-İsrail Savaşı (Yom Kippur Savaşı) 6 Ekim 1973'te Mısır ve Suriye kuvvetleri sürpriz bir şekilde İsrail'e karşı saldırıya geçmişlerdir. Savaş, Müslümanların kutsal ayı Ramazan'a denk geldiği için "Ramazan Savaşları" ve Yahudilerin kutsal ayı Yom Kippur'a denk geldiği için de "Yom Kippur Savaşları" olarak da adlandırılmaktadır. Saldırı planları son derece gizli tutulduğundan ve saldırılar çok ani olduğundan ABD ve İsrail istihbaratı saldırıyı önceden haber alamamıştır. Savaşın başlangıcı Arap devletleri açısından son derece başarılı olmuş, Mısır kuvvetleri Süveyş Kanalı'nı geçerken, Suriye kuvvetleri ise İsrail'den Golan Tepeleri'ni almayı başarmıştır. [26, 27, 31, 32] Savaşın ilk birkaç gününde İsrail yenilginin eşğine gelmişse de ilerleyen süreçte önce Golan Cephesi'ndeki Suriye kuvvetlerini püskürtmüş; 17 Ekim'de durumu 1967 Savaşı sonrasına eşitlemiş, takiben de bu cephedeki kuvvetlerinin önemli bir kısmını yönlendirerek Sina Cephesi'nde etkin duruma gelmiştir. Savaşta ABD İsrail'e; SSCB ise Suriye ve Mısır'a silah yardımıyla bulunmuştur. Sina Yarımadası'ndaki çatışmalar

hem Mısır hem de İsrail için kritik bir hâl aldığı sırada taraflar BM Güvenlik Konseyinin 22 Ekim 1973 tarih ve 338 Sayılı Kararı'nı kabul ederek çarpışmaları durdurmuşlardır. BM Güvenlik Konseyinin 242 sayılı kararı ile 338 sayılı kararı arasında çok az bir fark vardır. Buna göre; taraflar 22 Ekim 1973 sabahı nerede bulunuyorlarsa ateşkesin orada başlaması ve Orta Doğu'da adil ve kalıcı bir barışın tesis edilmesi için müzakerelerin bir an evvel başlatılmasıdır. 1973 Petrol Krizi 1970'li yılların başında Arap Devletleri'nin ABD ve Batı Avrupa ülkelerine petrol üzerinden baskı kurabilmeleri için önlerindeki seçeneklerden biri de üretimi ve dolayısıyla ihracatı kısmak, diğeri de fiyatları yükseltmektir. Arap ülkeleri, üretimi kısmanın gelirlerini azaltacağını ve enerji kaynağı olarak petrole ihtiyaç duyan Batı endüstrisinin bu duruma sert tepki verebileceğini düşünerek ikinci seçeneği, yani fiyatların yükseltilmesi yöntemini uygulamaya karar vermişlerdir. Bu yöntem gayet başarılı olmuş ve petrolde yaşanan fiyat artışları özellikle Batı Avrupa devletleri ve Japonya'da paniğe sebep olmuştur. Bu durum üzerine Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) 6 Kasım 1973'te aşağıdaki bildiri yayınlamıştır.

- BM Güvenlik Konseyinin 242 ve 338 Sayılı Kararlarını desteklediklerini,
- Kuvvet yoluyla toprak kazanılmasını kabul etmediklerini,
- İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan çekilmesini,
- Bölgedeki her devletin egemenlik, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı ile 'güvenlikli ve tanınmış sınırlar içinde' barış içinde yaşama hakkına saygı gösterilmesi gerektiğini.

Petrol Krizi esnasında, Japonya, petrole olan ihtiyacından dolayı Araplar lehine bir tutum içine girmiş, İngiltere ise 6 Ekim'de başlayan Arap-İsrail Savaşı dolayısıyla Ortadoğu ülkelerine koyduğu silah ambargosunu İsrail dışarıda kalacak şekilde kaldırmıştır. ABD'nin Arap Devletleri'nin tutumuna karşı tepkisi çok sert olmuş ve eğer bu durum Batılı devletlerinin sanayisini çökertecek hâl gelirse, ABD'nin Basra Körfezi'ne silahlı bir müdahalede bulunma ihtimalinden dahi söz edilmiştir. Camp David Anlaşmaları ABD, 1978 yılında inisiyatifi tekrar eline almış, Başkan Carter'ın çabaları ve görüşmelere aktif katılımıyla Sedat ve Begin 5-17 Eylül 1978 tarihleri arasında Washington yakınlarında ABD Başkanlarının dinlenme yerlerinden biri olan Camp David'de bir araya gelmişlerdir. ABD Başkanı Carter'ın nezaretinde yapılan görüşmeler sonucu Mısır ile İsrail arasında 17 Eylül 1978 tarihinde iki çerçeve anlaşmasından oluşan Camp David Anlaşmaları imzalanmıştır. Anlaşmalardan biriyle Ortadoğu barışının esasları belirlenmiş, Batı Şeria'yı ve Gazze'yi de içine alan Filistin meselesi ele alınmıştır. İkinci anlaşmada ise Mısır ile İsrail arasındaki barışın esasları ve bununla bağlantılı olarak Sina Yarımadasının geleceği konusu yer almıştır. Camp David'de, anlaşmalar gereğince yapılacak görüşmelerde ve anlaşma hükümlerinin uygulanmasında Ürdün'ün taraf olarak kabul edilmesi ve anlaşmalarda BM Güvenlik Konseyinin 1967 yılında almış olduğu 242 ve 1973 yılında almış olduğu 338 sayılı kararların göz önünde tutulması prensipleri benimsenmiştir.

ASYA VE UZAK DOĞU'DAKİ GELİŞMELER

Uzak Doğu'daki gelişmeler dönemin genel özelliğine uygun biçimde yaşanmıştır. Bu dönemdeki iki temel gelişme aşağıda ana hatlarıyla verilecektir.

- ABD-Çin ilişkilerinin kurulması
- ABD'nin Vietnam'dan çekilmesi. ABD Başkanı Nixon'un 1969'dan itibaren "Nixon Doktrini" çerçevesinde Vietnam Krizi'nden ABD'nin onuru kırılmadan çıkma düşüncesi daha dikkatli bir Uzak Doğu politikası izlemesine neden olmuştur.

Bu dönemde Çin-SSCB ilişkilerinin fazlasıyla bozuk olması, ABD'nin Çin ile ilişkileri hızla bir şekilde düzeltilmesini sağlamıştır. 1965 yılında başlayıp 1973 yılında sona eren Vietnam Savaşı, ABD'nin Kuzey Vietnam ile mücadelesidir. Bu savaş, ABD tarihi bakımından olduğu kadar, uluslararası ilişkiler açısından da son derece ilginç ve önemlidir. 2 Ağustos 1964 tarihinde Tonkin Körfezi'nde ABD donanmasına ait Maddox Destroyeri, Kuzey Vietnam gemilerinin saldırısına uğramış, bunu iki gün sonra başka ABD gemilerine yapılan saldırılar izlemiştir. Bunun üzerine ABD Kongresi, başkana ABD'ye karşı yapılacak her türlü saldırıya karşı koymak ve SEATO Antlaşması çerçevesinde müttefiklerine verdiği garantileri yerine getirmek için yetki vermiştir. Kuzey Vietnam, Güney üzerinde saldırılarını yoğunlaştırınca ABD, üç yıl sürecek bombardımanlarına başlamıştır. Aynı zamanda çok sayıda ABD askeri de Vietnam'a gönderilmiş olup bu rakam bir süre sonra altı yüz bine ulaşmıştır. Vietnam Savaşı bir süre sonra ABD kamuoyu tarafından sorgulanmaya başlamıştır. Kuzey Vietnam ile savaşıyan ABD, aynı zamanda bu ülkeyle barış girişimlerini de başlatmış, taraflar 1968 yılı Mayıs ayında Paris'te bir araya gelmişlerdir. ABD'de 1968'de yapılan başkanlık seçimlerini kazanan Nixon ve 1972 yılında Dışişleri Bakanı olan Henry Kissinger yeni bir Vietnam politikası belirlemişlerdir. Buna göre; ABD bir yandan Vietnam'dan asker çekecek diğer yandan bombardımanı yoğunlaştıracak ve böylece Kuzey Vietnam'ı barışa zorlayacaktı. Yukarıda da ifade edildiği gibi Başkan Nixon, Nixon Doktrini diye bilinen doktrini açıklamıştır. İki ülke arasındaki 1968'de başlayan barış görüşmeleri 27 Ocak 1973'te imzalanan Paris Antlaşmasıyla olumlu neticelenmiştir. Kuzeyin barışı kabul etmesinde güvendiği iki ülkenin ABD ile yakınlaşmasının büyük etkisi olmuştur. ABD'nin 1972'de Çin Halk Cumhuriyeti ile yakınlaşması ve SSCB ile SALT I Antlaşması'nı imzalamış olması Kuzey Vietnam'ı endişelendirmiştir. ABD ile SSCB arasında imzalanan antlaşmaya göre 17. enlem Kuzey ve Güney

Vietnam arasında sınır olmuş, ABD altmış gün içerisinde Vietnam'daki askerlerini ve teçhizatını çekip, üslerini kapatmayı taahhüt etmiştir. Bunun yanında Kuzey Vietnam da Güney Vietnam halkının kendi geleceğini belirlemesine ve tercih ettiği siyasi rejime müdahale etmeme kararı almıştır. İki ülkenin birleşmesi kuvvet kullanarak değil müzakereler sonucunda belirlenecektir. ABD bölgeden çekildikten sonra askerî olarak üstün olan Kuzey Vietnam, ABD'nin Güney Vietnam'a yaptığı yardım miktarını azaltmasının da etkisiyle 1974 yılının sonunda Güney Vietnam'a karşı saldırıya geçmiş olup 30 Nisan 1975 tarihinde başkent Saygon komünistlerin eline geçmiştir. SALT-I Antlaşması Kasım 1969'da Helsinki'de ABD ile SSCB arasında başlayan Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri 26 Mayıs 1972'de anlaşmayla sonuçlanmıştır. "Stratejik Silahların Sınırlandırılması-I" (Strategic Arms Limitation Treaty-I/SALT-I), ABD Başkanı Nixon ve SSCB lideri Brejnev arasında Moskova'da imzalanmıştır. İki ülke, üç gün sonra yine Moskova'da, "ABD ile SSCB Arasındaki İlişkilerin Temel İlkeleri" başlıklı bir belge imzalamışlardır. SALT-II Antlaşması SALT II Antlaşmasının müzakere sürecinde durumu çıkmaza sokabilecek birçok etken ortaya çıkmıştı. ABD de yapılan 1976 başkanlık seçimleri, Angola ve Afrika Boynuzu'ndaki olaylar, SSCB'nin Avrupa'ya orta menzilli füzeler konuşlandırması SALT II Antlaşması'nın imzalanmasını zora sokabilirdi. Sonuçta yedi yıl gibi uzun bir zaman olsa da SALT II Antlaşması oldukça çetin geçen müzakerelerden sonra 18 Haziran 1979'da Viyana'da Jimmy Carter ile Leonid Brejnev arasında imzalanabilmiştir. SALT II Antlaşması 1972'de imzalanan SALT I Antlaşmasının çok ötesine geçmiştir. Şöyle ki, SALT II nükleer silahlarda eşitlik sağlamış, MIRV'lerle ilgili sınırlama getirmiş ve her iki tarafı 1982 yılına kadar nükleer füzeleri sayısını bağlayıcı olmamakla birlikte indirmekle yükümlü kılmıştır.

1979 yılında yaşanan üç önemli gelişme küresel siyaset açısından İkinci Soğuk Savaş Dönemi'nin başlamasına zemin hazırlamıştır. İlk olarak 1979 yılının başında ABD tarafından desteklenmesine rağmen halk desteğinden yoksun olan Şah yönetimi İran'da devrilmiş ve yerine ABD karşıtı İran İslam Cumhuriyeti kurulmuştur. İkinci gelişme ise Sandinist Ulusal Kurtuluş Cephesinin (Sol) Nikaragua'da Temmuz 1979'da iktidarı ele geçirmesidir. Son gelişme ise 1979 yılının sonunda SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesidir. ABD aleyhine kabul edilebilecek bu üç durum üzerine Washington özellikle Reagan Dönemi'yle birlikte yüksek düzeyli politika (High Politics) üzerinden bütçesinde en önemli payı savunma alanına ayırmıştır. Bu durum dengelerin köklü bir şekilde değişmesine zemin hazırlamıştır. Dönemin temel özelliği ise diplomasinin ön plana çıktığı Détente (Yumuşama) Dönemi'nin (1962-1979) aksine, bu dönemde diplomasinin birçok yerde kırılarak meselelerin çözümünde savaşın tercih edilmesidir. Ancak Gorbaçov Dönemi'yle birlikte SSCB gerginliği azaltacak bir takım adımlar atmaya başlamıştır. Buna karşın İkinci Soğuk Savaş Dönemi başta SSCB olmak üzere Demir Perde ülkeleri açısından sonun başlangıcı bir dönemi ifade etmektedir. Çünkü İkinci Soğuk Savaş dediğimiz dönemde yaşanan gelişmeler Demir Perde ülkelerinde komünizm sisteminin yıkılmasına neden olmuştur. Bunun akabinde Avrupa ve Asya'nın siyasi haritası değişirken dünya, ABD'nin tek taraflı diplomatik uygulamalarıyla karşı karşıya kalmıştır.

İRAN'DA REJİM DEĞİŞİKLİĞİ

İran toplumunu köklü bir şekilde etkileyen İran İslam Devrimi, XX. yüzyılın en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Diploması tarihi açısından bakıldığında ise İran İslam Devrimi, devrim öncesi yaşanan olaylar, devrim sonrası oluşturulan yapı, devrimin Şii karakteri, verdiği evrensel mesajlar ve uluslararası sisteme yaptığı etkiyle daha önce yaşanmış bazı devrimlerle karşılaştırılabilecek bazı benzerliklere sahiptir. Rıza Pehlevi'nin oğlu Muhammed Rıza Pehlevi ise 1941-1979 yılları arasında süren yönetimi sırasında toprak reformu ve kadınlara oy hakkı sağlanması gibi köklü reformlar gerçekleştirirken, ABD Ordusu'nun İran'da konuşlanmasına izin vererek Soğuk Savaş'ta tarafını belirlemiştir. Muhammed Rıza Pehlevi, yaptığı reformların çeşitli gruplarda ve zümrelerde hoşnutsuzluk yaratması nedeniyle kendi etrafında bir güvenlik alanı oluşturarak bir nevi polis devleti kurmuştur. ABD'nin tüm yardımlarına ve petrol gelirlerine rağmen ülkede yoksul ile zengin arasındaki gelir uçurumu gün geçtikçe büyümüştür. Özellikle kırsal kesimde milyonlarca İranlı yoksulluk sınırının altında bir yaşam sürmeye mecbur bırakılmıştır. Ülkenin zenginliği ise Şah ve çevresindeki sınırlı bir kesim tarafından paylaşılmıştır. İran İslam Devrimi öncesinde yaşanan önemli gelişmeler arasında 1973 Petrol Krizi önemli bir yere sahiptir. Krizle beraber petrol gelirlerini arttıran İran, askerî ve teknolojik alanlara yatırım yaparak bölgesel bir güç olmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda ABD'den milyarlarca dolarlık silah sipariş ettiği gibi Batılı devletlerden yaklaşık yüz bin uzmanı İran'a çağırmıştır. Ülkenin teknolojik ve askerî anlamda Batı ile iyi ilişkiler kurması toplumsal hayata da yansdığından İran'daki modernizasyon süreci hızlanmıştır. Fakat Batılı değerlerin benimsenmesi İran'daki kimi muhafazakâr çevreleri rahatsız etmeye başlamıştır. Sanayileşme süreci aynı zamanda köyden kente göçü beraberinde getirdiğinden İran'da tarımsal üretim düşmeye başlamıştır ve buna bağlı olarak şehirlerde artan işsizlik sosyal tabakalar arasındaki gelir dağılımını olumsuz biçimde etkilemiştir. Şah'ın iç ve dış politikalarının bir izdüşümü olarak başlayan devrim süreci, 1978 Ocak ayında medreselerin ve mollaların yoğun olduğu Kum şehrinde başlamıştır. İran'daki liberal, sosyalist ve orta sınıf odaklı Batı'ya dönük muhalefet politik etkisi bakımından önemli olsa da küçük bir azınlık tarafından sürdürülmüştür.

İran Devrimi'ni mümkün kılan ve büyük kitleleri harekete geçiren 2 önemli sınıf aşağıda belirtilmiştir:

- Serbest piyasaya geçiş çabalarından ve toprak reformundan rahatsız olan küçük esnaf topluluğu;
- İran'ın geneline yayılan, örgütsel ilişkileri ve entelektüelleriyle güçlü bir liderlik oluşturma gücüne sahip olan Şii ulema.

Nitekim Devrim sonrasında diğer grupların politik olarak onlara tabi hâle gelmesinde ve Humeyni'nin tek adam oluşunda ulemaya ait politik teşkilatların büyük rolü olmuştur. İran İslam Devrimi'ni 3 safhaya ayırmak doğru olacaktır. Bu safhalar aşağıdaki gibidir: "Otoriter yönetime başkaldırı, Ulema lehine biten güç mücadelesi, Ayetullah Humeyni'nin güçlü bir lider olarak ortaya çıkışı ve tüm yetkileri kendinde toplamasıdır. İran'da 30-31 Mart 1979'da yapılan referandumla "İran İslam Cumhuriyeti" kurulmuştur. Şahın devrilmesi ve Humeyni'nin iktidarı gelişi, İran üzerindeki İngiltere ve ABD etkisinin zayıflamasına neden olmuştur.

SSCB’NİN AFGANİSTAN’I İŞGALİ

SSCB yanlısı yönetim Afganistan’da direnişle karşılaşmıştır. Çıkan iç çatışmalar karşısında Afgan yönetiminin zorlandığını gören SSCB, Aralık 1978’de imzalanan Dostluk Antlaşması’ndan yararlanmak suretiyle 24 Aralık 1979’dan itibaren Afganistan’ı işgale başlamıştır. Bazı akademisyenlerin “yeni” bazılarının ise “ikinci” Soğuk Savaş” olarak adlandırdığı bu süreç, günümüze kadar etkileri sürecek olan birçok olaya neden olacaktır. Ancak SSCB Afganistan’daki direnişçilerle çetin bir mücadeleye girişmek zorunda kalmıştır. Bu mücadele yaklaşık 10 yıl süreyle SSCB’yi meşgul etmiştir. SSCB 1989’da Afganistan’dan çekilmek zorunda kalmıştır. Carter Doktrini ABD’nin İran ve Suudi Arabistan temelli ikili Orta Doğu politikası 1979’a kadar sürdürülebilir bir niteliğe sahip olmuştur. 1979’da ABD’nin Orta Doğu’daki müttefiklerinden İran’da Batı karşıtı Şii-İslami bir rejimin ortaya çıkması, Nixon Doktrini’ni sorgulanır hâle getirmiştir. İran İslam Devrimi’nin ABD’nin Orta Doğu politikaları ve Ortadoğu’daki müttefikleri açısından bir tehdit oluşturması, ABD’nin Orta Doğu’ya ilişkin yeni politikasını İran’ın dengelenmesi üzerine kurmasına neden olmuştur. Bu amaca uygun olarak doktrin, ABD Başkanı Jimmy Carter tarafından 23 Ocak 1980’de ilan edilmiştir. Başkan Jimmy Carter 1980’deki yıllık Ulusa Sesleniş konuşmasında Basra Körfezi bölgesine yapılacak olası bir saldırının ABD’nin yaşamsal çıkarlarına yöneltilmiş bir saldırı olarak kabul edileceğini ifade etmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak ABD savunma harcamalarını artırarak 1980’nin Mart’ında Acil Müdahale Gücü olarak da anılan Hızlı Konuşlandırma Müsterek Görev Birliği’ni (Rapid Deployment Joint Task Force) kurmuştur. Böylelikle ABD bölgedeki askerî rolü doğrudan üstlenmiştir. ABD ayrıca İran’ı dengeleyebilmek için Irak’ı destekleme üzerine kurulu bir politika belirlemiştir. Bu politika da Irak-İran Savaşı’nı kaçınılmaz kılmıştır. Carter Doktrini’nin ABD dış politikasındaki etkisi, Rehineler Krizi’ndeki başarısız kurtarma operasyonu ve 1980 yılı Kasım ayında yapılan başkanlık seçiminde Ronald Reagan’ın ABD Başkanı seçilmesi nedeniyle etkisini yitirmiştir. Reagan Doktrini ABD Başkanı Ronald Reagan’ın 1985’teki yıllık Ulusa Sesleniş konuşmasında açıkladığı doktrine göre; ABD anti-komünist devrim ve ayaklanmalara destek verecekti. Reagan’a göre bu desteğin üç nedeni bulunmaktaydı: 1) Devrimciler tiranlığa son vermek için savaşıyorlardı; 2) Eğer yardım edilmezse bu ülkeler SSCB’nin denetimi altına girebilirdi; 3) Özgürlüğü savunmak bir Amerikan geleneğiydi. Reagan Doktrini Afganistan, Angola, Kamboçya ve Nikaragua’da uygulamaya dökülmüştür.

IRAK-İRAN SAVAŞI

Soğuk Savaş süresince Irak ve İran arasındaki ilişkiler süreklilik gösteren bir sorunlar yumağı şeklindedir. Mezhepsel ve etnik faktörler bu yumağın temel sorunları olsa da iki ülke arasındaki jeopolitik konular da ilişkileri fazlasıyla karmaşık hâle getirmektedir. Örneğin önemli bir su yolu olan Şatt-ül-Arap ile İran topraklarında Arapların yoğun olarak yaşadığı en önemli petrol bölgelerinden biri olan Huzistan Bölgesi önemli anlaşmazlık kaynaklarıdır. Bu sorunlar 1979’daki İran İslam Devrimi ile daha da büyümüştür. İran’da Humeyni’nin iktidara gelişi ve Şii temelli sert politikaları Sünni ve Arap Irak için önemli bir sorun oluşturmaya başlamıştır. Savaş, Irak’ın İran’a 22 Eylül 1980’de saldırmasıyla başlamıştır. Irak-İran Savaşı’nı diğer savaşımlardan ayıran 3 temel unsur vardır: 1-Savaşın süresi yakın tarihteki birçok savaşa göre uzundur; 2-Asimetrik bir savaştır. Her iki ülke de petrol üretip ihraç eden ülkeler olsalar da Irak, Kuveyt ve Suudi Arabistan’ın desteğiyle çok daha gelişmiş silahlara ve teknolojiye erişebilmiştir; 3-Savaşta, Dünya savaşlarını aklı getiren, 1945’ten beri kullanılmayan, savaş yöntemleri kullanılmıştır. 1988’de imzalanan ateşkesle savaş sona ermiştir.

LÜBNAN İÇ SAVAŞI VE İSRAİL İŞGALİ

Lübnan, 1970’li yılların ortalarında iç savaş gerçeğiyle karşı karşıya kalmıştır. Aslında iç savaş büyük ölçüde Lübnan’ın, tarihinden, içyapısından ve bulunduğu coğrafyanın özelliklerinden kaynaklanmaktaydı. Birçok dinsel, mezhepsel ve etnik farklılığı bünyesinde barındıran Lübnan hiçbir zaman bir ulus devlet olamamıştır. Lübnan’da Müslümanlık ile Hristiyanlık, Arap dili ve Arap kültürü ile Hristiyan batı kültürü sürekli bir rekabet ve çatışma içerisinde olmuştur. Ülkede Müslümanlar mezhepsel olarak Sünniler, Şiiiler ve Dürziler, Hristiyanlar ise Maruniler, Yunan Ortodokslar ve Katolikler şeklinde ayrıışmışlardır. Ayrıca bu ülkede Yahudiler de yaşamaktadırlar. Bu saydıklarımızın yanında başka mezhepler de ülkede varlıklarını sürdürmekteydiler. Bu dinsel ve mezhepsel çeşitlilik zaman zaman uzlaşmaya ve işbirliğine yol açmışsa da normalleşmenin bozulduğu dönemlerde etnik gruplar ve mezhepler arasındaki çatışmacı davranış kalıpları ülkeyi uzun süreli iç savaşlar gerçeğiyle karşı karşıya bırakmıştır. Ülkenin siyasi yapısını şekillendiren ve etkileyen bir başka faktör de ülkede öne çıkan büyük ailelerdir. Marunilerden, Frangieh, Chamoun ve Cemayel, Şiiilerden Asad, Dürzilerden Canbulat gibi aileler Lübnan siyasetinde hep ön planda olmuşlardır. 11 Mart 1978’de Tel Aviv’de bir grup Filistinli gerilla tarafından İsrail otobüsüne yapılan saldırı sonrası otuz iki İsrailli ölmüştür. Bu saldırıyı gerekçe gösteren İsrail, Lübnan’ı işgale etmek için Litani Operasyonu’nu başlatmıştır. İsrail, BM Güvenlik Konseyi’nin 427 sayılı kararından sonra bölgenin kontrolünü Maruni Komutan Saad Haddad’a bırakmış olup Haddad bölgeyi İsrail adına korumuştur. Ülkede altı bin kişilik BM Barış Gücü’nün varlığına rağmen güney Lübnan’da Filistinliler ile Hristiyan milis kuvvetleri arasındaki çatışmalar 1979 yılı boyunca sürmüştür. İsrail, Lübnan sınırına Güney Lübnan Ordusu ismini verdiği bir kuvvet yerleştirerek Lübnan’da Beşir Cemayel’in komutasındaki Lübnan kuvvetleriyle yakın ilişki

kurmuştur. Albay Saad Haddad, İsrail'in desteğiyle bölgenin Hür Lübnan adıyla bağımsız bir yapı olduğunu ilan etmiştir. 1978'deki Litani Operasyonu ile Lübnan'ın güneyindeki FKÖ varlığını sona erdiremeyen İsrail, Başbakan Menahem Begin ve Savunma Bakanı Ariel Şaron'un emriyle hem Lübnan'daki FKÖ ve Suriye varlığını sona erdirmek, hem de Lübnan'daki Falanjistlere yardım etmek için 6 Haziran 1982'de Celile Operasyonu'nu başlatmıştır. Yaser Arafat'ın Beyrut'tan ayrılmasına neden olan bu operasyon, tarihe "Sabra ve Şatila Katliamları" olarak geçmiştir. İsrail destekli Hristiyan Falanjistler, 16 ve 18 Eylül'de Sabra ve Şatila Mülteci Kamplarında katliam yapmışlardır. Lübnan'daki işgal, İsrail hükümetinin 14 Ocak 1985'te aldığı kararla sona ermiştir. [23] Lübnan İç Savaşı ise 22 Ekim 1989'da imzalanan Taif Anlaşmasıyla sona ermiştir. Lübnan'da cumhurbaşkanının yetkilerinden bazıları başbakan ve kabineye devredilmiştir. Lübnan'daki nüfusun Müslümanlar lehine değiştiğinden hareketle parlamentoda dini temsilin Hristiyanlar lehine olan 6'ya 5 oranı eşitlenmiştir. Bu değişiklik, 3'ü Şii Müslümanlara ait olmak üzere Müslümanların dokuz sandalye kazanması anlamına gelmekteydi. Maruni General Mişel Aoun, Suriye kuvvetlerinin ülkedeki varlığının devam etmesine ve bu ülkenin Lübnan siyasi hayatı üzerinde etkisinin sürecektir olması itiraz ederek bir isyan hareketi başlatmışsa da başarılı olamamıştır.

THATCHER DÖNEMİ İNGİLTERE

Margaret Thatcher, XX. yüzyılın en etkileyici ve belirleyici siyasi liderlerinden biri olarak tanınmaktadır. Uzlaşmaz ve inatçı kişiliği, liderlik biçimi ve Falkland Savaşı'nda gösterdiği öfkeli azmi ve boyun eğmeyen iradesi sayesinde "Demir Leydi" olarak tanınan Thatcher'a bu lakap ilk olarak Sovyet bir gazeteci tarafından takılmıştır. Muhafazakâr Parti'nin 1979 yılında yapılan genel seçimleri kazanmasıyla birlikte Thatcher Başbakanlık görevini dönemin İşçi Partisi Başkanı James Callaghan'dan devralmıştır. Göreve geldikten sonraki iki yıl içinde oldukça yüksek seviyeye ulaşan işsizlik sorunuyla mücadele eden Thatcher, ekonomiyi kademeli olarak geliştirmeyi başarmıştır. Göreve başladığı ilk yılın sonunda SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi, Thatcher'ın Soğuk Savaşa ilişkin tavrını belirleyen temel gelişme olmuş, bu olayda İngiltere, ABD'ye bağlılığını bir kez daha göstermiştir. 1982 yılında Falkland Adaları'nı işgal eden Arjantin'e karşı askerî müdahalede bulunmaktan çekinmeyen Thatcher, kısa bir süre içerisinde işgale son vererek büyük bir askerî başarıya imza atmıştır. Avrupa'nın siyasi bir oluşumdan ziyade serbest ticareti ön plana çıkaran ekonomik bir oluşum sürecine girmesi gerektiğini düşünen Thatcher, Avrupa bütünlüğünün önemli bir adımı olan Avrupa Tek Senedi'ni 1986 yılında imzalayarak, Avrupa'nın yeni yapılanmasını "ekonomik" alanda desteklediğini göstermiştir.

YILDIZ SAVAŞLARI PROJESİ

Ronald Reagan'ın iktidar gelmesiyle birlikte ABD, silahlanma yarışına tekrar büyük kaynaklar ayırmaya başlamıştır. Reagan yönetimi tarafından 1983'de Stratejik Savunma Girişimi (Strategic Defense Initiative/SDI) adıyla tasarlanan, literatürdeki popüler ismi Yıldız Savaşları Projesi (Star Wars Project/SWP) olan bir planlama kapsamında; uzayda belirli koordinatlarda konuşlandırılacak olan uyduların yönlendireceği güçlendirilmiş lazer ışınları ile tehdit yaratan balistik füzelerin uzayda imhası gündeme getirilmiştir.

BALKANLAR'DAKİ GELİŞMELER

1980'li yıllarda Balkanlar'daki bölgesel denklem uluslararası sistemdeki geçiş döneminin özelliklerini yansıtmıştır. Bilhassa 1980'li yıllarda SSCB lideri Gorbaçov'un glasnost (açıklık) ve perestroyka (yeniden yapılanma) politikaları bölgedeki Doğu Bloğu ülkelerini değişime zorlarken, bu durum Stalinist öğretinin izlerini taşıyan liderler için zorlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

GORBAÇOV İKTİDARI VE SSCB'NİN DAĞILMASI

1979'da Afganistan'ın SSCB tarafından işgali Rus ekonomisine ağır yük getirmiştir. Mart 1985'de Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri olan Mihail Gorbaçov, bu sıkıntıları giderebilmek için, iç ve dış politikada değişikliklere gitme ihtiyacı hissetmiştir. Bu amaçla Glasnost ve Perestroyka politikalarını uygulamaya sokmuştur. Glasnost (Açıklık/Şeffaflık): Gorbaçov, SSCB'nin içinde bulunduğu ekonomik zorlukların temel nedeni olarak, işlemeyen Parti Sistemi'ni gördüğü için Glasnost Politikasını başlatmıştır. Gorbaçov'un amacı ülkede mevcut siyasi yapıyı ve düşünceyi yeniden inşa ederek demokratikleştirmektir. 1986'da Ukrayna'da yaşanan Çernobil Nükleer Santral Faciası, Glasnost Politikasının tetikleyicisi olmuştur. Bu olaydan sonra propaganda amaçlı yayın yapan Sovyet basını iyice güvenilirliğini kaybetmiş olup gerçeklerin halktan gizlendiği gerekçesiyle bağımsız basın yaratma girişimi başlatılmıştır. Perestroyka (Yeniden Yapılanma) İlk aylarında ekonomik yenilikler ve bir dizi kadro değişiklikleri ile meşgul olan Gorbaçov, ilk kez 2 Kasım 1987'de devrimin 70. Yılı kutlamaları öncesinde yapılan Yüksek Sovyet toplantısında detaylı bir şekilde Perestroyka (yeniden yapılanma) üzerinde durmuştur. Perestroyka'nın ideolojik dayanağının Lenin olduğunu vurgulayan Gorbaçov, ülkede daha çok demokrasinin, daha fazla sosyalizmle sağlanacağını ileri sürmüştür. Perestroyka'yı, Ekim Devrimi'nin devamı olarak nitelendiren Gorbaçov, sosyalist sistemin değiştirilmesine karşı çıkarak, "devrim" niteliğindeki reformlarıyla tikanıklığı aşmayı hedeflemiştir. Glasnost ve Perestroyka adımlarının yanı sıra Gorbaçov "dış politikada yeni düşünce" adıyla bilinen bir reform daha başlatmıştır. Gorbaçov'un "diyaloga dayalı dürüst ve açık diplomasi" şeklinde formüle

ettiği dış politikası tamamen faydacıdır. Topyekûn bir silahsızlanma çağrısı yapan Gorbaçov, bu çağrıyla, hem silahlanma yarışının maliyetini kaldıramayan ülkesinin ekonomik kalkınmasını hem de Yıldız Savaşları programında rekabet edemediği ABD'yi bu projeden uzaklaştırmayı amaçlamıştır. Örneğin İki devlet arasında SALT (Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması) görüşmelerinin ardından söz konusu silahların azaltılmasına ilişkin görüşmeler 29 Haziran 1982 tarihinde Cenevre'de başlamıştır. Ancak NATO'nun Pershing ve Cruise füzelerini Avrupa'ya yerleştirmesi üzerine SSCB, 1983 yılında görüşmelerden çekilmiştir. Taraflar arasında bu kez START (Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Görüşmeleri) görüşmeleri Mart 1985'te yeniden başlamıştır. Görüşme konusunu ise stratejik nükleer silahlar, orta menzilli nükleer silahlar ve uzay silahları oluşturmuştur. ABD Başkanı Ronald Reagan ile SSCB Lideri Gorbaçov'un 1985 Kasım'ında bir araya geldikleri Cenevre Zirvesi, yeniden yumuşama sürecini başlatmış olup söz konusu silahlara ilişkin indirim müzakerelerini olumlu etkilemiştir. 1986 yılı Ekim ayında yapılan Reykjavik Zirvesi'nde iki ülke arasında başlayan yumuşama süreci Stratejik Savunma Girişimi (Yıldız Savaşları Projesi) nedeniyle kilitlenir gibi olduysa da 1987 Aralık ayında Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması (INF) imzalanmasıyla olumlu bir adım atılmıştır. Taraflar 31 Temmuz 1991'de START-I olarak bilinen antlaşmayı imzalamışlardır. Bu antlaşmayla birlikte iki ülke de ellerinde bulunan stratejik nükleer silahlarda ortalama %30'luk bir indirim kabul etmişlerdir. Ayrıca, 1999 yılına kadar ABD'nin elinde bulunan nükleer füzelerin ve bombaların sayısının 12 binden, 9 bine; SSCB'ninkilerinin de 11 binden 7 bine düşürülmesi karara bağlanmıştır. Nükleer savaş başlığı taşıyabilecek nitelikteki füzeler ve denizaltılar için 1600 tavanını öngören antlaşma, onbeş yıl süre ile yürürlükte kalacak ve süre bitimlerinde beşer yıllık uzatmalara gidilebilecek biçimde düzenlenmiştir. Soğuk Savaş sonrasında ise ABD ile Rusya Federasyonu 18 Haziran 1992 tarihinde (5+2) formülüyle tanınan START-II Antlaşmasını imzalamışlardır. Antlaşmada 5 ile ifade edilen indirim konuları; bombardıman uçakları, nükleer silahlar, nükleer başlıklar, konvansiyonel silahlar ve uzayda ortak çalışma olarak planlanmıştır. Antlaşmada 2 ile ifade edilen konu ise ABD-Rusya Federasyonu arasında ekonomik ve mali işbirliğinin geliştirilmesi olarak karara bağlanmıştır. Ayrıca, 1989 yılında Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Müzakereleri (AKKUM) Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın Viyana toplantısında gündeme gelmiştir. NATO üyesi onaltı; Varşova Paktı üyesi yedi ülkenin bir araya gelerek sürdürdükleri AKKUM'un amaçları; konvansiyonel silahlara ilişkin istikrarlı bir dengenin daha alt düzeylerde sağlanması, istikrarı ve güvenliği tehdit eden eşitsizliklerin giderilmesi ve geniş ölçekli önceden saldırı yeteneğinin öncelikli olarak ortadan kaldırılması olmuştur. Yapılan görüşmeler sonrasında Avrupa Kuvvetler Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (Kasım 1990) taraflar arasında imzalanmıştır. Öte yandan 1990 yılı sonuna kadar Birlik Cumhuriyetleri Estonya, Azerbaycan, Gürcistan, Özbekistan, Moldavya, Ukrayna Beyaz Rusya, Litvanya, Letonya, Türkmenistan, Kırgızistan, Ermenistan egemenliklerine ilişkin ve benzeri nitelikte önemli kararlar almışlardır.

İKİ ALMANYA'NIN BİRLEŞMESİ

1969 yılı, Federal Almanya Cumhuriyeti'nde hem iç hem de dış politika açısından bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Willy Brandt'ın seçilmesiyle ilk defa bir sosyal demokrat, yürütme gücünü devralırken aynı zamanda Doğu ile yeni bir süreç başlatılmıştır: "Ostpolitik" (Doğu Politikası). Ostpolitik'i en genel hâliyle Almanya'nın Doğu bloğuna mensup devletlerle ilişkilerinin geliştirilmesini hedefleyen bir girişim olarak tanımlamak mümkündür. Demir perdenin arkasındaki devletlerle var olan ilişkilerde yeni bir sayfa açan bu politika ekseninde Federal Almanya Cumhuriyeti, kendini kısıtlayan zincirlerden kurtulup uluslararası arenadaki konumunu pekiştirmek istemiş ve doğudaki diğer Alman devletinin varoluşundan kaynaklanan temel sorunları gidermeyi amaçlamıştır. Bu politikanın etkisiyle İki Almanya'nın birleşmesi için gerekli alt yapı Alman dış politika aktörlerince atılmıştır. Birleşme konusunda atılan diğer en önemli adım, 1961 yılında Doğu Almanya tarafından inşa edilen "Berlin Duvarı"nın 9 Kasım 1989'da geçişi açılması ve sonra da yıkılması olmuştur. 13 Şubat 1990'da Alman birliğinin sağlanmasının esaslarını tespit etmek için müzakerelerin başlatılması konusunda ABD, İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği ile Doğu ve Batı Almanya Dışişleri Bakanları anlaşmaya varmışlardır. Bu karar üzerine literatürde "2+4 Toplantıları" adıyla anılan bir dizi toplantı yapılmıştır. Resmî adı "Almanya'ya İlişkin Nihai Düzenlemeler Antlaşması" olan 2+4 Antlaşması (Zwei Plus Vier Vertrag) 12 Eylül 1990'da Moskova'da ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB ile Doğu ve Batı Almanya arasında imzalanmıştır. Böylece iki Almanya birleşmiştir.

1991 yılının Aralık ayına gelindiğinde, Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin çoğu tarihe karışmış, Almanya tekrar birleşmiş, 15 cumhuriyetten oluşan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağılmıştı. 15 cumhuriyet ise bağımsızlığını kazanmıştı. Soğuk Savaş sonrası dönem birçok açıdan Soğuk Savaş Dönemi'nden farklı olacaktı. Başkan Bush'a göre bu döneme yeni dünya düzeni hâkim olacaktı. 1990'lı yıllar boyunca ABD'ye ciddi anlamda meydan okuyacak bir rakip devlet çıkmayacağı için bu döneme tek kutupluluk damgasını vuracaktı. Avrupa Birliği, Rusya ve Çin 1990'lar boyunca güçlenecek, 1990'ların sonundan başlayarak çok seslilik oluşmaya başlayacaktı. 2000'li yıllar tek kutupluluğun yerini çok kutupluluğa bıraktığı yıllar olacaktı. Diğer taraftan yoğunlaşan küreselleşme birçok alanda mesafelerin ve devlet sınırlarının önemini azaltacaktı. SSCB'nin yıkılması ve Doğu Bloku'nun dağılmasıyla birlikte sermaye, fikirler, insanlar ve ticari ürünler daha önce giremedikleri coğrafyalara kolaylıkla nüfuz edeceklerdi. **TEK KUTUPLULUKTAN ÇOK KUTUPLULUĞA SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÜZEN**

Tek kutupluluk kavramı uluslararası sistemde diğer devletlere kıyasla aşırı güçlü bir devletin bulunduğu durumları anlatmak için kullanılmıştır. Bu kavram, birbirine az çok denk güçlere sahip iki devletin bulunduğu çift kutuplu, ya da ikiden fazla devletin bulunduğu çok kutuplu sistemlerden gücün yalnızca bir devlette toplanması ile ayrılır. İmparatorluk ya da hegemonya da tek kutupluluktan farklıdır. İmparatorluk siyasi anlamda dikey bir ilişkiyi belirtirken, hegemonya da siyasi dikey ilişki olmaksızın bir devletin diğerlerinin davranışlarını etkileme kapasitesi ile ilgilidir. Yukarıda belirtildiği gibi tek kutupluluk ise sistemdeki güç dağılımı ile ilgilidir. Soğuk Savaş bittiğinde ortaya çıkan tablo gayet netti. ABD önderliğindeki Batı, savaşı kazanmıştı. ABD askerî ve ekonomik olarak güçlü idi ve kendine güveni tamdı. Sovyetler Birliği ise dağılmıştı. Yerine kurulan Rusya Federasyonu'nun ise artık Soğuk Savaş Dönemi'ndeki gibi ABD'ye meydan okuyacak gücü yoktu. Tek süper güç olarak ABD kalmıştı ve dünya tek kutuplu bir döneme giriş yapmıştı. Irak'ı işgal ettiği Kuveyt'ten çıkarmak için ABD liderliğinde 1991'de düzenlenen Birleşmiş Milletler Çöl Fırtınası Operasyonu'na dünyadan geniş çaplı bir destek gelecekti. Soğuk Savaş boyunca ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki zıtlıktan dolayı tıkanan BM Güvenlik Konseyi, uzun zamandan sonra ilk kez ABD'nin önderliğinde bir ortak güvenlik operasyonu düzenlemesini kabul edecekti. Bu, dünyanın ABD'yi ortak güvenlik ilkelerinin koruyucusu olarak gördüğünün bir kanıtıydı. 1991'de Soğuk Savaş bittiğinde ABD küresel ölçekte etki yapabilecek derecede askerî güç kullanabilecek tek devlet idi. Ekonomik güç alanında ise 1990'lı yılların başında ABD rakipsiz görünüyordu. Tek kutupluluk ABD'nin ekonomik alandaki politikalarını Soğuk Savaş Dönemi'ne göre daha tavizsiz şekilde yürütmesine imkân tanıdı. Soğuk Savaş sonrası dönemde artık ABD kendi kapitalist modelini dünyaya yayarken artık eskisinden daha rahattı. 1990'ların sonlarından başlayarak ABD güdümündeki küresel düzen sarsılmaya başladı. 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin önleyici saldırılarda bulunacağı açıklamasıyla birlikte birçok ülke Washington'dan uzaklaşıp ona karşı gelmeye başladı. 2003'te başlayan Irak Savaşı, ABD'nin düşüşü ile ilgili birçok eski tartışmayı yeniden gündeme getirdi. Bu tartışmalara göre Irak saplanılan bir bataklık olarak Vietnam'ın yerini almıştı. Vietnam Savaşı ABD bütçesinde büyük açıklara neden olmuştu. Şimdi de Irak Savaşı sırasındaki harcamalar nedeniyle ABD bütçesi rekor seviyelerde açık veriyordu. Çin ise Asya'nın yükselen gücü olarak Japonya'nın yerine geçmişti. ABD'nin tek kutupluluğuna gölge düşüren diğer önemli bir gelişme de 2007 Finansal Krizi oldu. Bu krizden sonra ABD'nin düşüşü ve uluslararası sistemde ne gibi dönüşümler olacağı daha çok tartışılmaya başlandı. Tek kutupluluğunun sarsılması sonucu ABD'nin tek taraflılığının sorgulanmaya başlaması Bush Dönemi'nde görüldü ancak çok taraflılığa yeniden vurgu yapan Obama oldu. Bush döneminde ABD tek taraflılığının ön planda olduğu olaylar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Uluslararası Ceza Mahkemesi'nden çekilme,
- Küresel iklim değişikliği ile ilgili Kyoto Protokolü'nün imzalanmaması,
- Neredeyse tamamlanmak üzere olan Biyolojik Silahlar Konvansiyonu'nun güçlendirilmesine yönelik müzakereleri terk etme,

• Irak'a Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan müdahale edilmesi.

Obama Dönemi'nde çok taraflılığa uygun örnekler ise şöyledir:

- 2011 yılında Libya'da Kaddafi rejimine karşı müdahalenin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararını uygulamak amacıyla NATO öncülüğünde bir uluslararası koalisyon tarafından gerçekleştirilmesi,

• İsrail'in İran'ın nükleer programını bitirmek için güç kullanacağını açıklaması üzerine ABD çok taraflı diplomasi yürüttü ve 2015 yılında bir antlaşma sağladı. Antlaşma, İran'ın nükleer faaliyetlerini sınırlandırması karşılığında yaptırımların kaldırılmasını ön görüyordu.

AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ

Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte Avrupa'nın uluslararası ilişkilerde yeniden yükselişinde Avrupa bütünleşmesinin rolü büyüktür. Avrupa bütünleşmesi temel olarak genişleme ve derinleşme süreçleri üzerine inşa edilmiştir. Genişleme, yeni üyelerin katılımıyla eski adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun, Maastricht Antlaşması ile aldığı adı ile Avrupa Birliği'nin coğrafi kapsamının genişlemesidir. Derinleşme ise Birliğin kurulduğu tarihten başlayarak yetki ve faaliyet alanlarında meydana gelen artış ile kurumsal yapı içinde gerçekleşen reform ve değişiklikleri ifade eder. Derinleşmenin en belirgin örneğini Ekonomik ve Parasal Birlik'in kurulması ve para birimi olarak Avronun kullanılmaya başlaması oluşturmaktadır. Genişleme Soğuk Savaş sonrası genişleme dalgaları ve üyelik kazanan ülkeler şöyledir: 4. Genişleme (01/01/1995): Avusturya, Finlandiya, İsveç 5. Genişleme (01/05/2004): Çekya, Estonya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya. 6. Genişleme (01/01/2007): Bulgaristan, Romanya. 7. Genişleme (01/07/2013): Hırvatistan.

Derinleşme Soğuk Savaş sonrası derinleşme yolunda atılan adımlar ise şu şekilde sıralanabilir: Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması, Lizbon Antlaşması. 1992 yılında imzalanıp 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile gevşek bir uluslararası örgütlenmeyi çağrıştıran Avrupa Topluluğu isminin yerine Avrupa Birliği ismi kabul edildi. Bu önemli antlaşmayla aynı zamanda üç sütunlu Avrupa Birliği yapısı oluşturuldu. 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması ile güçlendirilmiş iş birliği yönteminin antlaşmalara geçirilerek, bazı üye ülkelerin aralarında diğerleri dâhil olmadan da ortak kararlar alıp politikalar geliştirilmesi sağlandı. Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Antlaşması, üye sayısının 15'den 25'e çıkacağı en iddialı genişlemesi öncesinde AB'yi yeni duruma hazırlamaya odaklanmıştır. 2005 yılında AB Anayasası oluşturmaya dönük başarısız girişimin ardından 2007 yılında yeni bir uzlaşma sağlayan Lizbon Antlaşması bütünleşmeyi bir adım daha ileriye taşımıştır.

RUSYA'NIN TOPARLANMASI

Yeltsin dönemindeki çalkantıların ardından toparlanma Putin döneminde görülmüştür.

Yeltsin Dönemi: Geçiş Döneminin Zorlu Yılları Rusya Federasyonu'nun (RF) Sovyet sonrası ilk devlet başkanı olan Boris Yeltsin, 1991-1999 arasında bu görevi yerine getirdi. O'nun dönemi aynı zamanda Rusya'nın komünizmden kapitalizme ve demokrasiye geçiş dönemi idi ve bu geçiş oldukça sorunlu oldu. Ekonomik çöküş, fakirlik, yolsuzluk, can güvenliğinin olmaması, imparatorluğun kaybedilmesi sonucu millî guruda zedelenme, uluslararası arenada yoğun prestij kaybı bu problemlerden bazılarıdır. 1999 yılındaki Ruble Krizi sonrasında Yeltsin'e olan güven tamamen erdi. 1999 yılında Yeltsin koltuğunu Putin'e bırakarak istifa etti.

Putin Dönemi: Toparlanma Putin'in ele alıp Rusya lehine çözümler sağladığı meseleler şöyledir: Putin Çeçenistan'daki ayrılıkçı direnişi sert yöntemler kullanarak da olsa bastırdı. Kuzey Kafkasya'da ayrılıkçı ve radikal dinî grupların etkinliğini kırmak ve bu bölgeyi daha kolay kontrol edebilmek için yönetimi merkezîleştirmeye girişti. Ekonomi alanında artan petrol fiyatları sayesinde ekonomiyi onarabildi. Putin, sadece siyasi olarak değil ekonomik olarak da kendi yönetimine meydan okuyacak güç odaklarını etkisiz hâle getirmiştir. Eski Sovyetler topraklarındaki yeni devletlerden Belarus, Ermenistan Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya Federasyonu arasında ekonomik bütünleşmeyi sağlamaya yönelik olarak Avrasya Ekonomik Birliği kuruldu. Gürcistan ve Ukrayna gibi Rusya Federasyonu yerine NATO ve Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütlere yakınlaşan devletlere ise sert yaptırımlar üzerinden siyaset uygulanmıştır. Rusya'nın tekrar büyük güç olmasını ve millî gururunu onarmasını sağlamıştır. Tüm bu gelişmelerin sonucunda Rusya batının ümit ettiği gibi bir stratejik ortak olmaktan uzaklaşmıştır. Bunun yerine, alternatif bir güç merkezi hâline gelmiştir.

ÇİN'İN YÜKSELİŞİ

Çin'de 1966 yılında başlayan ve Çin'i uluslararası sistemden izole etmeye odaklanan Kültür Devrimi hareketinin lideri Mao'nun ölümü ile Çin'de yeni bir dönem başlamıştır. Deng 1978'de ülke ekonomisini ihracata dayalı ve yabancı sermayeye açık hâle getiren köklü ekonomik reformları başlatmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk yılları aynı zamanda Deng Şiaoping'in başlattığı ekonomik dışa açılım reformlarının etkisinin açıkça görülmeye başlandığı yıllardır. Çin, merkezî-planlı ekonomiden daha piyasa odaklı bir ekonomiye geçiş sürecinde yaklaşık 30 yıl boyunca yılda ortalama %10 civarında büyümüştür. Dünya ekonomisi tarihinde daha önce benzeri görülmemiş olan bu ekonomik büyüme ile Çin, dünya GSMH'sine en fazla katkıyı sağlamış, dünyanın en büyük ihracat ve ithalat gücü olarak ön plana çıkmış ve ülke içindeki yaklaşık 800 milyon insan yoksulluk sınırından kurtularak daha iyi yaşam şartlarına ulaşmıştır. Çin dünyanın ABD'den sonra ikinci büyük ekonomisi konumuna yükselmiştir. Çin'in yükselişi konusunda dikkatler daha çok Çin'in hızlı ekonomik büyümesine yoğunlaşsa da, Pekin'in daha başka birçok güç kaynağı da bulunmaktadır. Çin her ne kadar

ekonomisini dışa açmış ve önemli bir gelişme kaydetmişse de, demokrasi konusunda oldukça geri kalmıştır.

KÜRESELLEŞME

Günümüzde küreselleşmenin yoğunlaşması, Soğuk Savaş'ın bitişiyle çok yakından ilişkilidir. Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte, daha önce dünya ekonomisinden izole edilmiş olan Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkeleri, değişik derecelerde de olsa dünya ekonomisine bütünleşmişlerdir. Oldukça karmaşık görünen küreselleşme sürecini daha anlaşılır yapmak için, bu sürecin değişik boyutları şu şekilde maddeler hâlinde sıralanabilir:

Ekonomik: Ticaret, finans ve üretim alanlarındaki bağlar küresel pazarlar ve tek bir küresel kapitalist ekonomi yaratıyor. Çok uluslu şirketler üretim ve pazarlamayı organize ederken, küresel finans pazarı hangi ülkelerin hangi şartlar altında borç alabileceğini belirliyor.

Askerî: Küresel silah ticareti, kitle imha silahlarının yayılması, ulus aşan terörizmin tırmanması, ulus aşan askerî iş birliğinin artan önemi ve küresel güven(siz)lik söylemi küresel askerî bir düzenin varlığını işaret ediyor.

Hukuki: Ulus aşan ve uluslararası hukukun coğrafi kapsamının ve ticaretten insan haklarına kadar uzanan alanlarda kullanım alanının genişlemesi oluşmaya başlayan bir küresel hukuki düzenin göstergesi.

Ekolojik: Küresel ısınma ve biyoçeşitliliğin azalması gibi ortak çevre problemlerinin yanı sıra bunlara küresel çapta çözüm bulma gerekliliği ekolojik alanda küreselleşmenin oldukça derin hissedildiğini gösteriyor.

Kültürel: Bu alanda benzer hâle gelme ve farklılaşma aynı anda görülüyor. Bir yandan küresel popüler kültürün, küresel çapta faaliyet gösteren medya şirketlerinin ve sosyal medya gibi iletişim ağlarının yayılması gözlemlenirken, diğer yandan da milliyetçiliğin, etnisitenin ve farklılığın önemi ve etkisi artıyor.

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA DÜNYA: KRİZ NOKTALARI

Giriş

Bugün geriye baktığımızda 1990 sonrası dönemin güvenli, barışçıl ve terörizmden uzak geçtiğini söylemek oldukça zordur. Bu dönem özellikle çözülmeye başlayan devlet yapılarıyla birlikte devlet içi krizlerin sıkça gündeme geldiği bir dönem olacaktır. Liberal ve komünist ideoloji arasındaki çatışma önemini kaybederken, aynı siyasi birimlerin çatısı altında yaşayan farklı kimlik grupları (farklı etnisite, dil, din ve mezhepler) arasındaki çatışmalar önem kazanacaktır. 11 Eylül Krizi'nin de gösterdiği gibi, Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya terörizmi Soğuk Savaş Dönemi'nden daha çok konuşacaktır. Rusya ve ABD arasındaki çekişmelerin nükleer silah kullanımına varıp toptan mahvolma ile sonuçlanıp sonuçlanmayacağı eskisi gibi çok endişe uyandırmayacak ama gene de dünyanın dört bir yanında konvansiyonel silahlarla yürütülen mücadelelerde milyonlar hayatını kaybedecektir. Sadece silahlı mücadeleler değil açlık da Soğuk Savaş sonrası dönemde ölümlere neden olacaktır. Körfez Savaşı Irak, 1980-1988 yılları arasındaki İran-İrak Savaşı boyunca oldukça borçlanmış olmasına rağmen bahsi geçen savaştan sonra da silahlanmasını sürdürmüştür. Bu politikasının sonucunda Orta Doğu'da en önemli askerî güçlerden birine sahip ülke konumuna yükselen Irak, savaş sonrasında Körfez ülkelerinden aldığı borçları geri ödeyememiştir. 1990 yılında petrol fiyatlarında yaşanan düşüş, Irak'ın yaşadığı ekonomik problemleri daha da derinleştirmiştir. Irak lideri Saddam Hüseyin, petrol fiyatlarında yaşanan düşüşün sorumlusunun Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin uyguladığı petrol politikaları olduğunu iddia etmiştir. Dahası, Kuveyt'ten 50-80 milyar dolara ulaştığı tahmin edilen borcunun silinmesini talep etmiştir. İki ülke arasında konu ile ilgili Suudi Arabistan'da yapılan görüşmelerde bir çözüme ulaşılamamış, Kuveyt, Irak'ın yoğunlaşan gözdağı ve baskıları üzerine Arap Birliği ve Birleşmiş Milletler'e başvurmuşsa da Irak, 2 Ağustos 1990 günü Kuveyt'e girerek ülkeyi işgal etmiştir. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonucu dünya petrol rezervlerinin üçte ikisini kontrol edecek duruma gelmiş olması, hem ABD'nin hamlelerine hem de BM'nin devreye girmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum Irak'a karşı yaptırım kararları alınmasını kaçınılmaz hâle getirmiştir. Saddam Hüseyin, Kuveyt'ten çekilmeyi reddedince, ABD'nin önderliğinde BM, hava bombardımanı ve Çöl Fırtınası kara operasyonunu düzenlemiş, Irak Kuveyt'ten çekilmek zorunda kalmıştır. **Ruanda:** Irkçılık ve Soykırım Ruanda'da koloni yönetimi öncesi dönemde Hutu ve Tutsiler arasındaki sınırlar çok katı değildi. Temel ayırım ekonomik faaliyetler üzerine kurulu idi. Koloni yönetiminin gelmesi ile birlikte bu durum değişmeye başladı. Koloni yönetimi Avrupa'da etkili olan ırkla ilgili düşünceleri hâkim oldukları Ruanda'ya da getirdi. Görünüş olarak Avrupalılara daha çok benzeyen Tutsiler (daha açık deri rengine sahip olduklarından) yerel yöneticiler olarak değerlendirilirken, Hutular hizmet etmek ile görevlendirildi. Oluşturulan hiyerarşide Avrupalılar en tepede, Tutsiler ortada, Hutular ise en altta yer alacaktı. Ruanda toplumunu bölen uygulamalar Belçika koloni yönetimi altında da devam etti. Koloni yönetimi döneminde hükümet, okul, kilise ve ordu gibi kurumlar Hutu ve Tutsilerin birbirlerine karşı tutumlarını değiştirmesinde etkili olacak, gruplar arası ilişkilere daha önce olmayan nefret ve ırkçılık damgasını vuracaktı. 1962 yılında Ruanda bağımsız olunca Tutsilere yönelik sert politikaları savunan bir Hutu başa geçmiştir. Böylece haksızlıkların bittiği söylenemez. Sadece, haksızlığa uğrayanlar ve haksızlık yapanlar yer değiştirmiştir. Bu bağlamda 1990 yılındaki iç savaşa kadar gerginlik ve şiddet olayları artarak devam etmiştir. Ancak, 1994 yılında Ruanda Devlet Başkanı Hutu kökenli Juvénal Habyarimana uçağının düşürülmesi sonucu hayatını kaybetti. Bu olaydan sonra ülke tamamen karmaşaya sürüklendi. Saatler içinde Ruanda Silahlı Kuvvetleri (FAR), Interahamwe milisleri, yöneticiler ve sıradan insanlar Tutsileri ve rejim karşıtı Hutuları öldürmeye başladı. Kısa bir sürede ülkenin Tutsi nüfusunun yüzde yetmiş beşi, hayatını kaybetti. Dahası ülkenin toplumsal yapısı çok acı bir şekilde zedelendi. 1994'ün sonunda RFP ülkede kontrolü sağladığında kitlesel katliamlar sona erdi. **Somali:** İnsani Müdahale Genellikle ortak bir dile ve dine sahip bir ulus olarak kabul edilse de, Somali oldukça bölünmüş kabile yapısına sahiptir. Açlık, su kirliliği, salgın hastalıklar, ormanların yok olması, çölleşme, aşırı otlak kullanımı ve toprak erozyonu ülkenin boğuştuğu sorunlar arasındadır. Somali'de 1991'de Siad Barre'nin görevden uzaklaştırılmasından sonra merkezî hükümet, ülke genelinde otoritesini tesis etmede ciddi sorunlar yaşamıştır. Ülkenin kuzeybatısında Somaliland isimli, uluslararası toplum tarafından tanınmayan bağımsız bir devlet, kuzeydoğuda Puntland özerk yönetimi, merkez bölgede ise Galmudug özerk bölgesi bulunmaktadır. 1991-1992 arasında birçok kabile Güney Somali'deki topraklar, su ve diğer kaynaklar için birbiriyle çatışmıştır. Özellikle Mogadişu çevresinde

çatışmalar siyasi keşmekeşe ve açlığa neden olunca BM, insani yardımın dağıtılmasını mümkün kılacak bir ortam yaratmak için 1992'de müdahale etmiştir. Etiyopya'dan sonra Kenya da Somali Geçiş Dönemi Federal Hükümeti'nin çağrısıyla ülkedeki istikrarsızlıktan faydalanarak ülkede kontrol sağlayan Eş-Şebab'a karşı savaşmak için ülkeye asker gönderdi. Ekim 2011'den bu yana Kenya kuvvetleri Afrika Birliği ile birlikte Eş-Şebab'a karşı savaşmaktadır.

Bosna-Hersek Krizi

Bosna-Hersek'i Tito döneminin Yugoslavya'sındaki denge arayışı sonucu oluşturulmuş yapay bir cumhuriyet olarak gören Sırlar, Boşnakların ayrı bir ulus olmadıklarını öne sürmüş ve 1992'den itibaren Bosnalı Müslüman nüfusu hedef alan şiddet eylemlerine başvurmuşlardır. 1980'lerde Müslüman nüfusunun Sırp ve Hırvatlara oranla daha fazla artması Sırları tedirgin etti. Radovan Karadžic ve Ratko Mladic gibi Bosnalı Sırp liderler konutların yakılıp yıkılması, sınır dışı etme, tecavüz ve öldürme gibi demografik mühendislik araçlarını kullanarak Bosna Hersek'te homojen Sırp nüfus alanları oluşturmayı amaçladılar. Uygulanan tüm bu insanlık dışı yöntemlerin içinde, Sırların Srebrenitsa'yı ele geçirmelerini takiben kentteki tüm Müslüman erkekleri öldürme kampanyası, eski Yugoslavya sınırları içinde gerçekleşen en bariz soykırım kanıtı ve II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki en büyük katliam olarak anılmaktadır. Sırbistan'ın desteklediği Bosnalı Sırların 1995 yılının ilk aylarından itibaren gittikçe yoğunlaşan saldırıları üzerine İngiltere, Bosna-Hersek'teki BM Barış Gücü'ne takviye asker göndermiş ve 30 Mayıs 1995'te Brüksel'de yapılan NATO Dışişleri Bakanları toplantısında da Bosna-Hersek'teki Sırp güçlerine müdahale kararı alınmıştır. Bunların yanı sıra Bosna'daki BM Barış Gücü'ne katılan 15 NATO üyesi ülkenin Savunma Bakanları ve Genelkurmay Başkanları, 3 Haziran 1995'te Paris'te yaptıkları olağanüstü toplantıda Bosna için bir 'Acil Müdahale Gücü' oluşturulması konusunda anlaştılar. Acil Müdahale Gücü, 29 Haziran 1995 gününden itibaren Zagreb'de konuşlanmaya başladı. Kriz, Dayton Anlaşması ile sona ermiş; Bosna-Hersek'in egemenliği ve bütünlüğü tanınırken ülkenin yüzde 51'i Boşnak-Hırvat Federasyonu'na yüzde 49'u ise Bosna'daki Sırp Cumhuriyeti'ne bırakılmıştır. Böylece dünya tarihinde ilk kez bir cumhuriyetle bir federasyondan oluşan bir devlet kurulmuştur.

11 Eylül ve Yansımaları

11 Eylül saldırıları ve bu saldırılara tepki olarak başlatılan teröre karşı savaş, Batı ve İslam dünyası arasında bir medeniyet çatışmasının bir örneği olarak görülebilir.

Başka bir bakış açısından bakıldığında da radikal terörün yükselişini Orta Doğu'daki şu gerilimler hazırlamıştır:

- Sömürge yönetimi sırasında Müslümanlıkla ilgili temel uygulamaların aşağılama eşliğinde ortadan kaldırılması,
- Arap-İsrail Savaşları'nın Arap dünyasında hayal kırıklığı ve küçük düşme duygusunu beslemesi,
- Orta Doğu'daki rejimlerin bol gelir kaynağı olan petrolü kullanarak halktan gelebilecek iç siyasi reform baskısını azaltmaları ve muhalefeti baskı altına almaları,
- Radikal dinî grupların İsrail ve Batı emperyalizmi ile mücadeleye liderlik etmede laik grupların yerine geçmesi.

Diğer bir bakış açısından bakıldığında 11 Eylül'ün temelleri Soğuk Savaş Dönemi'ndeki ABD-Sovyetler Birliği çatışmasına dayandırılabilir. Aslında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ve ABD'nin Sovyetlere karşı gerilla savaşçıları olan Mücahiddin'i desteklemesi El-Kaide ve DAEŞ gibi uzantılarının ortaya çıkması için gerekli zemini hazırlamıştır. ABD 11 Eylül saldırılarından sonra ilkin Afganistan'a, sonra da Irak'a müdahale etmiştir. ABD, Afganistan'a müdahale ederken NATO ve BM Güvenlik Konseyi'nin desteğini almayı başarmıştır. ABD, BM Güvenlik Konseyi'nden ve NATO'dan Irak'ın işgalini haklı kılacak kararlar çıkartmak için uğraşmış ancak başaramayınca, kara Avrupası ile ters düşmeyi göze alarak, sadık müttefiki İngiltere ile birlikte Koalisyon Güçleri'ni oluşturarak Irak'a müdahale etmiştir. Kosova Krizi Tito'nun 1980'deki ölümünden sonra Arnavutlar için zor bir dönem başladı ve üzerlerindeki baskı daha da yoğunlaştı. Bu dönemde Sırlar arasında artmakta olan aşırı milliyetçi eğilimler, 1987'de Komünist Parti liderliğine Slobodan Milošević'in gelmesiyle daha da derinleşti. Milošević'in 1989'da Kosova'nın ve Voyvodina'nın özerkliklerini kaldırarak adı geçen yerleri Sırbistan'a bağlı bölge hâline getirmesi, Kosova'daki "hassas dengeyi" iyice bozdu ve Yugoslavya dağılma sürecine girdi. Arnavutların, özerkliklerinin kaldırılmasına tepkisi 1991'de Kosova Cumhuriyeti'ni ilan etmeleri ve Sırp yetkililerle her türlü teması kesmeleri oldu. İbrahim Rugova liderliğinde başlatılan pasif direniş etkili olmayınca 1998 başından itibaren Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) silahlı mücadeleye girişti. ABD'nin önerdiği Kosova'ya NATO askerlerinin yerleştirilmesi ve 3 yıl sonra bağımsızlığının oylanması hükümlerini Yugoslavya yönetimi kabul etmeyince NATO, BM Güvenlik Konseyi'nin onayını beklemeden 24 Mart 1999'da Yugoslavya'yı bombalamaya başladı. NATO Hava Harekâtı'nın ardından Sırlar Kosova'dan çekilmek zorunda kaldı. Kosova Başbakanı Haşim Taçi, 17 Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etti. Kosova Cumhuriyeti, Avrupa'nın 49. devleti olarak kuruldu. 2008 Güney Osetya ve Abhazy Krizi SSCB'nin dağılmasının ardından daha önce Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde özerklik statüsüne sahip olan Abhazy ve Güney Osetya Gürcistan'dan kopup kendi yollarını çizme telaşına girdiler. Sertlik

yanlısı ilk devlet başkanı Gamsakurdia döneminde merkezî otoriteye karşı ayrılıkçı savaş açan Güney Osetya ve Abhazya yönetimleri, Gürcistan'ı topraklarından çıkarmayı başardılar. Gamsakurdia'nın devrilmesinin ardından yerine geçen Eduard Şevardnadze, görevde kaldığı süre boyunca Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlamak konusunda ilerleme kaydedemedi. Şevardnadze Gül Devrimi ile devrilince yerine geçen Saakaşvili, NATO üyeliğini ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün sağlanmasını temel hedefler olarak belirledi. Saakaşvili'nin NATO üyeliği arzusu Rusya'yı rahatsız edince, Moskova ayrılıkçı Güney Osetya ve Abhazya yönetimlerine verdiği desteği artırdı. 2008'in Ağustos ayında Tiflis, Güney Osetya'ya havadan ve karadan saldırdı. Tiflis başta Güney Osetya'nın başkenti Şinval'in kontrolünü ele geçirse de, Rusya Osetleri desteklemek için kuvvet gönderdiğinde Gürcistan ağır bir hezimete uğradı. Krizin sonucunda Rusya, bölgede NATO üyeliği amaçlayan devletlerin sert bir şekilde cezalandırılacağını tüm dünyaya göstermiş oldu.